

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη Θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Στέργιος (π. Χρυσόστομος) Πρασινάκης
(Α.Μ. 150175)

Α΄ ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΟΣΧΟΣ
dmoscho@theol.uoa.gr

Β΄ ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δρ. ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΚΑΡΑΜΟΥΖΗΣ
pkaram@rhodes.aegean.gr,
karamouzis.polykarpos@ac.eap.gr

ΑΘΗΝΑ, 18 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2023

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το βάπτισμα είναι θεοίδρυτο μυστήριο. Το ίδρυσε αυτός ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός κατά τό χρονικό διάστημα μεταξύ Αναστάσεως και Αναλήψεως Αυτοῦ και οι ιδρυτικοί λόγοι του μυστηρίου είναι τό: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτούς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν» (Ματθ. 28:19). Την ἴδια ἐννοια ἔχουν και οι λόγοι του Κυρίου: «Πορευθέντες εἰς τόν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τό Εὐαγγέλιον πάση τῇ κτίσει. Ὁ πιστεύσας καί βαπτισθείς σωθήσεται, ὁ δέ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» (Μάρκ. 16:5-16). Στην εργασία αυτή αναφερόμαστε στη διδασκαλία σχετικά με το βάπτισμα των δύο Πατέρων της Εκκλησίας, Κυρίλλου Ιεροσολύμων και Κυρίλλου Αλεξανδρείας. Ανάλογα την εποχή που ἐζήσαν και τις ανάγκες που εἶχε η ἐκάστοτε εποχή να αντιμετωπίσει, οι δύο αυτοί Πατέρες προσάρμοσαν τη διδασκαλία τους σχετικά με το συγκεκριμένο Μυστήριο προκειμένου να διδάξουν και να κατηγήσουν το ποίμνιό τους. Ο τέταρτος αἰώνας που ἐζήσε ο Κύριλλος Ιεροσολύμων εἶναι ο αἰώνας που Χριστιανική θρησκεία σταματά να διώκεται και μάλιστα από το Μέγα Κωνσταντίνο και μετά οι χριστιανοί αποκτούν και κάποια γενικότερα προνόμια. Ἐτσι πολλοί ειδωλολάτρες θέλουν να βαπτιστούν χριστιανοί. Το ρόλο της κατηγήσεως σχετικά με το βάπτισμα και τη σημασία του αναλαμβάνει να κάνει ο Κύριλλος Ιεροσολύμων. Επιπροσθέτως, ο Κύριλλος Αλεξανδρείας δεν αναφέρεται στην τελετή του βαπτίσματος και στην περιγραφή και ἀνάλυση των της τελετής. Τον ενδιαφέρει η δογματική κυρίως σημασία του Βαπτίσματος, που αποτελεί τη θύρα κάποιος να γευτεί τα δώρα της ενανθρωπήσεως του θείου Λόγου, που ἐγινε τέλειος ἄνθρωπος, παραμένοντας τέλειος Θεός.

Λέξεις Κλειδιά: Κύριλλος Αλεξανδρείας, Κύριλλος Ιεροσολύμων, βάπτισμα, σωτηρία, Εκκλησία, ενανθρώπιση Θείου Λόγου, Θεία Ευχαριστία.

ABSTRACT

Baptism is a divine sacrament. It was founded by our Lord Jesus Christ during the period of time between His Resurrection and Ascension and the founding words of the mystery are: "Go ye and make disciples of all nations, baptizing them in the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit, teaching them observe everything I have commanded you" (Matt. 28:19). The words of the Lord have the same meaning: "Going into the whole world, preach the Gospel to every creature. Whoever believes and is baptized will be saved, but whoever does not believe will be condemned" (Mark 16:15-16). In this work we refer to the teaching regarding the baptism of the two Fathers of the Church, Cyril of Jerusalem and Cyril of Alexandria. Depending on the time they lived in and the needs that each time had to face, these two Fathers adapted their teaching about the particular Mystery in order to teach and catechize their flock. The fourth century in which Cyril of Jerusalem lived is the century in which the Christian religion stops being persecuted, and in fact by Constantine the Great, and then the Christians acquire some more general privileges. So many pagans want to be baptized Christians, the role of catechism regarding baptism and its importance is undertaken by Cyril of Jerusalem. In addition, Cyril of Alexandria does not refer to the baptism ceremony and the description and analysis of the ceremony, but to the mainly doctrinal significance of Baptism which is the door for someone to taste the gifts of the incarnation of the divine Word, who became a perfect man, remaining a perfect God.

Keywords: Cyril of Alexandria, Cyril of Jerusalem, baptism, salvation, Church, incarnation of the Divine Word, Holy Eucharist.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από μικρός ήθελα να ακολουθήσω το μοναχικό βίο. Με τη βοήθεια του Θεού και με πολλή προσπάθεια το κατόρθωσα. Φυσικά, τα πράγματα δεν είναι εύκολα. Πολλές φορές έρχεται στο μυαλό μου ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος. Ο εν λόγω Πατήρ, όταν ήταν μέσα στον κόσμο σαν μοναχός χαιρόταν που υπηρετούσε τους ανθρώπους, αλλά ήταν λυπημένος γιατί δεν μπορούσε να αφοσιωθεί αποκλειστικά στην προσευχή και στην προσπάθειά του να ενωθεί με το Θεό. Αντίθετα, όταν ήταν στον τόπο που μόνάζε, μπορεί να έκανε αυτό που επιθυμούσε η ψυχή του, αλλά δεν ήταν ευτυχισμένος, γιατί δεν υπηρετούσε τους ανθρώπους να βρουν το δρόμο της σωτηρίας. Έτσι αισθάνομαι και εγώ πολλές φορές

Ως αρχιμανδρίτης έχω περάσει ένα μεγάλο μέρος του μοναχικού βίου μου στους Αγίους Τόπους, εκεί διαπίστωσα ότι πολλοί χριστιανοί που ζουν εκεί, στην πλειοψηφία τους δεν γνωρίζουν βασικά πράγματα για ένα από τα βασικότερα μυστήρια της Εκκλησίας μας το βάπτισμα. Μέσω του βαπτίσματος ο άνθρωπος εισέρχεται στην Εκκλησία και ικανώνεται να συμμετέχει στο μυστήριο της θείας Ευχαριστίας αλλά και στα άλλα μυστήρια, αποτελώντας ενεργό μέλος του σώματος του ενανθρωπήσαντος Λόγου. Εξάλλου, θεωρώ ότι οι άνθρωποι πρέπει να διδάσκονται τι σημαίνουν τα μυστήρια αυτά και ποιες οι συνέπειες κάποιου που είναι αβάπτιστος. Το τελευταίο είναι απαραίτητο σε μία εποχή που πολλοί άνθρωποι επιλέγουν να αφήσουν τα παιδιά τους αβάπτιστα.

Στην εργασία αυτή αποφάσισα να ασχοληθώ για τους λόγους που προανέφερα με τη διδασκαλία του βαπτίσματος στα έργα δύο πολύ αγαπημένων αγίων μου του Κυρίλλου Ιεροσολύμων και του Κυρίλλου Αλεξανδρείας. Ευχαριστώ από καρδιάς τους καθηγητές μου Δρ. Δημήτριο Μόσχο και Δρ. Πολύκαρπο Καραμούζη για όλη τη βοήθεια που μου προσέφεραν. Θα τους έχω πάντα στις προσευχές μου.

Σ (π. Χ) Π

18 Ιανουαρίου 2023

Εορτή των Αγίων Κυρίλλου & Αθανασίου επισκόπων Αλεξανδρείας

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Πάντως, κατά το Ν. 2121/1993 και τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης –πού έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975- απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο (ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο), τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέως της.

Copyright: Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος (Σέργιος) Πρασινάκης©

**Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων**

Στον αδελφό μου,
που έφυγε τόσο νωρίς από τη ζωή.
Με την ελπίδα της Αναστάσεως και της συνάντησης ξανά
κοντά στο θρόνο του Θεού

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

- CE: The Catholic Encyclopaedia, New York 1907 – 1914.
- CPh: Classical Philology, Chicago.
- CQ: Classical Quarterly, Cambridge.
- CCG: Corpus Christianorum, series graeca, Turnhout.
- CH: Church History, Chicago.
- δ.δ: Διδακτορική διατριβή.
- DHGE: Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques, Paris.
- DSp: Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique, Paris.
- DThC: Dictionnaire de Théologie Catholique, έκδ Vacant – Mangenot -Amman, Paris.
- EΠΕ: Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Πατερικαί ἐκδόσεις «Τό Βυζάντιον», έκδ. Ἑλ. Μερετάκη, Θεσσαλονίκη.
- ΕΟΕ: Ἑλληνική Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία.
- ΕΦ: Ἐκκλησιαστικός Φάρος, Ἀλεξάνδρεια.
- Κ.Δ.: Καινή Διαθήκη
- μ.δ: Μεταπτυχιακή διπλωματική διατριβή.
- Mansi: J. D. Mansi, Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio,
- Ο': Septuaginta (LXX).
- OCE: The Original Catholic Encyclopedia, vol. 8, ed. R. Appleton Company, N. York 1910.
- ODCC: The Oxford Dictionary of the Christian Church, ed. F. L. Cross, London 1957.
- Ό.π.: Ὅπερ παραπάνω
- ΠΔ: Παλαιά Διαθήκη.
- p.: page/pages
- PG: J. P. Migne, Patrologia Cursus Completus Graeca, Paris 1857-1866.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

- Phoenix: The Phoenix, The Journal of the Classical Assosiation of
Canada, Toronto.
- PL: J. P. Migne, Patrologia Cursus Completus Latina, Paris 1844-
1864.
- PO: Patrologia Orientalis, έκδ. R. Graffin, Paris.
- ΠΠΜ: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη.
- σ.: σελίδα/σελίδες
- SC: Sources Chrétiennes, les éditions du Cerf, Paris.
- ΘΗΕ: Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθ. Μαρτίνου,
Ἀθῆναι 1962 – 1968.
- χ.χ: χωρίς χρονολογία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	3
Λέξεις Κλειδιά.....	3
Abstract.....	4
Key words.....	4
Πρόλογος.....	5
Συντμήσεις.....	8
Εισαγωγή.....	12
Κεφάλαιο Α: Το βάπτισμα ως η θύρα εισόδου στην Εκκλησία του Χριστού.15	
1.1. Η έννοια του μυστηρίου σύμφωνα με τη χριστιανική θεώρηση και σε αντιδιαστολή με τις μυστηριακές τελετές στην αρχαία Ελλάδα.....	15
1.2. Η βιβλική προΐστορία και οι θεολογικές προϋποθέσεις του μυστηρίου του Βαπτίσματος.....	17
1.3. Ο κεντρικός ρόλος της Ευχαριστίας στην Εκκλησία, και η σχέση της με τη θέση και τον ρόλο του Βαπτίσματος στο πλαίσιο αυτής.....	21
1.4. Οι συνέπειες που έχει για την ταυτότητα της Εκκλησίας και τη ζωή των πιστών η αλλοίωση του εκκλησιολογικού χαρακτήρα των μυστηρίων.....	26
Κεφάλαιο Β: Κύριλλος Ιεροσολύμων και η διδασκαλία του για το βάπτισμα.....	29
2.1.Ο Κύριλλος Ιεροσολύμων και η εποχή του.....	29
2.2. Οι Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων.....	39
2. 3. Η διδασκαλία του βαπτίσματος κατά τον Κύριλλο Ιεροσολύμων.....	44
Κεφάλαιο Γ: Κύριλλος Αλεξανδρείας και η διδασκαλία του για το βάπτισμα.....	52
3.1. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας και η εποχή του.....	52
3.2. Η διδασκαλία του βαπτίσματος κατά τον Κύριλλο Αλεξανδρείας.....	62
Κεφάλαιο Δ: Σύγκριση, ομοιότητες και διαφορές της διδασκαλίας για το βάπτισμα των Κυρίλλων Ιεροσολύμων και Αλεξανδρείας.....	70
Συμπεράσματα.....	76

**Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων**

Βιβλιογραφία.....	79
Πηγές.....	79
Ελληνική Βιβλιογραφία.....	81
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	89

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή γράφτηκε με πολύ κόπο λόγω πολλών αντίξοων συνθηκών που αντιμετώπισα ως αποσπασμένος αρχιμανδρίτης στα Πανάγια Προσκυνήματα της Ιερής Γης. Με τη βοήθεια του Θεού και την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση των δύο επιβλεπόντων καθηγητών της παρούσας διατριβής μπόρεσα και κατόρθωσα να ολοκληρώσω τη διατριβή μου. Ασχολήθηκα με το μυστήριο του Βαπτίσματος στη διδασκαλία και το έργο του Κυρίλλου Ιεροσολύμων και Κυρίλλου Αλεξανδρείας.

Η εργασία χωρίζεται σε εισαγωγή στην οποία παρουσιάζεται η δομή της. Συγκεκριμένα υπάρχουν τέσσερα κεφάλαια στη διατριβή μας. Το πρώτο κεφάλαιο φέρει ως γενικό τίτλο «Το βάπτισμα ως η θύρα εισόδου στην Εκκλησία του Χριστού». Είναι ένα εισαγωγικό κεφάλαιο που μας εντάσσει στη θεολογία του Βαπτίσματος στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Υποδιαιρείται σε τέσσερις υποενότητες. Η πρώτη υποενότητα με τίτλο, «Η έννοια του μυστηρίου σύμφωνα με τη χριστιανική θεώρηση και σε αντιδιαστολή με τις μυστηριακές τελετές στην αρχαία Ελλάδα» αναλύεται τι σημαίνει μυστήριο για την Εκκλησία του Χριστού και τι θεωρούνταν μυστήριο για τον αρχαίο, ελληνικό, παγανιστικό κόσμο. Η δεύτερη υποενότητα τιτλοφορείται, «Η βιβλική προϊστορία και οι θεολογικές προϋποθέσεις του μυστηρίου του Βαπτίσματος». Εδώ παρουσιάζονται οι προτυπώσεις του μυστηρίου του Βαπτίσματος στην Π.Δ. αλλά και ποιοι οφείλουν να είναι οι κανόνες που κάποιος πρέπει να τηρήσει πριν και μετά τη βάπτισή του στο όνομα του Τριαδικού Θεού. Στην τρίτη υποενότητα με επικεφαλίδα, «Ο κεντρικός ρόλος της Ευχαριστίας στην Εκκλησία, και η σχέση της με τη θέση και τον ρόλο του Βαπτίσματος στο πλαίσιο αυτής» παρουσιάζεται η σύνδεση μεταξύ των δύο σημαντικών μυστηρίων της Εκκλησίας, του Βαπτίσματος και της Θείας Ευχαριστίας. Με το πρώτο, ο πιστός εισαγάγεται στο σώμα του Χριστού, με το δεύτερο παραμένει ζωντανό μέλος του θεανθρώπινου οργανισμού της Εκκλησίας που κεφαλή της είναι ο Χριστός. Τέλος, η τέταρτη υποενότητα, «Οι

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

συνέπειες που έχει για την ταυτότητα της Εκκλησίας και τη ζωή των πιστών η αλλοίωση του εκκλησιολογικού χαρακτήρα των μυστηρίων», πραγματεύεται την αποξένωση του Μυστηρίου του Βαπτίσματος ως μέρος της λειτουργικής ζωής της Εκκλησίας και σημειώνει τους κινδύνους τους σωτηριολογικούς που αναδύονται από την κακώς «κοσμικοποίηση» του μυστηρίου του Βαπτίσματος.

Το κεφάλαιο Β έχει γενικό τίτλο, «Κύριλλος Ιεροσολύμων και η διδασκαλία του για το βάπτισμα» διαιρείται σε τρεις υποενότητες με αντίστοιχους τίτλους, «Ο Κύριλλος Ιεροσολύμων και η εποχή του», «Οι Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων» και «Η διδασκαλία του βαπτίσματος κατά τον Κύριλλο Ιεροσολύμων». Στις υποενότητες αυτές αναφέρονται τα βασικότερα γεγονότα της ζωής και της εποχής του Κυρίλλου Ιεροσολύμων και η διδασκαλία του για το βάπτισμα μέσα από το έργο του «Κατηχήσεις» αλλά και η παρουσίαση του συγκεκριμένου έργου.

Το Γ κεφάλαιο τιτλοφορείται «Κύριλλος Αλεξανδρείας και η διδασκαλία του για το βάπτισμα». Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει δύο ενότητες η μία έχει τίτλο, «Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας και η εποχή του» και η άλλη «Η διδασκαλία του βαπτίσματος κατά τον Κύριλλο Αλεξανδρείας». Στην πρώτη υποενότητα γίνεται λόγος για το περιβάλλον που μεγάλωσε ο Κύριλλος Αλεξανδρείας και τις προκλήσεις που κλήθηκε να αντιμετωπίσει. Στη δεύτερη αναφέρεται η διδασκαλία του για το βάπτισμα. Παρόλο που το έργο του Κυρίλλου Αλεξανδρείας εκτείνεται σε δέκα τόμους στην Ελληνική Πατρολογία, εντούτοις δεν υπάρχουν πολλά χωρία στα οποία να αναπτύσσεται η διδασκαλία του Βαπτίσματος, ως καθεαυτού Μυστηρίου της Εκκλησίας. Οι όσες αναφορές γίνονται αφορούν στη σύνδεση του Βαπτίσματος με τη Θεία Ενανθρώπηση. Εξάλλου εκείνη την εποχή η Ενανθρώπηση του δευτέρου προσώπου της Αγίας Τριάδος υπήρξε το μέγιστο δογματικό πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει ο Κύριλλος, ανασκευάζοντας τις αιρετικές δοξασίες του Νεστορίου.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Το κεφάλαιο Δ τιλοφορείται «Σύγκριση, ομοιότητες και διαφορές της διδασκαλίας για το βάπτισμα των Κυρίλλων Ιεροσολύμων και Αλεξανδρείας» παρουσιάζει συγκριτικά τα βασικότερα σημεία της διδασκαλίας των δύο αυτών Πατέρων της διατριβής μας.

Η μελέτη μας ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα και τη συγγραφή της βιβλιογραφίας που χωρίζεται σε πηγές, ελληνική βιβλιογραφία και τέλος ξενόγλωσση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α:

Το βάπτισμα ως η θύρα εισόδου στην Εκκλησία του Χριστού

1.1. Η έννοια του μυστηρίου σύμφωνα με τη χριστιανική θεώρηση και σε αντιδιαστολή με τις μυστηριακές τελετές στην αρχαία Ελλάδα

Στην αρχαιότητα οι διάφορες λατρείες είχαν ως απώτερο στόχο ο άνθρωπος, ο πιστός να μπορέσει να εξασφαλίσει την οποιαδήποτε εύνοια των θεών είτε ανώτερων είτε κατώτερων. Φυσικά υπήρχαν και διάφορες μυστηριακές τελετές που απέβλεπαν στην προσπάθεια των θνητών να εξασφαλίσουν την προστασία και τη γενικότερη εύνοια της θεότητας για την προστασία της πόλεως, για την ευόδωση των γενικότερων στόχων τους, της εκστρατείας τους, του αποικισμού τους ή απλά για μία καλή συγκομιδή ή για το τελευταίο ταξίδι του από τη γη στον κόσμο των νεκρών και στα Ηλύσια Πεδία¹.

Φυσικά, οι τελετές αυτές δεν είχαν κάτι το κρυφό, όπως τα μυστήρια της Σαμοθράκης²-τα Καβείρια ή τα Ελευσίνια μυστήρια³ ή τα Διονύσια⁴ ή τα Ορφικά⁵. Τα τελευταία χαρακτηρίζονταν από ένα κάλυμμα μυστικισμού. Φυσικά, εδώ θα πρέπει να παραθέσουμε τα λόγια του καθηγητή Κλασικής

¹ Ομήρου, *Οδύσσεια* δ, 563-668: « Ἄργει ἐν ἰπποβότῳ θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν, ἀλλὰ σ' ἐς Ἠλύσιον πεδίον καὶ πείρατα γαίης ἀθάνατοι πέμπουσιν, ὅθι ξανθὸς Ῥαδάμανθος, - τῆ περ ῥηϊστή βιοτῆ πέλει ἀνθρώποισιν• οὐ νιφετός, οὐτ' ἄρ χειμῶν πολὺς οὔτε ποτ' ὄμβρος, ἀλλ' αἰεὶ ζεφύροιο λιγὸ πνεῖοντος ἀήτας Ὠκεανὸς ἀνῆσιν ἀναψύχειν ἀνθρώπους».

² W. Burkert, «Greek Margins: Mysteries of Samothrace Ελληνική Περιφέρεια: Τα μυστήρια της Σαμοθράκης», *Ελληνική Περιφέρεια: Τα μυστήρια της Σαμοθράκης*, μτφρ. Α. Αβαγιανού, χ.χ. σ. 31-63, ειδικότερα σ. 32.

³ L. R. Farnell, *The Cults of the Greek States*, Vol. III, (New York: Caratzas Brothers, 1997), p. 172-176.

⁴ W. Burkert, *Ancient Mystery Cults* (Cambridge: Harvard University Press, 1987), 86-7.

⁵ D. Marcel, *The Writing of Orpheus: Greek Myth in Cultural Contact*, trans. Janet Lloyd, (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2003), p. 152-164. W. K. C. Guthrie, *Orpheus and Greek Religion*. foreword by L. J. Alderink, (Princeton: Princeton University Press, 1993), p. xiii-xxxiii.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Φιλολογίας Walter Burkert που σημειώνει: «Τα ελληνικά μυστήρια δεν είναι «θρησκείες» με τη σημασία του Χριστιανισμού ή του Ισλάμ, κι ούτε «ύστερα» ή «ανατολικά» ή «μυστικά» με την ακριβή σημασία των όρων. Όσον αφορά τη χρονολόγησή τους, τα Ελευσίνια μυστήρια, καθώς και τα Βακχικά, μαρτυρούνται ήδη από τον 6ο αι. π.Χ. και τα μυστήρια της Σαμοθράκης ακολουθούν. Η Ελευσίνα σίγουρα δεν είναι «ανατολική». Η κυριολεκτική έννοια του μυστικισμού, που συνίσταται στην πνευματική άσκηση, τη βίωση μιας άμεσης εμπειρίας με το θείο, την επίτευξη της ανάμιξης της ατομικότητας και του θεού σε ένα, μαρτυρείται στον Πλατωνισμό και στο Χριστιανισμό από τον 3ο αι. μ.Χ., αλλά πουθενά μέσα στις παραδοσιακές, ελληνικές μυστηριακές λατρείες»⁶.

Ποια η έννοια του όρου «μυστήριο» στην αρχαιότητα και κυρίως σχετικά με την αρχαία ελληνική θρησκεία; Σύμφωνα με το λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας «μυστήρια είναι το σύνολο από διδασκαλίες και τελετές θρησκευτικού χαρακτήρα, στις οποίες συμμετείχαν μόνο οι μνημένοι: Ορφικά - Ελευσίνια μυστήρια»⁷. Τι είναι, όμως, μυστήριο κατά τη χριστιανική διδασκαλία; Σύμφωνα με το παραπάνω λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας στο χριστιανισμό μυστήριο είναι: «κάθε τελετή της χριστιανικής Εκκλησίας με την οποία μεταδίδεται στον άνθρωπο η Θεία Χάρη, όπως Το μυστήριο της βαπτίσεως ή του χρίσματος. Τα επτά μυστήρια της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Τα άχραντα μυστήρια, η Θεία Ευχαριστία. Τέλος «μυστήριο» θεωρείται κάθε χριστιανική θρησκευτική διδασκαλία που γνωστοποιήθηκε στους ανθρώπους από το Θεό και δεν είναι δυνατό να ερμηνευτεί ή να

⁶ W. Burkert, «Greek Margins: Mysteries of Samothrace Ελληνική Περιφέρεια: Τα μυστήρια της Σαμοθράκης», *Ελληνική Περιφέρεια: Τα μυστήρια της Σαμοθράκης*, μτφρ. Α. Αβαγιανού, χ.χ. σ. 31-63, ειδικότερα σ. 32.

⁷ «ΠΥΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ», https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%9C%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%89%CE%A1%CE%99%CE%9F%CE%9D&lqoptall=true&dq= (Ημ. Ανάκτησης 25 Δεκεμβρίου 2022)

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

κατανοηθεί με τη λογική (όπως το δόγμα): «Το μυστήριο της θείας ενσάρκωσης»⁸

1.2 Η βιβλική προϊστορία και οι θεολογικές προϋποθέσεις του μυστηρίου του Βαπτίσματος.

Η μελέτη της Βίβλου θα μπορεί να μας αποκαλύψει όχι μόνο τις θεολογικές προϋποθέσεις για να λάβει κάποιος μέρος στα μυστήρια του Βαπτίσματος και του Χρίσματος αλλά και τη βιβλική προϊστορία τους, δηλαδή προτυπώσεις που υπάρχουν στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη για τα συγκεκριμένα μυστήρια. Άλλωστε πρέπει να σημειωθεί ότι με το βάπτισμα ο άνθρωπος καθαρίζεται από τις μέχρι τότε αμαρτίες του, συμπεριλαμβανομένου του προπατορικού αμαρτήματος και εισέρχεται εξαγνισμένος στην Εκκλησία. Έτσι γίνεται μέλος του σώματος του Ιησού Χριστού, που είναι η Εκκλησία. Παράλληλα με το Χρίσμα λαμβάνει όλες τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος που θα προσπαθήσει να τις αξιοποιήσει σε όλο τον επίγειο βίο του με σκοπό να κερδίσει τη Βασιλεία των Ουρανών.

Συγκεκριμένα, σχετικά με την προϊστορία στη Βίβλο των δύο αυτών θεοσύστατων μυστηρίων θα μπορούσε κάποιος να επισημάνει διάφορα γεγονότα που θεωρούνται ότι φανερώνουν αυτά τα μυστήρια. Στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη, η λέξη μυστήριο εμφανίζεται σαράντα πέντε φορές συνολικά και ερμηνεύει τη σκέψη, την απόφαση του Θεού για το πώς θα σώσει το αγαπημένο του δημιούργημα τον άνθρωπο. Εδώ, αξίζει να υπογραμμιστεί ότι η βιβλική λέξη μυστήριο δεν εννοεί κάποια ιερά τελετή κατά την οποία με σύμβολα και αισθητά σημεία μεταδίδεται η Χάρις του Αγίου Πνεύματος στον άνθρωπο ή του επιδαψιλεύονται οι δωρεές της θείας Χάριτος.

⁸ «ΠΥΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ», [https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%9C%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%89%CE%A1%CE%99%CE%9F%CE%9D&lptall=true&dq=\(Ημ. Ανάκτησης 25 Δεκεμβρίου 2022\)](https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%9C%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%89%CE%A1%CE%99%CE%9F%CE%9D&lptall=true&dq=(Ημ. Ανάκτησης 25 Δεκεμβρίου 2022))

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Ως προϊστορία ή προτυπώσεις του βαπτίσματος⁹ και του χρίσματος στη Βίβλο μπορεί ο αναγνώστης του θεόπνευστου αυτού βιβλίου να συναντήσει στη διήγηση της Γενέσεως σχετικά με τη δημιουργία του σύμπαντος, «και πνεῦμα Θεοῦ ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»¹⁰. Στο βάπτισμα τα δύο κυρίαρχα στοιχεία είναι το νερό και το Ἅγιο Πνεῦμα, το ίδιο συμβαίνει και κατά τη δημιουργία του σύμπαντος. Επιπλέον στη βάπτισμα του Θεανθρώπου, ο Χριστός βαπτίζεται μέσω ὕδατος και του Ἁγίου Πνεύματος που αποκαλύπτεται «εν εἶδει περιστεράς».¹¹

Ο κατακλυσμός του Νώε υπήρξε προτύπωση του βαπτίσματος, αφού μέσα σε αυτόν χάθηκε ο άνθρωπος της αμαρτίας και ανεδείχθη ο δίκαιος, που στην περίπτωση αυτή ήταν ο Νώε και η οικογένειά του¹². Φυσικά, μέσα τον κατακλυσμό του Νώε σώθηκαν μόνο τα μέλη της οικογένειας του αλλά μέσα από τη βάπτισμα δίνεται η ευκαιρία της σωτηρίας όλων εκείνων οι οποίοι βαπτίζονται¹³. Μέσα από τη βάπτισμα συμμετέχουμε στο Θάνατο και στην Ταφή του Θεανθρώπου αλλά και στην Ανάστασή Του, σύμφωνα με τα όσα γράφει ο Απόστολος Παύλος στην προς Ρωμαίους Επιστολή του¹⁴.

⁹ Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων*, PG 46, 588B: «Εὐρίσκω γάρ ὅτι τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν οὐ μόνον τὰ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐκήρυξαν Εὐαγγέλια, ἀλλὰ καὶ πρό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου πανταχοῦ ἢ Παλαιὰ Γραφή τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν προετύπωσε τὴν εἰκόνα· οὐ τηλαυγῶς τὴν μορφήν ἐμφανίζουσα, αἰνίγμασι δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν προῦφαίνουσα. Καὶ ὡς ἀμνὸς προεκηρύττετο καὶ ὁ σταυρὸς προεφητεύετο· οὕτω καὶ τὸ βάπτισμα πρακτικῶς καὶ λογικῶς ἐμηνύετο»

¹⁰ Γεν. 1:2.

¹¹ Ματθ. 3, 16· Μαρκ. 1, 10. Λουκ. 3, 22· Ιω. 1, 32. Π. Σκαλτσής, «Ιστορική διαμόρφωση του Ἁγίου Βαπτίσματος, Το Ἅγιον Βάπτισμα», *Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, (Αθήνα: Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2003), σ. 47.

¹² Α΄ Πέτρ. 3:18-21: «Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἀμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι· ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε, κατασκευαζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγοι, τοῦτ' ἔστιν ὀκτὼ ψυχαί, διεσώθησαν δι' ὕδατος. Ὁ ἀντίτυπον νῦν καὶ ἡμᾶς σώζει»

¹³ Α΄ Πέτρ. 3:18-21. «ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἀμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι· ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε κατασκευαζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγοι, τοῦτ' ἔστιν ὀκτὼ ψυχαί, διεσώθησαν δι' ὕδατος. Ὁ ἀντίτυπον νῦν καὶ ἡμᾶς σώζει βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν, δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ».

¹⁴ Ρωμ. 6:3-11.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Το βάπτισμα αποτελεί το δρόμο της απελευθέρωσής μας από τα δεσμά του σατανά από τα δεσμά της σκλαβιάς. Είναι η προτύπωσή του μέσα από τη διάβαση της Ερυθράς θαλάσσης από τους Ισραηλίτες σύμφωνα με την Α επιστολή προς Κορινθίους του Αποστόλου Παύλου: «Οί πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπό τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ ἐν τῇ θαλάσῃ...ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν»¹⁵. Το συγκεκριμένο χωρίο αναλύεται λεπτομερώς από τον Βασίλειο επίσκοπο Καισαρείας στο έργο του για το Άγιο Βάπτισμα: «ὁ Ἰσραὴλ ἐκεῖνος εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθη ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, σοὶ τοὺς τύπους παραδιδούς καὶ χαρακτηρίζων τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν δειχθησομένην ἀλήθειαν· σὺ δὲ περιφεύγεις τὸ βάπτισμα, οὐκ ἐν θαλάσῃ τυπούμενον, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ τελειούμενον· οὐκ ἐν νεφέλῃ, ἀλλ' ἐν τῷ Πνεύματι· οὐκ εἰς Μωϋσῆν τὸν ὁμόδουλον, ἀλλ' εἰς Χριστὸν τὸν ποιήσαντα. Ὁ Ἰσραὴλ εἰ μὴ παρῆλθε τὴν θάλασσαν, οὐκ ἂν ἐχωρίσθη...τῆς πικρᾶς τυραννίδος τοῦ διαβόλου. Οὐκ ἂν ἔπιεν ἐκεῖνος ἐκ τῆς πνευματικῆς πέτρας, εἰ μὴ τυπικῶς ἐβαπτίσθη· οὐδέ σοὶ τις δώσει τὴν ἀληθινὴν πόσιν, ἐὰν μὴ ἀληθινῶς βαπτισθῆς»¹⁶. Ἐνῶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος θα προσθέσει: «Ἐβάπτισε Μωϋσῆς, ἀλλ' ἐν ὕδατι καὶ πρό τούτου, ἐν νεφέλῃ καὶ ἐν θαλάσῃ. Τυπικῶς δὲ τοῦτο ἦν, ὡς καὶ Παύλῳ δοκεῖ· ἡ θάλασσα, τοῦ ὕδατος ἢ νεφέλη, τοῦ Πνεύματος»¹⁷.

Μέσα από τη μελέτη της Παλαιάς Διαθήκης σε συνδυασμό με τα ερμηνευτικά κείμενα των Πατέρων θα μπορούσε κάποιος να αναφέρει και άλλες προτυπώσεις ή βιβλικά γεγονότα που θεωρούνται ως προϊστορία του βαπτίσματος. Η μικρή έκταση της εργασίας μας σύμφωνα με το δεδομένα του Πανεπιστημίου του ΕΑΠ δεν μας επιτρέπει να αναφερθούμε αναλυτικά και διεξοδικά στα γεγονότα αυτά.

Στην Καινή Διαθήκη, στην οποία κάναμε μία μικρή αναφορά ανωτέρω για γεγονότα που σχετίζονται με το βάπτισμα θα επισημάνουμε δύο γεγονότα

¹⁵ Α΄ Κορ. 10:1-6.

¹⁶ Βασίλειος Καισαρείας, *Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα προτρεπτικὴ 2*, PG 31, 428AB.

¹⁷ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα*, 17, PG 36, 353C.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

ορόσημα για τη θεμελίωση του βαπτίσματος. Το ένα είναι η βάπτιση του Ιουδαίων από τον Ιωάννη το Βαπτιστή, «βάπτισμα μετανοίας εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»¹⁸ αλλά και του ίδιου του Θεανθρώπου από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Το άλλο είναι η θεμελίωση του Βαπτίσματος μέσα από τα λόγια του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού: «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»¹⁹.

Ἄξιο υπομνήσεως είναι ὅτι το Βάπτισμα ὡς «κατάδυση», δεν ἦταν κάτι πρωτόγνωρο στα χρόνια που ἐζησε ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Εἶχε τὸ ρόλο ἢ καλύτερα ἦταν τὸ μέσο, ἡ πράξη κυρίως εσωτερικῆς κάθαρσης. Οἱ Ραββίνοι βάπτιζαν με αὐτὸ τὸν τρόπο τους προσηλύτους, αὐτοὺς δηλαδή που προέρχονταν ἀπὸ τὸν εἰδωλολατρικὸ χῶρο, με σκοπὸ νὰ βαπτισθῶν καὶ νὰ ενταχθῶν στὴν Ἰουδαϊκὴ κοινότητα. Εκείνος ὅμως που ἔδωσε μιὰ διαφορετικὴ ἀξία, τιμὴ ἀλλὰ καὶ διάσταση στὸ Βάπτισμα ἦταν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ὁ Βαπτιστής²⁰. Βάπτιζαν καὶ οἱ Φαρισαῖοι καὶ τὰ μέλη τῆς κοινότητας τῶν Εσσαιῶν. Ἀπλῶς τόσο οἱ Φαρισαῖοι ὅσο καὶ οἱ Εσσαιῶι²¹ δεν ἐμπλέκονταν με ἄλλο τρόπο στὴ διαδικασία τοῦ βαπτίσματος παρά μόνο λέγοντας προσευχές. Ἀντίθετα, ὁ Ἰωάννης τοὺς βάπτιζε ὁ ἴδιος ρίχνοντας νερό στα κεφάλια τῶν βαπτιζομένων.

¹⁸ Μαρκ. 1:4. Ματθ. 3:11. Λουκ. 3:16. Ἰω. 1:31. Ματθ. 3:1-2: «Ἰωάννης ὁ βαπτιστής κήρυττε ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας λέγων μετανοεῖτε· ἤγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

¹⁹ Ματθ. 28:19-20.

²⁰ «Τὸ παρωνύμιον «Βαπτιστής»: Ἀπὸ τοὺς τέσσαρες Εὐαγγελιστές, ὁ μὲν τέταρτος, ὁ καὶ θεολόγος ὅταν μιλάει στὸ εὐαγγέλιο τοῦ γιὰ τὸν Πρόδρομον, τὸν ὀνομάζει ἀπλᾶ καὶ μόνο με τὸ ὄνομα Ἰωάννης, χωρὶς ποτέ νὰ τὸ συνοδεύει καὶ με τὸ παρωνύμιον Βαπτιστής. Οἱ υπόλοιποι, ὅμως, τρεῖς εὐαγγελιστές, οἱ λεγόμενοι συνοπτικοί, ἀναφέρουν μὲν τὸ ὄνομα Ἰωάννης, ἀλλὰ τὸ συνοδεύουν καὶ με τὸ παρωνύμιον Βαπτιστής. Εἰδικότερα δε, ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος, ἐκτὸς τοῦ Βαπτιστή, χρησιμοποιεῖ τρεῖς φορές καὶ τὴν μετοχὴν ὁ Βαπτίζων. Εξ ἄλλου, ἀπὸ τὶς ἐξω-καινοδιαθηκικὲς ἱστορικὲς πηγές, ὁ Ἰουδαῖος ἱστορικὸς Φλάβιος Ἰώσηπος εἶναι που εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογία, ἀφιερῶνοντας ὀρισμένες γραμμὲς στὸ πρόσωπον καὶ στὸ θρησκευτικὸ κίνημα, που προκάλεσεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης, τοῦ ἀποδίδει κ' αὐτὸς τὸ παρωνύμιον Βαπτιστής», Χ. Βασιλειάδης, «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής. Τὸ Ἰωάννειο καὶ τὸ Χριστιανικὸ Βάπτισμα», <https://www.impantokratoros.gr/ABB1E66D.el.aspx> (Ἡμ. Ἀνάκτησης 10 Δεκεμβρίου 2022).

²¹ Οἱ Εσσαιῶι στὸ Κουμράν ἀκολουθοῦσαν τὴν πρακτικὴ τῆς κατάδυσης καὶ στα μέλη καὶ στους προσηλύτους.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Τέλος μεγάλη σημασία, όπως θα αναπτύξουμε παρακάτω, έχει η σύνδεση του μυστηρίου του Βαπτίσματος με το μυστήριο των μυστηρίων τη Θεία Ευχαριστία. Στη τελευταία δεν μπορεί κάποιος να συμμετάσχει αν δεν είναι βαπτισμένος και χρισμένος με το Άγιο Μύρο που αντιπροσωπεύει το Πνεύμα.

1.3. Ο κεντρικός ρόλος της Ευχαριστίας στην Εκκλησία, και η σχέση της με τη θέση και τον ρόλο του Βαπτίσματος στο πλαίσιο αυτής

Η Εκκλησία δεν δύναται να υπάρξει χωρίς το μυστήριο της θείας Ευχαριστίας. Αποτελεί το κεντρικό ζήτημα της Ορθόδοξης Θείας Λειτουργίας. Δεν νοείται ενότητα των μελών της Εκκλησίας, ζώντων και τεθνεώτων, χωρίς την Θεία Ευχαριστία. Σύμφωνα με τα όσα είχαμε γράψει στη δεύτερη εργασία της Ορθ. 60 κατά τα Ακαδημαϊκό έτος 2020-2021, «Η Εκκλησία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το κύριο μυστήριο της, τη θεία Ευχαριστία, γιατί μέσα από αυτήν ο πιστός αναγεννιέται, κοινωνεί με το Θεό και φτάνει στη μακαριότητα που επιθυμεί και επιζητεί, «Τοῦτο τῆς ζωῆς τό πέρας, οὔ γενομένοις οὐδενός ἤδη δεήσει πρὸς τὴν ζητουμένην εὐδαιμονίαν»²². Ἄλλωστε το ιερό θυσιαστήριο πάνω στο οποίο λαμβάνει μέρος η προετοιμασία της Θείας Ευχαριστίας, αποτελεί «πάσης ἐστίν ἀρχή τελετῆς»²³ και είναι το θεμέλιο της Εκκλησίας, η «ρίζα»²⁴ της, «κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν»²⁵. Η ζωή των πιστών σηματοδοτείται από την ευχαριστιακή κοινωνία με το Θεό. Η εν Χριστώ ζωή των πιστών διά της ενέργειας του Αγίου Πνεύματος γίνεται κοινωνία αγάπης, μεταξύ της θριαμβεύουσας και της στρατευομένης Εκκλησίας. Ο θάνατος και η φθορά ξεπερνιούνται. Κτίση και άνθρωπος προσανατολίζονται και προσβλέπουν στην μέλλουσα Βασιλεία. Από τη Βασιλεία προέρχεται και πιστοποιείται η ταύτιση της Εκκλησίας και Ευχαριστίας αφού δι' αυτής η

²² Νικόλαος Καβάσιλας, *Εν Χριστώ ζωή*, 4, PG 150, 581A.

²³ Ο.π., 5, PG 150, 625 C.

²⁴ Ο.π., 5, PG 150, 628A.

²⁵ Ο.π., 5, PG 150, 632A.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

αλήθεια των έσχατων αντανakλάται στην ιστορική ύπαρξη της Εκκλησίας και δι' αυτής η Εκκλησία γίνεται η μυσταγωγική εικόνα της Βασιλείας. Η εικονολογική οντολογία της εκκλησίας είναι εσχατολογική οντολογία²⁶.

Η Θεία Ευχαριστία είναι το καθολικό Μυστήριο της Εκκλησίας, η πεμπουσία Της. Στα πρώτα χρόνια, όλα τα μυστήρια της Εκκλησίας τελούνταν μέσα στη Θεία Λειτουργία και συνδέονταν στενά με τη Θεία Ευχαριστία. Η Εκκλησία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το κύριο μυστήριο της, τη θεία Ευχαριστία, γιατί μέσα από αυτήν ο πιστός αναγεννιέται, κοινωνεί με το Θεό και φτάνει στη μακαριότητα που επιθυμεί και επιζητεί, «Τούτο τῆς ζωῆς τό πέρας, οὔ γενομένοις οὐδενός ἤδη δεήσει πρὸς τὴν ζητουμένην εὐδαιμονίαν»²⁷. Αλλωστε το ιερό θυσιαστήριο πάνω στο οποίο λαμβάνει μέρος η προετοιμασία της Θείας Ευχαριστίας, αποτελεί «πάσης ἐστίν ἀρχή τελετῆς»²⁸ και είναι το θεμέλιο της Εκκλησίας, η «ρίζα»²⁹ της, «κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν»³⁰.

Η ζωή των πιστών σηματοδοτεῖται από την ευχαριστιακή κοινωνία με το Θεό. Η εν Χριστώ ζωή των πιστών διά της ενέργειας του Αγίου Πνεύματος γίνεται κοινωνία αγάπης, μεταξύ της θριαμβεύουσας και της στρατευομένης Εκκλησίας. Ο θάνατος και η φθορά ξεπερνιούνται. Κτίση και άνθρωπος προσανατολίζονται και προσβλέπουν στην μέλλουσα Βασιλεία. Από τη Βασιλεία προέρχεται και πιστοποιείται η ταύτιση της Εκκλησίας και Ευχαριστίας αφού δι' αυτής η αλήθεια των έσχατων αντανakλάται στην ιστορική ύπαρξη της Εκκλησίας και δι' αυτής η Εκκλησία γίνεται η μυσταγωγική εικόνα της Βασιλείας. Η εικονολογική οντολογία της Εκκλησίας είναι εσχατολογική οντολογία³¹»³².

²⁶ Στ. Γιαγκάζογλου, «Η Ευχαριστία ως το καθολικό Μυστήριο της Εκκλησίας», *Θεολογία* 80, τεύχ. 4, (2009), 4.

²⁷ Νικόλαος Καβάσιλας, *Εν Χριστώ ζωή*, 4, PG 150, 581A.

²⁸ Ο.π., 5, PG 150, 625 C.

²⁹ Ο.π., 5, PG 150, 628A.

³⁰ Ο.π., 5, PG 150, 632A.

³¹ Στ. Γιαγκάζογλου, «Η Ευχαριστία ως το καθολικό Μυστήριο της Εκκλησίας», *Θεολογία* 80, τεύχ. 4, (2009), 4.

³² Χρ. (Σ) Πρασινάκης, *Η Θεία Ευχαριστία φανερώνει την Εκκλησία*, 20 Ιανουαρίου 2021, σ. 8-9.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Στη Θεία Ευχαριστία υπάρχει στενή σχέση μεταξύ των μυστηρίων του Βαπτίσματος και του Χρίσματος. Τα δύο αυτά μυστήρια αποτελούν την εισαγωγή του πιστού στο σώμα της Εκκλησίας και τα δύο αυτά τελούνται, τουλάχιστον στην Εκκλησία των πρώτων Χριστιανικών αιώνων τελούνται μέσα στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Άλλωστε το Βάπτισμα καταργεί το θάνατο και μέσα από το Χρίσμα, ο πιστός γίνεται έμπλεος των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος, της νέας ζωής ως ανακαινισμένου και αναμορφωμένου ανθρώπου. Ο πατριάρχης Ιεροσολύμων ο Κύριλλος τονίζει ότι: «Κάκεϊνος μὲν ἐν Ἰορδάνῃ λουσάμενος ποταμῶ, καὶ τῶν χρώτων τῆς θεότητος μεταδοὺς τοῖς ὕδασι, ἀνέβαινε ἐκ τούτων· καὶ Πνεύματος Ἁγίου οὐσιώδης ἐπιφοίτησις αὐτῷ ἐγένετο, τῷ ὁμοίῳ ἐπαναπαυομένου τοῦ ὁμοίου. Καὶ ὑμῖν ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων, ἐδόθη χρίσμα, τὸ ἀντίτυπον οὗ ἐχρίσθη Χριστός»³³. Ο αείμνηστος Μητροπολίτης Ιωάννης Ζηζιούλας κάνει μία σημαντική τοποθέτηση σχετικά με το βάπτισμα και τη θεία Ευχαριστία: «Για μας τους Ορθοδόξους είναι καίριας σημασίας το να επιμεινουμε στο ότι το Βάπτισμα, το Χρίσμα και η Θεία Ευχαριστία αποτελούν μία ενιαία και αδιάσπαστη λειτουργική ενότητα, ενώ στη Δύση (τόσο στους Ρωμαιοκαθολικούς, όσο και στους Προτεστάντες) αυτά τα τρία Μυστήρια έχουν διασπασθεί λειτουργικά και μεσολαβεί χρόνος μεταξύ Βαπτίσματος, Χρίσματος και Θείας Ευχαριστίας, με διάφορα επιχειρήματα βιωματικά, με την ατομική έννοια τού βιώματος (ότι πρέπει το παιδί να μεγαλώσει, να καταλαβαίνει τι τού γίνεται και μετά να προσέλθει). Για μας Δεν ισχύουν τέτοια κριτήρια. Αντίθετα, ισχύει το κριτήριο ότι έχουμε μια οντολογική αλλαγή, ότι ο άνθρωπος πρέπει να μπει πλέον σε μια νέα σχέση με τον κόσμο. Δεν μπορεί να είναι κανείς βαπτισμένος και να είναι μακριά από την βίωση της Κοινότητας της Εκκλησίας, γι αυτό Βάπτισμα σημαίνει συγχρόνως και τοποθέτηση μέσα στην Κοινότητα της Εκκλησίας και κοινωνία στη Θεία Ευχαριστία. Το ότι σήμερα οι Βαπτίσεις γίνονται εκτός της Θείας Ευχαριστίας, ή δίνουμε τη Θεία Ευχαριστία στον νεοβάπτιστο ατομικά και

³³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατήχησις Μυσταγωγική* 3,1, PG 33, 1088AB..

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

εκτός της Κοινότητας, τούτο είναι μία λύση ανάγκης, η οποία τουλάχιστον διατηρεί την ενότητα των Τριών Μυστηρίων. Πάντως, ο σωστός τρόπος είναι να τελείται το Βάπτισμα στη Θεία Ευχαριστία, ώστε να μπορεί αμέσως η Κοινότητα να υποδέχεται το νέο μέλος Της, και αυτό γίνεται ως μέλος της Εκκλησίας»³⁴.

Τέλος μέσα από τη θεία Ευχαριστία ο πιστός συνεχίζει να νικά τη φθορά και το θάνατο παραμένοντας ενωμένος στο σώμα του Αναστημένου Χριστού³⁵. Για το λόγο ο Βασίλειος Καισαρείας επισημαίνει ότι: «Ἀρχή μοι ζωῆς το βάπτισμα και πρώτη ἡμερῶν ἐκείνη ἢ τῆς παλιγγενεσίας ἡμέρα»³⁶ Στο ευχολόγιο αναφέρεται σχετικά με το Βάπτισμα: «μεγάλον καί ἐπουράνιον μυστήριον, χάρις ἀπολυτρώσεως, ὕδωρ ἀπολυτρώσεως καί ἀγιασμοῦ, δῶρον ἀγιασμοῦ, φῶτισμα, φωτισμός ψυχῆς, ἰσχύς ἀγγελικῆ, ἀπρόσιτον ταῖς ἐναντίαις δυνάμεσιν, ἀποτρόπαιον ἐχθρῶν, ὀλέθριον δαίμοσιν, ἀλεξιτήριον νοσημάτων, ἄνεσις δεσμῶν, ἐλευθερία, λουτρόν παλιγγενεσίας, ἄνωθεν ἀναγέννησις, ἀνακαινισμός πνεύματος, ἔνδυμα Χριστοῦ, ἔνδυμα καί πηγὴ ἀφθαρσίας, πηγὴ ζωῆς, καθαρισμός σαρκός καί πνεύματος, μακαρία κάθαρσις, ἄφεσις ἀμαρτιῶν καί παραπτωμάτων, λυτήριον ἀμαρτημάτων, δικαίωσις, θάνατος καί ἀνάστασις»³⁷.

Ἔτσι με το βάπτισμα και τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος που του δίδονται κατά το χρίσμα, ο πιστός θέτει τα θεμέλια για να βιώσει εσχατολογικά τη Βασιλεία του Θεού. Η βίωση αυτή πραγματοποιείται κάθε φορά μέσα από το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας³⁸. Το Άγιο Πνεύμα είναι

³⁴ Ιω. Ζηζιούλας, *Ευχαριστίας Εξemplάριον*, (Μέγαρα: εκδόσεις Ευεργέτης, 2006), σ. 67.

³⁵ Στ. Γιαγκάζογλου, «*Η Ευχαριστία ως το καθολικό Μυστήριο της Εκκλησίας*», *Θεολογία* 80, τεύχ. 4, (2009), 4-5.

³⁶ Βασίλειος Καισαρείας, *Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* 10, 26, PG 32, 113AB

³⁷ «*Ευχολόγιον το Μέγα*», (Αθήναι: εκδ. Αστήρ, 1992), σ. 136 κ.ε..

³⁸ Στ. Γιαγκάζογλου, «*Πνευματολογία: Το Άγιο Πνεύμα στη ζωή της Εκκλησίας*», σ. 9-10, <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/THEOL293/%CE%9C%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B1%207%CE%BF%2C%20%CE%A4%CE%BF%20%CE%86%CE%B3%CE%B9%CE%BF%20%CE%A0%CE%BD%CE%B5%CF%8D%CE%BC%CE%B1%20%CF%83%CF%84%CE%B7%20%CE%B6%CF%89%CE%AE%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%95%CE%BA%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82.pdf>. (Ημ Ανάκτησης 13 Μαΐου 2021):«Κάθε μυστήριο και κάθε ασκητική ετοιμασία οδηγεί στην Θεία Ευχαριστία. Η Ευχαριστία αναδεικνύεται προϋπόθεση

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

εκείνο που κάνει πραγματικότητα και τα τρία μυστήρια τόσο του Βαπτίσματος και του Χρίσματος όσο και της Θείας Ευχαριστίας: «Τα μυστήρια και αι άλλαι αγιαστικάι τελεταί της Εκκλησίας δεν τελούνται μόνον εν αγίω Πνεύματι, αλλά και διά του αγίου Πνεύματος»³⁹. Επιπλέον, ο πιστός βιώνει τα Έσχατα, τη Βασιλεία τού Θεού, στη Θεία Ευχαριστία όπου όταν έχει αυτή την εικόνα των εσχάτων, που δημιουργεί η Θεία Λειτουργία, μάλιστα δε, η Ορθόδοξη Θεία Λειτουργία, η οποία περισσότερο από κάθε άλλη ευχαριστιακή Λειτουργία εικονίζει τα μέλλοντα, εικονίζει τη Βασιλεία τού Θεού. Εκεί, πλέον, βιώνει τη Βασιλεία τού Θεού μέσα στη Θεία Λειτουργία, σαν μια αποκάλυψη της μελλοντικής καταστάσεως των πραγμάτων»⁴⁰.

Αναντιλέκτως κάποιος θα μπορούσε να δει τη στενή σχέση των δύο αυτών μυστηρίων της Εκκλησίας, η οποία θεμελιώνεται από το Χριστό και η πραγματοποίησή τους λαμβάνει χώρα μέσα από την παρουσία του Αγίου Πνεύματος σε αυτά. Το Άγιο Πνεύμα είναι Εκείνο που αγιάζει τους πιστούς και όλα τα μυστήρια της Εκκλησίας και από απλές τελετές τα μετατρέπει σε ιερές πράξεις, σε ιεροτελεστίες.

της ενεργοποίησης των άλλων μυστηρίων. Η τέλεση τους θα ήταν αδιανόητη, αν δεν οδηγούσε στο ευχαριστιακό δείπνο. Ακόμη και το μυστήριο της μετάνοιας, που παρέχει άφεση των αμαρτιών και συνιστά το πέρας των ανθρώπινων προσπαθειών, δεν θα ήταν ενεργό χωρίς τη συμμετοχή στην Ευχαριστία. Για τον λόγο αυτό, ενώ μια φορά μονάχα βαπτιζόμαστε και χριόμαστε, συμμετέχουμε, όμως, πάμπολλες στην τράπεζα της Ευχαριστίας. Η Ευχαριστία γίνεται ενεργός, εφόσον οι τελούμενοι συμμετέχουν με προετοιμασία και άσκηση. Η ένωση με τον Θεό είναι τέλεια συνάφεια, ενοίκηση και ανάκραση. Δεν πρόκειται, όμως, μόνο για την ανανέωση της ανθρώπινης φύσης, αλλά και για την ανάδειξη, ανανέωση και φανέρωση του ανθρώπινου προσώπου».

³⁹ Ιω. Μ. Φουντούλης, *Λειτουργικά θέματα Α*, (Θεσσαλονίκη 1977), σ. 76-7.

⁴⁰ Ιω. Ζηζιούλας, *Ευχαριστίας Εξεμπλάριον*, (Μέγαρα: εκδόσεις Ευεργέτης, 2006), σ. 71.

1.4. Οι συνέπειες που έχει για την ταυτότητα της Εκκλησίας και τη ζωή των πιστών η αλλοίωση του εκκλησιολογικού χαρακτήρα των μυστηρίων.

Τα μυστήρια, όπως προαναφέραμε δεν είναι απλές τελετές αλλά το μέσο με τα οποία ο πιστός εισέρχεται στο σώμα του Χριστού την Εκκλησία, αναγεννιέται και προγεύεται τη Βασιλεία του Θεού και την εσχατολογική σωτηρία του. Τα μυστήρια έχουν ισχύ, εκκλησιολογική και σωτηριολογική αξία, εάν τελούνται μέσα στην Εκκλησία, ακολουθώντας κάποιο τυπικό, μόνο τότε έχουν χαρακτήρα αγιαστικό και εκκλησιολογικό. Μόνο τότε μπορούν να διατηρήσουν τον πιστό ζωντανό ενωμένο τόσο με την κεφαλή της Εκκλησίας το Χριστό όσο και με τα άλλα μέλη της, τους εν Χριστώ αδελφούς του.

Η ταυτότητα της Εκκλησίας και δη της Ορθόδοξης παύει να υφίσταται αν επικρατήσει η κοσμολογική διάσταση τόσο της θείας Ευχαριστίας όσο και του μυστηρίου της Βαπτίσεως, κάτι που έχει συμβεί στη Δύση και συνεχίζει να υφίσταται η δημιουργία ενός κοσμικού χαρακτήρα των μυστηρίων αυτών που εγκλωβίζονται μέσα σε ένα μανδύα περί μίας δήθεν χριστιανικής αγάπης, η οποία όμως δεν είναι σταυρική και δεν σχετίζεται με τη διδασκαλία του Χριστού και τις αποφάσεις των Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων.

Αυτή η εκκλησιολογική αλλοίωση των μυστηρίων τα μετατρέπει απλώς σε απλές τελετές χάνοντας την πεμπτουσία τους που είναι η αγιαστική ενέργεια του Αγίου Πνεύματος σε αυτά και φυσικά δεν υπάρχει ο συνδετικός κρίκος μεταξύ τους που είναι το η δωρεά του Αγίου Πνεύματος στον άνθρωπο μέσα στην Εκκλησία: «ὁ χαρισάμενος ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις τὴν μακαρίαν κάθαρσιν ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ τὸν θεῖον ἁγιασμὸν ἐν τῷ ζῶοποιῷ χρισματι· ὁ καὶ νῦν εὐδοκήσας ἀναγεννῆσαι τὸν δοῦλόν σου τὸν νεοφώτιστον, δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, καὶ τὴν τῶν ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων ἄφεσιν αὐτῷ δωρησάμενος· αὐτὸς οὖν, Δέσποτα, παμβασιλεῦ εὐσπλαγχνε, χάρισαι αὐτῷ καὶ τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου, καὶ παντοδυνάμου, καὶ

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

προσκυνητοῦ σου Πνεύματος, καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου»⁴¹.

Ἡ ἐν λόγῳ αλλοίωσις τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ χαρακτήρα τῶν μυστηρίων ἔχει ὡς συνέπεια τὴ συμβατικὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου τόσο με τοὺς γύρω του, τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὅσο με τὸ περιβάλλον καὶ με τὸν ἴδιο τὸν εαυτό του⁴². Ὁ πιστὸς γίνεται ἀίκανος νὰ μεταφέρει μέσα στη θεία Εὐχαριστία τὴν πραγματικὴ σχέση τοῦ με τὸ Θεό, τὸν ἄνθρωπο με τὸ περιβάλλον. Κατὰ συνέπεια ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀναγεννᾶται, ἀναπροσδιορίζοντας τὴν σχέση τοῦ με τὸ Θεό, τὸν εαυτό του, τὸ συνάνθρωπο καὶ τὸ περιβάλλον ἀλλὰ παραμένει ξένος, ὅπως συνέβη λόγω τῆς πτώσεώς του καὶ τὴν ἐξορία τοῦ ἀπὸ τὸν Παράδεισο, δηλαδὴ ἔχασε τὴν οὐσιαστικὴ ἐπικοινωνία τοῦ με τὸν ἴδιο τὸ Δημιουργό Του, τὸν Τριαδικό Θεό. Ὁ αἰδιδμος π. Αλέξανδρος Σμέμαν, σημείωνε τὴν διαφορὰ τῶν πρώτων Χριστιανῶν με εμάς: «Για τοὺς πρώτους χριστιανούς, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ βρισκόταν πάνω στὴν ἁγία Τράπεζα, ἐπειδὴ Ἄυτός ἦταν ἀνάμεσά τους. Για τοὺς σύγχρονους χριστιανούς, ὁ Χριστὸς βρίσκεται ἐδῶ, ἐπειδὴ τὸ σῶμα Του βρίσκεται πάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα. Φαίνεται σαν κάτι τὸ ἀνάλογο, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά ὑπάρχει μιὰ οὐσιώδης διαφορὰ ἀνάμεσα στους πρώτους Χριστιανούς καὶ σε μας. Γι' αὐτούς τα πάντα βρίσκονταν στὴ γνώση τοῦ Χριστοῦ, στὴν ἀγάπη γι' Ἄυτόν. Για μας, ὅλα βρίσκονται στὴν ἐπιθυμία μας νὰ φωτιστούμε. Οἱ πρώτοι Χριστιανοὶ προσήρχοντο στὴ θεία κοινωνία γιὰ ν' ἀκολουθήσουν τὸν Χριστό, ἐνῶ τώρα ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς λόγος συμμετοχῆς στὴ θεία κοινωνία»⁴³.

⁴¹ «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος», *Εὐχολόγιον τὸ μέγα*, (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2000), σ. 142-143.

⁴² Ὁ Γεώργιος Φλωρόφσκι γράφει σχετικὰ: «ἱστορικῶς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἦταν πάντοτε τὸ κέντρον τῆς εὐλαβείας τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν καὶ μυστικῶς εἶναι πάντοτε τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πληρότητα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐδῶ φθάνει εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν τῆς δυνάμεώς της... ὁσάκις λοιπὸν τελεῖται ἡ θεία εὐχαριστία οὐσιούται καὶ ἀποκαλύπτεται τὸ μυστήριον τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, διὰ δε τῆς κοινωνίας καὶ ὄχι ἀπλῶς συμβολικῶς ἢ νοερώς, οἱ πιστοὶ ἐνώνονται εἰς τὸ ἐν καὶ καθολικὸν σῶμα», Γ. Φλωρόφσκι, *Εὐχαριστία καὶ Καθολικότης, Ἀνατομία προβλημάτων τῆς πίστεως* μτφρ. ἀρχιμ. Μελετίου Καλαμαρά, (Θεσσαλονίκη: ἐκδ. Ρηγόπουλου, 1977), σ. 157.

⁴³ Α. Σμέμαν, *Ἡμερολόγιο*, μτφρ. Ἰωσήφ Ροηλίδης, Β' ἐκδοσις (Ἀθήνα: Ἐκδ. Ἀκρίτας, 2003), σ. 62.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β:

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

2.1.Ο Κύριλλος Ιεροσολύμων και η εποχή του

Ο Κύριλλος ο Ιεροσολύμων, έζησε τον 4^ο αιώνα μ.Χ. σε μία εποχή που ο Χριστιανισμός είχε βγει από τις κατακόμβες και είχε αρχίσει να έχει μία σημαίνουσα θέση στην αυτοκρατορία. Φυσικά, αυτό δεν σήμαινε ότι υπήρχε μόνο άνθηση της χριστιανικής θρησκείας λόγω του ότι είχαν σταματήσει οι διωγμοί. Την περίοδο αυτή, η Εκκλησία βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα σπουδαίο ζήτημα που απειλούσε όχι μόνο να εξαφανίσει τη φυσική ύπαρξή της αλλά να διαστρεβλώσει τη θεία αλήθειά της. Ήταν η περίοδος της εμφάνισης των μεγάλων αιρέσεων και η σύγκληση των δύο πρώτων Οικουμενικών Συνόδων⁴⁴.

Οι πληροφορίες για το βίο του Εκκλησιαστικού Πατρός είναι ελάχιστες. Σύμφωνα με τον Κατάλογο Πατριαρχών Ιεροσολύμων κατατάσσεται 41ος στη σειρά διαδοχής του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, ύστερα από τον Μάξιμο Γ' και πριν από τον Ιωάννη Β'. Πιθανολογείται ότι η ημερομηνία γεννήσεώς του είναι το 313μ.Χ. Γεννήθηκε είτε στα Ιεροσόλυμα, που θεωρείται και το πιθανότερο, είτε κάπου στην Παλαιστίνη⁴⁵. Σε νεαρή ηλικία χειροτονήθηκε διάκονος και μετά πρεσβύτερος από τον επίσκοπο

⁴⁴ Τον 4^ο αιώνα μ.Χ., η Εκκλησία καλείται να αντιμετωπίσει τις αιρέσεις του Αρειανισμού, Απολιναρισμού, Μάρκελλου Αγκύρας, Ευνομίου, Πνευματομάχων και μερικών άλλων που ταλάνισαν τους πιστούς. Η Εκκλησία ως αλάθητη διαφυλάσσει την αλήθεια και με την καθοδήγηση του Αγίου Πνεύματος, «Πνεύματος τῆς ἀληθείας» (Ιω. 14:16-17), οδηγείται «εις πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» (Ιω. 16:13). Μέσω των Οικουμενικών Συνόδων αντιμετωπίστηκαν οι αιρετικές διδασκαλίες που επιχειρούσαν διαστρέβλωση του νοήματος της πίστεως και αλλοίωση των βασικών αληθειών της. Τον αιώνα αυτό έχουμε σύγκληση της Α' και Β' Οικουμενικών Συνόδων, 325 και 381 αντίστοιχα.

⁴⁵ Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β': Ο τέταρτος αιώνας. Ανατολή και Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 490.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Ιεροσολύμων Μάξιμο (333-348)⁴⁶. Ο Θεοδώρητος Κύρου στην *Εκκλησιαστική Ιστορία* του γράφει ότι ανήλθε στο θρόνο των Ιεροσολύμων, όταν διαδέχτηκε κανονικά το Μάξιμο το 349 π.Χ., «τούτου δὲ εἰς τὸν ἀγήρω μεταστάντος βίον, Κύριλλος τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη, τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων προθύμως ὑπὲρ μαχῶν»⁴⁷. Αντίστοιχα, ο Σωκράτης ο Σχολαστικός σημειώνει στην *Εκκλησιαστική Ιστορία* του «Ἐν δὲ τῷ τότε Κυρίλλου μετὰ Μάξιμον τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσαντος»⁴⁸. Ο Ρουφίνος, στην *Εκκλησιαστική Ιστορία* του, σημειώνει χαρακτηριστικά: «Cyrillus post Maximum Confessorem Jerosolymis episcopus habebatu, δηλαδή ο Κύριλλος μετὰ τον Μάξιμο Ομολογητὴ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ἐγένετο»⁴⁹

Υπάρχουν αντικρουόμενες αναφορές για τις συνθήκες που έγινε ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἐγκύρως χειροτονήθηκε ἀπὸ ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας. Δεδομένου ὅτι ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν ἕνας Ἀρειανός, ὁ Ἀκάκιος, καὶ ἴσως ὁ τελευταῖος νὰ θεωροῦσε ὅτι θὰ ἀκολουθοῦσε ἡ «συνεργασία» του μετὰ τὸν Κύριλλο καὶ ὅτι ὁ τελευταῖος θὰ ἐνστερνιζόταν τὶς δικές του ἀπόψεις⁵⁰. Το πιστεύει, γιατί ὁ Κύριλλος ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο ἀπέφευγε νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρο «ομοούσιος»⁵¹. Ἡ στάση του αὐτὴ τὸν ἔκανε ἀνεκτό στους ἀρειανόφρονες ἀλλὰ ὑπόπτο στον αὐτοκράτορα μέχρι τὸ 360. Ἡ Β΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τὸ 381 ἐπιβεβαίωσε τὸ ὀρθόδοξο φρόνημά του⁵².

⁴⁶ Ὁ.π.

⁴⁷ Θεοδώρητος Κύρου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, II, 22, PG 80, 1064D.

⁴⁸ Σωκράτους Σχολαστικού, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, IV, 5, PG 67, 1117A.

⁴⁹ Ρουφίνου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, 1, 37, PL 21, 505B.

⁵⁰ L. P. McCauley, A. S. Anthony, *The Works of Saint Cyril of Jerusalem*, 1, The Fathers of The Church, vol. 61, (Washington, 2017), p. 21. Θεοφάνους, Χρονογραφία, PG 108, 141C: «Τούτῳ τῷ ἔτει Μάξιμον τῶν Ἱεροσολύμων καθεῖλεν Ἀκάκιος Καισαρείας καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως Ἀρειανοὶ ὄντες, ἀντεισηγάγον Κυρίλλον δοκοῦντες ἔχειν αὐτὸν ὁμόφρονα»

⁵¹ Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β΄: Ὁ τέταρτος αἰώνας. Ἀνατολή καὶ Δύση*, (Ἀθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 94, 483.

⁵² Ὁ.π., σ. 483. Γ. Πατρώνος, «Εἰσαγωγή-σχόλια» στο: Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Μυσταγωγικὴ Κατηχήσις*, (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2005), σ. 14.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Ο Κύριλλος, ωστόσο, αντέδρασε και έμεινε σταθερός και αμετακίνητος στις θέσεις του⁵³. Η γενναία, ηρωική και αγιοπατερική του στάση τον οδήγησε σε διώξεις και περιθωριοποιήσεις. Σύντομα ξέσπασε σύγκρουση μεταξύ του Κυρίλλου και του Ακάκιου, επισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης⁵⁴. Συγκεκριμένα, εξορίστηκε από τον αυτοκράτορα, αφού πρωτίστως συκοφαντήθηκε από τον μητροπολίτη Ακάκιο, στον οποίο ανήκε εκκλησιαστικά η επισκοπή των Ιεροσολύμων. Το 357, ο Κύριλλος κλήθηκε σε απολογία, κατηγορούμενος για μη πνευματική υποταγή στον Ακάκιο και ότι πούλησε περιουσία της Εκκλησίας για να ανακουφίσει τους φτωχούς. Πιθανώς, όμως, να υπέβασκε και μια θεολογική διαφορά. Ο Κύριλλος κατέφυγε στον Σίλβανο, επίσκοπο Ταρσού. Εμφανίστηκε στη Σύνοδο της Σελεύκειας το 359, στην οποία θριάμβευσε η Ημιαρειανική μερίδα των επισκόπων. Ο Ακάκιος καθαιρέθηκε και ο Κύριλλος φαίνεται ότι επέστρεψε στην έδρα του. Αλλά ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ήταν δυσαρεστημένος με την εξέλιξη των γεγονότων και το 360, ο Κύριλλος και άλλοι μετριοπαθείς επίσκοποι εκδιώχθηκαν ξανά και επέστρεψαν μόνο με την άνοδο του Ιουλιανού το 361⁵⁵. Συγκεκριμένα, ο Ιουλιανός ευελπιστούσε να κερδίσει την εύνοια όλων των επισκόπων που ο προκάτοχός του είχε σε δυσμένεια. Αυτό οδήγησε στο ευτυχές, για την Ορθοδοξία, αποτέλεσμα να ανακληθούν όλες οι εξορίες και να επιστρέψουν οι επίσκοποι στις έδρες τους, όπερ και εγένετο με

⁵³ «Θεμελίωνε τήν τριαδολογία του μέ ὀρθόδοξη προνικαϊκή ὀρολογία, πού βρίσκεται στήν αθανασιανήσ προελεύσεως β' Ἐπιστολή του Αλεξάνδρου Αλεξανδρείας καί στό κείμενο της συνόδου της Ἀντιόχειας (324). Εκεί η σχέση του Υἱοῦ προς τον Πατέρα κρινόταν με τα επίθετα «φυσικός» (Υἱός), «αληθινός» και «μονογενής». Με αυτά δηλώνονταν η ὁμοουσιότητα του Υἱοῦ, του οποίου την αιδιότητα τόνιζαν με επιχειρήματα, ὅπως ὅτι ὁ Πατήρ ἦταν πάντα (προαιωνίως) Πατήρ. Στον Κύριλλο βρίσκουμε την ἴδια ὀρολογία, λίγο πιο αναπτυγμένη και εμπλουτισμένη με την διάκριση της υιότητας σε «φύσει» καί «θέσει». Ἐτσι ἔχουμε «φύσει Υἱόν» μόνο τον Μονογενή και «θέσει υἱούς» τους ανθρώπους, ἔχουμε δηλαδή «φυσικόν υἱόν» και «θετούς» υἱούς. Στην πρώτη περίπτωση ο Υἱός ἔχει «ἀπαρἀλλάκτους» τούς «χαρακτηρας» της θεότητας, δηλαδή την φύση του Θεοῦ, και η γέννηση γίνεται ἀπαθῶς, φυσικά, πριν ἀπό κάθε ἔννοια χρόνου. Στήν δεύτερη οι ἄνθρωποι γινόμαστε κατὰ χάριν υιοί σε ὀρισμένο χρόνο, γιατί εἴμαστε κτίσματα», Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β': Ὁ τέταρτος αἰῶνας. Ανατολή και Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 483.

⁵⁴ Ὁ.π., σ. 232.

⁵⁵ Ὁ.π.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

τον Κύριλλο, ο οποίος ανακατέλαβε την επισκοπή του⁵⁶. Η πλεονεκτική αυτή κατάσταση δεν διήρκεσε για πολύ διότι, μετά τον θάνατο του Ιουλιανού, στον θρόνο της βασιλεύουσας ανήλθε ο αιρετικός Ουάλης. Αυτός, ακολουθώντας την τακτική του Κωνσταντίου το 367, με ένα διάταγμά του εξόρισε όλους τους επισκόπους που είχαν αποκατασταθεί από τον Ιουλιανό, και ο Κύριλλος παρέμεινε στην εξορία μέχρι το θάνατο του διώκτη το 378⁵⁷.

Το 380 ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης ήρθε στην Ιερουσαλήμ μετά από σύσταση συνόδου που έγινε στην Αντιόχεια τον προηγούμενο χρόνο. Βρήκε την πίστη νοθευμένη και διεφθαρμένα τα ήθη. Η Ιερουσαλήμ ήταν μια πόλη γεμάτη αμαρτία και κακομεταχείριση, η οποία περιελάμβανε πορνεία, αιμομιξία, φόνο, κλοπή, δηλητηρίαση και ειδωλολατρία⁵⁸. Αυτό το θέαμα αντίκρουσε και ο Κύριλλος κατά την επιστροφή του στα Ιεροσόλυμα, επί Θεοδοσίου Α΄ (379-395). Ήρθε αντιμέτωπος με τον κίνδυνο της πνευματικής απώλειας του ποιμνίου του, καθώς, όσο καιρό ήταν ο ίδιος εξόριστος, παρεισέφησαν σ' αυτό πολλοί αιρετικοί, Αρειανοί, Απολλιναριστές, Πνευματομάχοι, οι οποίοι προκαλούσαν μεγάλες ταραχές και έριδες τόσο στα Ιεροσόλυμα, όσο και στην ευρύτερη περιοχή⁵⁹.

Μαζί με το Γρηγόριο και οι δύο πήγαν στη Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης το 381, όπου ολοκληρώθηκε το σύμβολο της Πίστεως, το γνωστό σύμφωνο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως. Ο Κύριλλος αποδέχθηκε τη λέξη ομοούσιος—δηλαδή, ο Χριστός είναι της ίδιας ουσίας ή φύσης με τον Πατέρα⁶⁰. Κάποιοι είπαν ότι ήταν μια πράξη μετάνοιας, αλλά οι επίσκοποι της

⁵⁶ Σωκράτης Σχολαστικός, *Εκκλησιαστική Ιστορία* III, 1 3PG 67, 68B-380B. Ερμείας Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία* V, 4-5 PG 67, 1225A-1230A.

⁵⁷ Π. Χρήστου, «Κύριλλος. Ο Ιεροσολύμων», *Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαίδεια*, τ. 7 (1965), σ. 1155. Γ. Πατρώνος, «Εισαγωγή-σχόλια» στο: Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Μυσταγωγικές Κατηχήσεις*, (Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 2005), σ. 14-16.

⁵⁸ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Έπη θεολογικά* I PG 37, 952A. W. Drijvers, *Cyril of Jerusalem: Bishop and City*, (Boston 2004), σ. 1-30.

⁵⁹ Ό.π. Χρυσ. Παπαδόπουλος, Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, *Ιστορία της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων*, (Θεσσαλονίκη: Πουρναρά, 2010), σ. 130.

⁶⁰ «Ο Κύριλλος τονίζει έμφαντικά την αιδιότητα του Υίου, κάτι πού, σέ συνδυασμό μέ τόν δρο «φύσει Υιός», τόν αποδεικνύει απόλυτα και αθανασιανά ορθόδοξον, ό όποιος δμως απέφευγε τόν δρο όμοούσιος έπειδή ήταν «άγραφος» ή, τό πιθανότερο, για να έπιβιώσει στην ταραγμένη καί αρειανοκρατούμενη εποχή, δηλαδή για να μαν προκαλεί. Περιέργως μάάλιστα

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Συνόδου τον επαίνεσαν ως υπερασπιστή της Ορθοδοξίας κατά των Αρειανών. Αν και δεν υπήρξε απόλυτα φιλικός με τον μεγαλύτερο υπερασπιστή της ορθοδοξίας κατά των Αρειανών τον Μ. Αθανάσιο, ο Κύριλλος μπορεί να συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων που ο Αθανάσιος αποκαλούσε «αδελφούς, που εννοούν αυτό που εννοούμε, και διαφέρουν μόνο για τη λέξη ομοούσιος»⁶¹. Ο Θεοδώρητος Κύρου περιγράφει τον ιερό Πατέρα ως «Κύριλλος τῆς ἐπίσκοπικῆς χάριτος ἤξιώθη, τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων προθύμως ὑπὲρ μαχῶν», ενώ δεν μαρτυρεῖ καμία σχέση με τον αρειανισμό⁶². Συγχρόνως ο Θεοδώρητος Κύρου αναφέρει ότι η Β΄ Οικουμενική Σύνοδος αναγνώρισε ως ορθόδοξη την εκλογή του Κυρίλλου στο θρόνο των Ιεροσολύμων, «Τῆς δέ γε μητρὸς ἀπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸν αἰδεσιμώτατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν· κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι καὶ πλεῖστα πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντα»⁶³.

Γενικότερα, ο Κύριλλος δίδασκε τη θεότητα του Υιού με απόλυτη απλότητα, αλλά απέφευγε τη λέξη «ομοούσιος», που πιθανώς πίστευε ότι μπορούσε να παρεξηγηθεί. Ποτέ δεν αναφέρεται εναντίον του Αρειανισμού, αν και καταγγέλλει και καταδικάζει την αρειανική φράση, «Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν», γράφοντας στην 11^η Κατήχησή του, «Υἱὸς τοίνυν τοῦ Θεοῦ ἐστι φύσει καὶ οὐ θέσει, γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς. Καὶ ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀθετῶν τὸν γεγεννημένον, ἀναπέμπει τὴν

δεν γνωρίζουμε άλλον θεολόγο, που να ήταν ακραιφνής ορθόδοξος, χωρίς νά χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸν Υἱὸ τὸν ὄρο *ὁμοούσιος*», Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β΄: Ὁ τέταρτος αἰώνας. Ἀνατολή καὶ Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 484.

⁶¹ «Εἶναι ομοούσιος ὄχι με τὴν ἔννοια τοῦ ταυτούσιος (δηλαδή ὅτι ὁ Λόγος καὶ ὁ Πατέρας εἶναι ἓνα). Δὲν σημαίνει «ταυτούσιος» τὸ «ομοούσιος» γιὰ τὸν Αθανάσιο. Ἐχει τὴν ἴδια σημασία με τὸ ομοιούσιος γιὰ τὸν Αθανάσιο. Γιατί; Διότι, βασικὸ δόγμα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι μεταξύ τοῦ ἀκτιστοῦ καὶ τοῦ κτιστοῦ δὲν ὑπάρχει καμία ομοιότης. Ὅποτε, ὅταν λές ὁμοίος κατὰ πάντα, αὐτὸ σημαίνει, Θεὸς ἀκτιστος. Αὐτὸ σημαίνει ἡ ορολογία «ομοούσιος», Ἰ. Βλάχος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου, *Εμπειρική Δογματική τῆς Ορθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὶς προφορικές παραδόσεις τοῦ π. Ι. Ρωμανίδου*, Β΄, 11/8/2015 https://www.oodegr.com/oode/theos/triada/omoousio_omoiousio_1.htm, (Ἡμ. Ανάκτησης 5 Φεβρουαρίου 2023)

⁶² Θεοδώρητος Κύρου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* II, 22 PG 82, 1064D.

⁶³ Θεοδώρητος Κύρου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἐπιστολὴ πρὸς Λάμασον καὶ τοὺς Δυτικούς* 5, 9, PG 82, 1217C

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

ὑβριν εἰς τὸν γεγεννηκότα. Γεννῶντα δὲ Θεὸν ὅταν ἀκούσης, μὴ καταπέσης εἰς σώματα, μηδὲ φθαρτὴν γέννησιν ὑπολάβης, ἵνα μὴ ἀσεβήσης. Πνεῦμα ὁ Θεὸς, πνευματικὴ ἢ γέννησις· τὰ μὲν γὰρ σώματα γεννᾷ σώματα, καὶ χρεῖα τοῖς σώμασι γεννωμένοις χρόνον μεσιτεύειν. Μεσίτης δὲ τῆς ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ γεννήσεως χρόνος οὐκ ἔστιν. Καὶ ὧδε μὲν γεννᾶται τὸ γεννώμενον ἀτελές, ὁ Υἱὸς δὲ τοῦ Θεοῦ τέλειος ἐγεννήθη. Ὅπερ γὰρ νῦν ἐστι, τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐστὶ γεγεννημένος, [ἀνάρχως]. Ἡμεῖς γεννώμεθα, ἐξ ἀμαθείας νηπιώδους εἰς λογιότητα μεταβαίνοντες· ἀτελής, ἄνθρωπε, ἢ σὴ γέννησις, ἐκ προκοπῆς γὰρ ἢ πρόσληψις. Ἐκεῖ δὲ οὕτω μὴ νόμιζε, μηδὲ ἀσθένειαν κατηγορεῖ τοῦ γεγεννηκότος. Εἰ γὰρ ἀτελές μὲν ἐγέννησε, χρόνῳ δὲ τοῦτο προσέλαβε τὸ τέλειον, ἀσθένειαν κατηγορεῖς τοῦ γεγεννηκότος· εἶγε ὁ χρόνος ὕστερον ἐχαρίσατο κατὰ σέ, τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ γεννήτωρ οὐκ ἐχαρίσατο»⁶⁴.

Ανήκε στή ημιαρειανή, ἢ ομοιανή παράταξη, καὶ ἀρκείται νὰ δηλώσει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι «σε ὅλα τὰ πράγματα σαν τὸν Πατέρα». Ἐπικοινωνοῦσε ἐλεύθερα με ἐπισκόπους ὅπως ὁ Βασίλειος τῆς Αγκύρας καὶ ὁ Ευστάθιος ὁ Σεβαστείας. Ὅχι μόνο δεν ἐξηγεῖ ὅτι ἡ Αγία Τριάδα ἔχει μία Θεότητα, ἀλλὰ δεν λέει καν ὅτι τὰ Τρία Πρόσωπα εἶναι ἓνας Θεός. Ὁ μόνος Θεός γιὰ αὐτὸν εἶναι πάντα ὁ Πατέρας. «Ἐνας εἶναι ὁ Θεός, ὁ Πατέρας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ μοναδικοῦ Θεοῦ, καὶ ἓνα Ἅγιο Πνεῦμα, που ἀγιάζει καὶ θεώνει τὰ πάντα»⁶⁵. Πολύ σωστά ὁμως λέει: «Δεν χωρίζουμε τὴν Αγία Τριάδα ὅπως μερικοί, οὔτε λιώνουμε σε μια σαν τὸν Σαβέλλιο»⁶⁶. Ὁ Κύριλλος δεν ἀποκαλεῖ ποτέ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα Θεό, ἀλλὰ σημειώνει ὅτι πρέπει νὰ τιμηθεῖ μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό⁶⁷, «Πίστευε καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν ὀρθὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ γινῶσιν· ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσιν, οἱ ἀλλότριον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἱ τὰ δύσφημα περὶ αὐτοῦ διδάσκοντες. Σὺ δὲ μάνθανε ὅτι ἓν ἐστὶ τοῦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀδιαίρετον, πολυδύναμον· πολλὰ μὲν ἐνεργοῦν, αὐτὸ δὲ μὴ μεριζόμενον· τὸ γινῶσκον τὰ

⁶⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* XI, 7 PG 33, 698B-700AB.

⁶⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* IV, 16, PG 33, 473B

⁶⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* XVI, 4, PG 33, 924B.

⁶⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* IV, 16, PG 33, 476A:

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

μυστήρια, τὸ ἐρευνῶν πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τὸ ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελθόν· τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἐνεργήσαν· τὸ καὶ νῦν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος σφραγιζόν σου τὴν ψυχήν. Οὐ καὶ πᾶσα νοητὴ φύσις χρεῖαν ἔχει τῆς ἀγιότητος· εἰς ὃ βλασφημῆσαί τις ἐὰν τολμήσῃ, οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· ὅπερ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῆς ἀξίας τιμῆ τετίμηται, οὐ καὶ χρεῖαν ἔχουσι θρόνοι καὶ κυριότητες, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι. Εἷς γὰρ ἐστὶ Θεὸς, ὁ τοῦ Χριστοῦ πατὴρ· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ τοῦ μόνου Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς, καὶ ἐν τῷ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ πάντων ἀγιαστικὸν καὶ θεοποιόν, τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, παλαιᾷ τε καὶ καινῇ διαθήκῃ λαλήσαν»⁶⁸. Συγκεκριμένα ο Στ. Παπαδόπουλος ἔγραφε: «Για το ἅγιο Πνεῦμα ο Κύριλλος δεν χρησιμοποιεῖ εκφράσεις ἀνάλογες με αὐτές που χρησιμοποιεῖ για τον Υἱό. Τονίζει ὅμως ὅτι το ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι κοινὸ λαλούμενο πνεῦμα, δηλαδή ἀπλὴ ἀνέργεια, ἀλλὰ σαφῶς «ενυπόστατον», «πάντοτε Πατρί καὶ Υἱῷ συμπάρωντι». Τιμάται με τον Πατέρα καὶ τον Υἱό, εἶναι «ἀγιαστικὸν καὶ θεοποιόν», παρέχει χάρι χωρὶς να μερίζεται. Επομένως, δεν ὑπάρχει τίποτα ἐσφαλμένο στη δογματικὴ διδασκαλία του, μόνο ἡ ρητὴ χρῆση των τύπων της Νίκαιας εἶναι ἐλλιπής, καὶ αὐτές, ὅπως ο Ἅγιος Μελέτιος καὶ ἄλλοι της ομοιανῆς παράταξης, τις ἀποδέχθηκε ἀργότερα πλήρως»⁶⁹.

⁶⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* IV, 16 PG 33, 473B-476A.

⁶⁹ Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β΄: Ο τέταρτος αἰώνας. Ανατολή καὶ Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 485. Ο Στ. Παπαδόπουλος θέτει ἕναν προβληματισμὸ σχετικά με τὴ μὴ χρῆση τοῦ ὀρου «Ὁμοούσιον» ἀπὸ τον Κύριλλο Ιεροσολύμων. Συγκεκριμένα ο αείμνηστος καθηγητὴς διερωτᾶται: «Μένει ὅμως τὸ ἐρώτημα, γιατί δεν ἐπεξεργάστηκε τίς Κατηχήσεις του καὶ μετὰ τὸ 381, ὁπότε εἶχε ἀπόλυτα υἱοθετήσῃ τὸν δρο ὁμοούσιος, για να ἐξαιλεῖν τὴν ἀσαφὴ καὶ επικίνδυνη ἐκφραση ὁμοίος κατὰ πάντα: «Πίστευε δε καὶ εἰς τον υἱὸν του Θεοῦ ... τον εκ του Θεου Θεὸν γεννηθέντα ... τον ὅμοιον κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι. Τον οὐκ ἐν χρόνῳ τὸ εἶναι κτησάμενον, ἀλλὰ προ πάντων των αἰώνων αἰ δίως καὶ ἀκαταλήπτως εκ του Πατρὸς γεγεννημένον ... (= ο Υἱὸς εἶναι) ἀνελλιπὴς εἰς θεότητος ἀξίαν καὶ γινώσκων τον γεγεννηκότα, καθὼς γινώσκεται ὑπὸ του γεγεννηκότος» (Κατήχησις IV, 7). «Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ νομίσης θετόν, ἀλλὰ φυσικὸν υἱόν, υἱὸν μονογενῆ ... » (Κατήχησις XI, 2). «Υἱὸν ἀληθῶς, Υἱὸν φυσικὸν, ἀναρχον, οὐκ εκ δουλείας εἰς προκοπὴν υἱοθεσίας ἀνελθόντα» «Υἱὸς τοίνυν του Θεου ἐστὶ φύσει καὶ οὐ θέσει ... Μεσίτης δὲ τῆς εκ Πατρὸς υἱοῦ γεννήσεως χρόνος οὐκ ἐστὶ» «Καὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι χρόνος σκεψάμενος ὕστερον Πατὴρ ἐγένετο, τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἀσεβείας». «Ἡμεῖς δὲ οἶδαμεν τὸν Χριστὸν γεννηθέντα λόγον οὐ προφορικὸν ἀλλὰ Λόγον ἐνυπόστατον, ζώντα οὐ χεῖλεσι λαληθέντα καὶ διαχυθέντα, ἀλλ' εκ Πατρὸς ἀιδίως καὶ ἀν ἐκφράστως καὶ ἐν ὑποστάσει γεννηθέντα» 'Ο Υἱὸς «οὐκ ἐκ προκοπῆς ἀυξηθεῖς, ἀλλὰ

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Ο Κύριλλος ήταν εκείνος που δημιούργησε και διαμόρφωσε τη δομή της κατηχήσεως⁷⁰, άλλωστε από την αρχή της ιερωσύνης του, του είχε ανατεθεί το καθήκον κατά τη διάρκεια της Σαρακοστής να κατηχεί όσους οι οποίοι προετοιμάζονταν για το Βάπτισμα. Επίσης, έπρεπε να κατηχηθούν οι νεοβαπτισμένοι κατά την περίοδο του Πάσχα. Οι Κατηχήσεις του παραμένουν πολύτιμες ως δείγματα της τελετουργίας και της θεολογίας της Εκκλησίας στα μέσα του τέταρτου αιώνα.

Πρόκειται για 24 καταγραμμένες ομιλίες, τις οποίες είχε εκφωνήσει κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Τεσσαρακοστής του έτους 348 ή το 350 στο Ναό της Αναστάσεως στους κατηχούμενους, οι οποίοι θα βαπτίζονταν το Πάσχα. Με αυτό τον τρόπο θα εισήγαγε τους πιστούς και εκείνους που επρόκειτο να βαπτιστούν στις θεμελιώδεις διδασκαλίες της χριστιανικής πίστεως και στην αξία των θείων Μυστηρίων στη ζωή των νεοεισερχομένων στο Χριστιανισμό. Άλλωστε για όλα όσα θα διδαχθούν θα τους βοηθήσουν να οδηγηθούν στο θρόνο του Θεού, στεφανωμένοι με τα άνθη της πίστης, «Ἴδῃ μακαριότητος ὄσμῃ πρὸς ὑμᾶς, ὧ φωτιζόμενοι ἤδη τὰ νοητὰ ἄνθη συλλέγετε, πρὸς πλοκὴν ἐπουρανίων στεφάνων»⁷¹.

Στις Κατηχήσεις αναλύεται η θεολογική διδασκαλία των Μυστηρίων που είσοδος σε αυτά αποτελεί το Βάπτισμα και στη συνέχεια το Χρίσμα. Δεν κάνει λεπτομερής καταγραφή του «τυπικού» της τέλεσης των θείων μυστηρίων, Βαπτίσματος, Χρίσματος και Ευχαριστίας, ούτε δίνει όλες τις λεπτομέρειες της περιγραφής τους⁷². Περιγράφει μία γενική εικόνα του τρόπου

τούτο γεννηθείς, ὅπερ ἐστὶ νυν», «Αἰδῖος ὢν ὁ Πατήρ, αἰδῖως ἐγέννησε καὶ ἀνεκφράστως Υἱὸν ... οὔτε δύο εἰσὶν ἀρχαί' ἀλλὰ κεφαλὴ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ, μία ἡ ἀρχή» (14). «ἀπαράλλακτοι τῆς θεότητος οἱ χαρακτήρες εἰσὶν ἐν Υἱῷ» (18). Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β': Ὁ τέταρτος αἰώνας. Ανατολή και Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 484-485. Βλ. Συναφώς Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, IV, 16, XVI, 3 12, 14, XVII 2, 5, 11, 29

⁷⁰ Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β': Ὁ τέταρτος αἰώνας. Ανατολή και Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 42.

⁷¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Προκατηχήσεις I*, PG 33, 333A.

⁷² Κ. Μπόνης, «Εισαγωγικά» στο *Γελάσιος Καισαρείας-Κύριλλος Ιεροσολύμων*, Β.Ε.Π.Ε.Σ. 39, (Αθήνα:εκδ. Αποστολικής Διακονίας, 1969), σ. 31. Αναστασίου Συναΐτου, *Κυρίλλου Ιεροσολύμων, εκ του Κατηχητικού. Ερωτήσεις και αποκρίσεις*, PG 89, 336C. Ιωάννου Δαμασκηνού, *Απολογητικός προς τους διαβάλλοντες τας αγίας εικόνας*, PG 94, 1405C.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

τέλεσης των θείων αυτών Μυστηρίων στην εποχή του. Η τέλεση των Μυστηρίων γινόταν στον νεόδμητο ναό του Πανάγιου Τάφου που χτίστηκε από τον Μ. Κωνσταντίνο⁷³. Συγκεκριμένα, από την Α΄ και Β΄ Μυσταγωγική Κατήχηση, γνωρίζουμε ότι οι υποψήφιοι προς Βάπτισμα το βράδυ της Αναστάσεως πήγαιναν ακολουθώντας τον ιερέα στον προαύλιο χώρο του βαπτιστηρίου. Τότε στρέφονταν προς Δυσμάς αποκηρύττοντας τον Σατανά και ύστερα έστρεφαν το σώμα τους στην Ανατολή λέγοντας το Σύμβολο της Νικαίας που συντάχθηκε στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο το 325. Το Σύμβολο αυτό συνοψιζόταν στο τοπικό βαπτιστήριο Σύμβολο, αλλά σαφώς πιο αυξημένο⁷⁴. Μετά την ανάγνωση ή απαγγελία του Συμβόλου, οδηγούνταν στο βαπτιστήριο, όπου έβγαζαν τα ενδύματά τους και αλείφονταν με επορκιστό έλαιο σε όλο το σώμα. Ομολογούσαν την πίστη τους στην Αγία Τριάδα και ακολουθούσε η τριπλή κατάδυση στο νερό. Στη συνέχεια θα αναπτύξουμε τα σχετικά του βαπτίσματος με περισσότερες λεπτομέρειες.

Στα τελευταία οχτώ χρόνια της ζωής του ο αρχιεπίσκοπος της Αγίας Πόλεως των Ιεροσολύμων, ασχολήθηκε κυρίως με το έργο της καλλιέργειας του ποιμνίου του. Ανέπτυξε μία σημαντική ιεραποστολική δράση μέσα στα τοπικά όρια της Επισκοπής του κατηχώντας και βαπτίζοντας. Ο ίδιος

Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* (Αθήνα: εκδ. «Ετοιμασία» Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Καρέας, 1991), σ. 21-22.

⁷³ Η. Βουλγαράκης, *Αι Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων. Ιεραποστολική θεώρησις*, (Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1977), σ. 36-37.

⁷⁴ Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β΄: Ο τέταρτος αιώνας. Ανατολή και Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 486. Ο P. Schaff πιστεύει ότι το σύμβολο της πίστης που χρησιμοποιήθηκε την Εκκλησία της Ιερουσαλήμ στα μέσα του τέταρτου αιώνα, μπορεί να συντεθεί και να βρεθεί σε όλες τις κατηχήσεις. Λέει ότι το Σύμβολο της Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως συντάχθηκε σε συνεννόηση με το πρώτο, επειδή το σύμβολο της Ιερουσαλήμ ήταν παλαιότερο και η Ιερουσαλήμ είχε επίσης μια μακρά παράδοση βαπτίσματος. Σύμβολο του Αγίου Κυρίλλου της Ιερουσαλήμ: Πιστεύομεν εις ένα Θεόν; Πατέρα; Παντοκράτορα; Ποιητήν ούρανοῦ καὶ γῆς; Ὅρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων; Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν; τὸν Ψῖόν τοῦ Θεοῦ; τὸν Μονογενῆ; τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα; Θεὸν ἀληθινόν; πρὸ πάντων τῶν αἰώνων; δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο; τὸν σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα; σταυρωθέντα καὶ ταφέντα; καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ; καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς; καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς; καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ; κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς; οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς ἕν ἅγιον Πνεῦμα; τὸν Παράκλητον; τὸ λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις; καὶ εἰς ἕν βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν; καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν; καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν; καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. P. Schaff, *Cyril of Jerusalem, Gregory Nazianzen* εν NPNF2-07, 1980, σσ. 77-78.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

σημείωνε: «Η κατήχηση είναι οικοδομή. Αν δεν σκάψουμε βαθιά και να βάλουμε θεμέλια, και εάν στη συνέχεια δε δέσουμε με οικοδομικούς αρμούς όλη την οικοδομή, για να μη τυχόν βρεθεί κάτι χαλαρό και σωριαστεί κάτω η οικοδομή, δεν έχουμε κανένα όφελος από τον κόπο που κάναμε πριν. Πρέπει δηλαδή να δένεται η μια πέτρα με την άλλη στη σειρά και η μια γωνία να ακολουθεί την άλλη, και ξύνοντας εμείς όλα τα περιττά, να ανυψώνεται τέλεια η οικοδομή. Έτσι σου προσφέρουμε κατά κάποιον τρόπο τα λιθάρια της γνώσεως. Πρέπει να ακούς όλα όσα λέγονται για τον ζωντανό Θεό· πρέπει να ακούς όσα λέγονται για την κρίση· πρέπει να ακούς όσα λέγονται για τον Χριστό· πρέπει να ακούς όσα λέγονται για την ανάσταση και άλλα πολλά»⁷⁵. Παράλληλα δεν σταμάτησε ούτε λεπτό να μάχεται εναντίον των αιρέσεων. Κοιμήθηκε το 387 μ.Χ. και η μνήμη του τιμάται στις 18 Μαρτίου εκάστου έτους⁷⁶.

⁷⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, τ. 1, μτφρ. Μερατάκης, Ε.Π.Ε, σ. 25.

⁷⁶ Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία Β΄: Ο τέταρτος αιώνας. Ανατολή και Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990), σ. 493.

2.2. Οι Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Αναφέρθηκαν ανωτέρω κάποια εισαγωγικά για τις *Κατηχήσεις*, το έργο που χαρακτήρισε τον Κύριλλο Ιεροσολύμων όσο κανένα άλλο. Στην υποενοότητα αυτή θα αναπτύξουμε λίγο περισσότερο το συγκεκριμένο έργο του. Οι Κατηχήσεις είναι 24. Η πρώτη ονομάζεται «Προκατήχησις», οι επόμενες 18 «Κατηχήσεις» και οι πέντε τελευταίες «Κατηχήσεις Μυσταγωγικές». Αντλούμε πληροφορίες για την Εκκλησία των Ιεροσολύμων, την ιστορία των δογμάτων και τέλος την ιστορία του κατηχητικού έργου της Εκκλησίας των πρώτων αιώνων⁷⁷.

Κατ' αρχάς πρέπει να σημειωθεί αυτό που τονίζει ο Α. Ρωμαίος σχετικά με τους επίμαχους όρους που ο Κύριλλος αποφεύγει να χρησιμοποιήσει στις Κατηχήσεις του, «ἐνῶ ὁ Ἅγιος Κύριλλος συστηματικά ἀπέφευγε νά χρησιμοποιεῖ στίς Κατηχήσεις του λεπτούς καί ἐπίμαχους ὄρους, ὅπως τό «ὁμοούσιος», γιά νά μήν ἐρεθίσει τούς ἀρειανόφρονες, ἐντούτοις αὐτό δέν ἐρμηνεύτηκε ὡς διάκριση, ἡ ὁποία ἦταν ἐπιβεβλημένη γιά λόγους Ἐκκλησιολογικούς καί ποιμαντικούς. Παρεξηγημένος λοιπόν ἀπό τούς ὀρθοδόξους γιά τήν μή χρήση τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος» καί ταυτόχρονα ἀντίπαλος τῶν ἀρειανῶν, ἐξαιτίας τῆς ὁμολογημένης ἀντιθέσεώς του πρὸς αὐτούς, ὁ Ἅγιος Κύριλλος παρέμεινε σέ ἓνα εὐλογημένο καί καρποφόρο «περιθώριο», ἐκ τῆς δημοσιότητος καί ἐκ τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς διαμάχης τῆς Ἐκκλησίας μέ τούς αἰρετικούς»⁷⁸.

Οι Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων δεν πρόκειται για ένα απλό κατηχητικό έργο αλλά για μία βαθύτερη θεολογική ανάγνωση και ερμηνεία της Αγίας Γραφής⁷⁹, σημειώνοντας ότι και οι δύο Διαθήκες είναι

⁷⁷ Δ. Μωραΐτης, *Κύριλλος ο Ιεροσολύμων ως καθηγητής και Παιδαγωγικός*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Μιχ. Τριανταφύλλου, 1949, σ. 5-6)

⁷⁸ Α. Ρωμαίος, *Κατηχήσεις Αγίου Κυρίλλου Ιεροσολύμων*, (Καρέας: Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου Προδρόμου Καρέα, 1999²), σ. 5.

⁷⁹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* Κατηχήσεις IV, 16-17 PG 33, 474B-477A: «Καί ἐν τό Πνεῦμα τό ἅγιόν, τό πάντων ἁγιαστικόν καί θεοποιόν, τό ἐν νόμῳ καί προφήταις, Παλαιᾷ τε

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

εξίσου σημαντικές αφού και στις δύο ο Θεός είναι Εκείνος που ενεργεί και Εκείνος σώζει τους ανθρώπους μέσω του προαιωνίου σχεδίου Του για τη σωτηρία του ανθρώπινου φυράματος⁸⁰. Παράλληλα οι Κατηχήσεις διακρίνουν τη χριστιανική διδασκαλία από όλες τις μέχρι τότε φιλοσοφίες⁸¹. Η αξία των Κατηχήσεων είναι ανυπολόγιστη, γιατί κανένα έργο προ αυτού δεν εμφανίζει με τόση παραστατικότητα σχεδόν όλο το τελετουργικό της Ορθοδόξου Εκκλησίας, καθώς και μυστηριακό και αγιαστικό σύστημα, με τόση καταπληκτική ομοιότητα προς τα μέχρι σήμερα τελούμενα στο ναό, ώστε δικαιολογημένα να θεωρούμε ότι οι Κατηχήσεις του Αγίου Κυρίλλου αποτελούν έκτυπη αναπαράσταση και στην πράξη διατήρηση αυτής της ίδιας της Αποστολικής Τελετουργικής Παραδόσεως⁸².

Υιοθετώντας την διδαχή του Χριστού «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»⁸³, ο ιερός πατήρ θεωρεί τόσο σημαντικές τις κατηχήσεις, ώστε προτρέπει: «Να παρακολουθεῖς τακτικά τις κατηχήσεις, αν και τις παρατείνουμε πολύ λέγοντας πολλά, για να μη χαλαρώνει ο λογισμός σου. Διότι ἐδῶ παίρνεις ὅπλα ἐναντίον τῆς ἐνέργειας τοῦ ἐχθροῦ σου. Παίρνεις ὅπλα ἐναντίον τῶν αἰρέσεων, ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Σαμαρειτῶν καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν. Ἐχεις πολλοὺς ἐχθρούς· πάρε πολλά βέλη· διότι ἔχεις πολλοὺς να χτυπήσεις με τὸ ἀκόντιό σου καὶ πρέπει να μάθεις πῶς να ἀντιμετωπίζεις τὸν εἰδωλολάτρη, πῶς να ἀγωνιστεῖς ἐναντίον τοῦ αἰρετικοῦ, τοῦ Ἰουδαίου, τοῦ Σαμαρείτη. Καὶ ὅπλα βέβαια εἶναι ἔτοιμα, ἀκόμα ὁμως πιο

καὶ Καινῆ Διαθήκη λαλήσαν (...). Ἡ σωτηρία γὰρ αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν, οὐκ ἐξ εὐρεσιλογίας, ἀλλὰ ἐξ ἀποδείξεως τῶν θείων ἐστὶ Γραφῶν»

⁸⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* IV, 33 PG 33, 496A: «Γραφαὶ τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης. Εἷς γὰρ ἐστὶν ὁ τῶν δύο Διαθηκῶν Θεός, ὁ τὸν ἐν τῇ Καινῇ φανέντα Χριστὸν, ἐν τῇ Παλαιᾷ προκαταγγείλας».

⁸¹ «Κατὰ τὴν κρίσι τῆς ὑφηγεσίας μου συνάδελφοι ἐκλέκτορες ἐνοχλήθηκα πολὺ, ἐπειδὴ εἶχα χαρακτηρίσει τίς Κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου Ἰεροσολύμων ὡς ἔργο δογματικὸ καὶ θεολογικὸ. Προφανῶς τοὺς εἶχε παραπλανήσει ὁ τίτλος, νομίζοντας πῶς πρόκειται γιὰ διδασκαλία σύγχρονων κατηχητικῶν σχολειῶν!», Ν. Ματσούκας, *Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας*, (Θεσσαλονίκη 2001), σ. 401.

⁸² Α. Ρωμαίος, *Κατηχήσεις Αγίου Κυρίλλου Ιεροσολύμων*, (Καρέας: Ιεράς Μονῆς Αγίου Ἰωάννου Προδρόμου Καρέα, 1999²), σ. 6.

⁸³ Ιω. 5:39.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

έτοιμο είναι το ξίφος του Πνεύματος· πρέπει όμως να τεντώσεις το δεξί σου χέρι με την αγαθή προαίρεση, για να πολεμήσεις στον πόλεμο του Κυρίου, για να νικήσεις τις αντίθεες δυνάμεις, για να γίνεις ανίκητος μπροστά σε καθετί το αιρετικό»⁸⁴.

Αυτό το μοναδικό μνημείο της εκκλησιαστικής φιλολογίας, μας παρέχει σημαντικές πληροφορίες για την τότε κατάσταση της Εκκλησίας, για τους ναούς, για τις τελετές, για την υπάρχουσα αντίθεση μεταξύ των εθνικών και των χριστιανών και για τρόπο κατήχησης των προσερχομένων στον Χριστιανισμό. Η κατήχηση αυτή γινόταν περίπου ως εξής: α. Όσοι ήθελαν να βαπτιστούν, δήλωναν το όνομα τους πριν από την Μεγάλη Σαρακοστή σ' ένα ορισμένο πρεσβύτερο. Την πρώτη ημέρα της Σαρακοστής τοποθετούνταν θρόνος στον Ναό του Γολγοθά για τον επίσκοπο με έδρες για τους πρεσβυτέρους δεξιά και αριστερά. Προσέρχονταν έπειτα οι Κατηχούμενοι με συνοδεία των πατέρων οι νέοι, και των μητέρων οι νέες. Γινόταν ανάκριση για τον καθένα από τον επίσκοπο για τον βίο του και αν μεν βρισκόταν υπάκουος, τίμιος κ.τ.λ. γραφόταν στον κατάλογο, αλλιώς αποπεμπόταν, για να επιστρέψει διορθωμένος το επόμενο έτος. Οι ξένοι έπρεπε να φέρουν μαρτυρίες γνωστών προσώπων⁸⁵.

β. Τη δεύτερη ημέρα διαβαζόταν οι εξορκιστικές ευχές, πράγμα πού επαναλαμβανόταν μέχρι και την Τεσσαρακοστή, και άρχιζε η κατήχηση. Ο επίσκοπος ερμήνευε την Αγία Γραφή γραμματικώς, ύστερα πνευματικώς. Αρχίζε από τη Γένεση, δίδασκε τις θεμελιώδεις αρχές της χριστιανικής πίστης κι εξηγούσε το Σύμβολο της Πίστεως την έκτη και την έβδομη εβδομάδα. Κάθε κατηχητικό μάθημα διαρκούσε τρεις ώρες περίπου⁸⁶.

γ. Τέλος, την Κυριακή των Βαΐων οι Κατηχούμενοι υποβάλλονταν τρόπον τινά σε εξετάσεις. Απήγγειλαν το Σύμβολο της Πίστεως και ανέμεναν το βάπτισμα, πού γινόταν το Πάσχα. Στις οκτώ ημέρες, πού ακολουθούσαν το Πάσχα απαγγέλλονταν οι Μυσταγωγικές Κατηχήσεις, με τις οποίες οι

⁸⁴ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, τ. 1, μτφρ. Μερατάκης, Ε.Π.Ε, σ. 26.

⁸⁵ Ο.π.

⁸⁶ Ο.π.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

«νεόφωτοι» νεοφώτιστοι, νεοβαπτισθέντες κατατοπίζονταν γύρω από τα μυστήρια του χριστιανισμού και τις βαθιές χριστιανικές αλήθειες⁸⁷.

Οι Κατηχήσεις, λοιπόν, αποτελούν ένα σημαντικό έργο στο οποίο αναπτύσσεται διεξοδικά τόσο η Τριαδολογική διδασκαλία χωρίς να απολείπεται η αναφορά στη Χριστολογία και την Πνευματολογία της Χριστιανικής Εκκλησίας με βάση τα δεδομένα της εποχής. Επιπλέον, είναι σημαντικές για να μας εισαγάγουν στη θεολογία του βαπτίσματος, στο οποίο παρευρίσκεται καταρχάς ο ίδιος ο Τριαδικός Θεός, «Τότε υδάτων ἀπολαύσητε Χριστοφόρων.. ἤδη μοι τῆς διανοίας τὸ ὄμμα ἀναβλέψατε, ἤδη μοι ἐννοήσατε... δεσπότην τῶν ὄλων καθεζόμενον, Υἱὸν δὲ τὸν μονογενῆ ἐν δεξιᾷ συγκαταθήμενον, καὶ Πνεῦμα συμπάρων»⁸⁸.

Στην εργασία αυτή θα αναφερθούμε κυρίως στις πέντε Μυσταγωγικές Κατηχήσεις. Στην Α΄ Μυσταγωγική Κατήχηση υπάρχει η ερμηνεία των λόγων και της διαδικασίας πριν από το Μυστήριο του Βαπτίσματος, δηλαδή, η απόταξη, υπό του βαπτιζομένου, του Σατανά και η σύνταξη με τον Χριστό, η οποία επισφραγίζεται με την εκφώνηση του Συμβόλου της Πίστεως. Στη Β΄ Μυσταγωγική Κατήχηση συνεχίζει να αναπτύσσει τη σχετική διδασκαλία με το Μυστήριο του Βαπτίσματος, δηλαδή απόδυση και γύμνωση του σώματος αλλά και τη χρήση με το επορκιστό έλαιο⁸⁹. Κάνει λεπτομερή αναφορά σχετικά με τα ερωτήματα που θέτει ο ιερέας στον βαπτιζόμενο και, τέλος αναφέρεται στη τριττή κατάδυση και ανάδυση του βαπτιζομένου. Στην Γ΄ Μυσταγωγική Κατήχηση παρουσιάζεται η διδασκαλία περί του Μυστηρίου του Χρίσματος. Στην Δ΄ Μυσταγωγική Κατήχηση ο άγιος Κύριλλος εξηγεί περί της θείας Ευχαριστίας και περί της μεταβολής του άρτου και του οίνου σε Σώμα και Αίμα Χριστού⁹⁰. Σημειώνει ότι μόνο οι Βαπτιζόμενοι μπορούν να λάβουν

⁸⁷ Ο.π.

⁸⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG 33, 357A.

⁸⁹ Σ. Μενεξές, *Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων και οι αποδιδόμενες σε αυτόν Μυσταγωγικές Κατηχήσεις. Όψεις της πρώιμης μυστηριακής ζωής της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων*, μ.δ. (ΑΠΘ: Θεσσαλονίκη, 2021), σ. 31.

⁹⁰ Ο.π.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

μέρος σε αυτό το μεγάλο δώρο. Τέλος, στην Ε΄ Μυσταγωγική Κατήχηση ο άγιος Κύριλλος προβαίνει σε ερμηνεία της Λειτουργίας των πιστών⁹¹.

⁹¹ Ο.π., σ. 32.

2.3. Το μυστήριο του βαπτίσματος κατά τον Κύριλλο Ιεροσολύμων

Μέσα από τις «Κατηχήσεις» του, ο Κύριλλος Ιεροσολύμων σημειώνει ότι το Μυστήριο του Βαπτίσματος μας συνεστήθη από τον ίδιο το Χριστό και μας παραδόθηκε με μια πράξη και ένα λόγο Του. Ο Ίδιος βαπτίστηκε στον Ιορδάνη ποταμό από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Βαπτίστηκε ο Χριστός, όχι για να συγχωρεθούν οι αμαρτίες Του, διότι ήταν αναμάρτητος, αλλά βαπτίστηκε ενώ ήταν αναμάρτητος, για να δώσει θεία χάρη και αξία στους βαπτιζομένους. Όπως ο Μυστικός Δείπνος υπήρξε απαρχή της Θείας Ευχαριστίας, έτσι και η βάπτισμα του Χριστού υπήρξε απαρχή του μυστηρίου του βαπτίσματος. Από τον παλαιό δηλαδή τρόπο ζωής, μας οδηγεί στον νέο, ανοίγοντας για μας τις πύλες του ουρανού. Το βάπτισμα είναι το μυστήριο, το οποίο μας αναγεννά «άνωθεν», λαμπρύνει την ψυχή μας και ανακαινίζει σ' αυτή το «κατ' εικόνα» και «καθ' ομοίωσιν» με τη χάρη της Αγίας Τριάδος, εντάσσοντάς μας έτσι στο σώμα του Χριστού, την Εκκλησία και κάνοντας μας «μυστηρίων κοινωνούς»⁹².

Ο Κύριλλος Ιεροσολύμων χρησιμοποιεί το απόσπασμα από τον προφήτη Ησαΐα (1:16), στην Α' Κατήχησή του προς τους Φωτιζόμενους με το απόσπασμα που αναφέρεται στη μετάνοια και την κάθαρση της ψυχής από κάθε είδος μολυσμού ενώπιον του Θεού, «Λούσασθε, καθαροί γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου»⁹³. Έτσι κάνει ο ιερός Πατήρ μία πολύ καλή εισαγωγή για το μυστήριο του βαπτίσματος, το οποίο χαρακτηρίζει ως «ραντισμόν ὑσσώπω»⁹⁴, «λουτρόν ὕδατος»⁹⁵ και «παλιγγενεσία ψυχῆς»⁹⁶ αναφερόμενος στον κάθε άνθρωπο που θέλει να γίνει μέλος της Εκκλησίας ή που έχει γίνει μέσω του βαπτίσματος.

⁹² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, I, 1, PG 33, 369A.

⁹³ Ο.π. I, 1, PG 33, 369A.

⁹⁴ Ο.π., III, 1, PG 33, 425A

⁹⁵ Ο.π., XIX, 33, PG 33, 1056A.

⁹⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Προκατήχησις*, XVI, PG 33, 360A.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Το βάπτισμα έχει καταλυτικό ρόλο στη σωτηρία του ανθρώπου αφού, «ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, καὶ ἐπιφέρει λέγων, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ ὁ τῶ ὕδατι βαπτιζόμενος, μὴ καταξιωθείς δὲ τοῦ Πνεύματος, τελείαν ἔχει τὴν χάριν· οὐδὲ κἂν ἐνάρετός τις γένηται τοῖς ἔργοις, μὴ λάβῃ δὲ τὴν δι' ὕδατος σφραγίδα, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»⁹⁷. Το βάπτισμα μέσω του Αγίου Πνεύματος επανορθώνει και ανακαινίζει τη φύση του ανθρώπου, συνεργία της ανθρώπινης θελήσεως και της θείας χάριτος, αφού «ὅπου βλέπει τὴν ἀγαθὴν συνείδησιν, ἐκεῖ τὴν σωτηριώδη δίδωσι σφραγίδα»⁹⁸. Η σφραγίδα του βαπτίσματος εντάσσει τον πιστό στην ποίμνη του Χριστού και του δίνει τη δυνατότητα της πνευματικής και σωματικής αναγεννήσεως⁹⁹. Επιπλέον, με το νερό καθαρίζεται το σώμα και με το Πνεῦμα ανακαινίζεται η ὅλη ὑπαρξη του ανθρώπου, «τὸ μὲν ὕδωρ ἔξωθεν περιέχεται καθαῖρον τὸ σῶμα, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὴν ἔνδοθεν ψυχὴν βαπτίζει ἀπαραλείπτως»¹⁰⁰. Ἄλλωστε και ο ἄνθρωπος εἶναι διπλός αφού, «ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενος». Ἄρα διπλό θα πρέπει να εἶναι και το «καθάρσιο»¹⁰¹, «ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος»¹⁰². Για το λόγο αυτό ο Κύριλλος το αποκαλεῖ: «Μέγα τό προκείμενον Βάπτισμα, αἰχμαλώτοις λύτρον, ἁμαρτημάτων ἄφεςις, θάνατος ἁμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς, ἔνδυμα φωτεινόν, σφραγὶς ἀγία ἀκατάλυτος, ὄχημα πρὸς οὐρανόν, παραδείσου τρυφή, βασιλείας πρόξενον, υἰοθεσίας χάρισμα»¹⁰³. Το νερό, λοιπόν καθαρίζει το σώμα που φαίνεται, ενώ το Πνεῦμα καθαρίζει την ψυχή μας που δεν φαίνεται,

⁹⁷ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, III, 4, PG 33, 432A. Ιω. 3:3, 5.

⁹⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηγήσεις*, I, 3, PG 33, 373A.

⁹⁹ Ὁ.π., PG, 33, 372B: «Προσέλθετε εἰς τὴν μυστικὴν σφραγίδα, ἵνα εὐγνωστοὶ ἦτε τῷ δεσπότῃ· συγκαταριθμήθητε τῇ ἀγίᾳ καὶ λογικῇ τοῦ Χριστοῦ ποίμνῃ, εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ἀφορισθησόμενοι, καὶ κληρονομοῦντες τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ζωὴν. Οἷς γὰρ ἔτι τὸ τραχὺ τῶν ἁμαρτιῶν περικείται, οὗτοι ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τυγχάνουσι, διὰ τὸ μὴ προσελθεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, τῇ δοθείσῃ διὰ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσει. Ἀναγέννησιν δὲ οὐ σωμάτων λέγω, ἀλλὰ ψυχῆς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Τὰ μὲν γὰρ σώματα διὰ τῶν φαινομένων γονέων γεννᾶται, αἱ δὲ ψυχαὶ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννῶνται· τὸ γὰρ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. Καὶ τότε ἀκοῦσαι ἔχεις, ἐὰν ἄξιός γένη· Εὗ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ὅταν εὐρεθῆς μηδὲν ἀκάθαρτον ὑποκρίσεως ἔχων ἐν συνειδήσει.»

¹⁰⁰ Ὁ.π., XVII,4, PG 33, 985B.

¹⁰¹ Ὁ.π., XVII,5, PG 33, 1009A.

¹⁰² Ὁ.π., III, 4, PG 33, 448C. Ιω. 3:5.

¹⁰³ Ὁ.π., I, 2 PG 33, 371B. Του ιδίου, *Κατηγήσεις. Προκατήχησις*, ΙΣΤ', PG 33, 360A, 361A.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

«ὡσπερ γὰρ ὁ ἐνδύνων ἐν τοῖς ὕδασι καὶ βαπτιζόμενος πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ὑδάτων περιβάλλεται, οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐβαπτίσθησαν ὀλοτελῶς. ἀλλὰ τὸ μὲν ὕδωρ ἔξωθεν περιχεῖται, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὴν ἔνδοθεν ψυχὴν βαπτίζει ἀπαραλείπτως»¹⁰⁴. Το νερό αποτελεί σημαντικό στοιχείο του βαπτίσματος, αφού ως υλικό είναι το «κάλλιστον» των τεσσάρων στοιχείων της φύσης¹⁰⁵. Ὄπου υπήρχε συμφωνία του Θεού με τους Ισραηλίτες, εκεί υπήρχε και νερό, «ὅπου διαθήκη πρὸς τίνας ἐκεῖ καὶ τὸ ὕδωρ»¹⁰⁶

Μιμούμενοι το Χριστό οι πιστοὶ οφείλουν να βαπτίζονται¹⁰⁷. Ο Χριστὸς στη βάπτισή Του αποκαλύπτεται ως Υἱὸς του Θεοῦ¹⁰⁸. Ἐτσι και ο βαπτιζόμενος υιοθετεῖται ἀπὸ το Θεό και γίνεται κατὰ χάριν υἱὸς Θεοῦ, υἱὸς της Αγίας Τριάδας¹⁰⁹. Φυσικά πριν το βάπτισμα πρέπει να υπάρχει η μετάνοια, «καρδίαν καινήν καὶ πνεῦμα καινόν»¹¹⁰, ὅπως σημειώνεται και στις Πράξεις των Αποστόλων, «Μετανοήσατε, και ας βαπτισθῆ ἕκαστος υμῶν εἰς το ὄνομα του Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν αμαρτιῶν, και θέλετε λάβει την δωρεάν του Αγίου Πνεύματος. Διότι προς εσάς είναι η επαγγελία και προς τα τέκνα σας και προς πάντας τους εἰς μακράν, ὅσους αν προσκαλέσῃ Κύριος ο Θεός ημῶν»¹¹¹. Συνεπώς, αυτό που πρώτα θέλει ο Κύριος ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο που πιστεύει σ' Αὐτόν και μετανοεῖ για τις αμαρτίες του, είναι να βαπτιστεῖ στο νερό. Με το βάπτισμα στο νερό βαπτίζομαστε στο θάνατο του Ἰησοῦ για να πεθάνουμε ως προς την αμαρτία, ἔτσι ὥστε να μην εἴμαστε πλέον δούλοι της αμαρτίας και να ανακαινίσουμε τη φύση μας¹¹², ὅπως σημειώνει Κύριλλος χρησιμοποιώντας τα λόγια του Παύλου «Ἡ αγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν Ἰησοῦν, εἰς τον θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν λοιπόν μετ' αὐτοῦ δια του βαπτίσματος εἰς τον θάνατον, ἵνα καθὼς ο Χριστὸς

¹⁰⁴ Ὁ.π., XVII, 14, 36, PG 33, 985C, 1009C.

¹⁰⁵ Ὁ.π., PG 33, 427A.

¹⁰⁶ Ὁ.π., PG 33, 471B.

¹⁰⁷ Ὁ.π., VI, 26 PG 33, 584B.

¹⁰⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Μυσταγωγικὲς Κατηχήσεις*, III, 1, PG 33, 1088A.

¹⁰⁹ Ὁ.π.

¹¹⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, I, 1, PG 33, 369A.

¹¹¹ Πράξ. 2:38,39.

¹¹² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Μυσταγωγικὲς Κατηχήσεις*, II, 6 PG 33, 1082C: «Μηδεὶς οὖν νομιζέτω τὸ βάπτισμα ἀφέσεως αμαρτιῶν μόνον καὶ υιοθεσίας χάριν τυγχάνει».

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

ανέστη εκ νεκρών διά της δόξης του Πατρός, ούτω και ημείς περιπατήσωμεν εις νέαν ζωήν. Διότι εάν εγεινάμεν σύμφυτοι με αυτόν κατά την ομοιότητα του θανάτου αυτού, θέλομεν είσθαι και κατά την ομοιότητα της αναστάσεως· τούτο γινώσκοντες, ότι ο παλαιός ημών άνθρωπος συνεσταυρώθη, διά να καταργηθή το σώμα της αμαρτίας, ώστε να μη ήμεθα πλέον δούλοι της αμαρτίας. Διότι ο αποθανών ηλευθερώθη από της αμαρτίας»¹¹³. Το βάπτισμα συμβολίζει τον θάνατο και την καταστροφή της αμαρτίας. Τα καθαγιασμένα ύδατα της κολυμβήθρας μετατρέπονται σε υγρό τάφο, όπου πεθαίνει ο παλαιός άνθρωπος και αναγεννάται ο νέος, ο εν Χριστώ ανακαινισμένος. Το βάπτισμα αποβαίνει έτσι το άρμα, το οποίο οδηγεί τον ανακαινισμένο στη βασιλεία του Θεού¹¹⁴ στη θέωση του¹¹⁵.

Φυσικά, πριν προχωρήσει ο πιστός στο βάπτισμα, πρέπει να εισέλθει μία περίοδο κατηχήσεως, τον «καιρό εξομολογήσεως»¹¹⁶. Η περίοδος αυτή είναι χρόνος αγώνος και μάθησης. Αρχικά, ο πιστός μαθαίνει τη θεολογική διδασκαλία του Χριστιανισμού. Παράλληλα, οφείλει να αγωνιστεί για να εκριζώσει κάθε τι αμαρτωλό και βλαβερό από τη ψυχή του και να παράξει πνευματικούς καρπούς¹¹⁷. Η φαρέτρα του πιστού ρέπει να είναι γεμάτη από προσευχή, σιωπή, νήψη της ψυχής και άσκηση, τα οποία θα φανερώσουν «τῆς καρδίας αὐτοῦ τὸ νενευρωμένον»¹¹⁸ και θα λάβει στο τέλος τον ανάλογο μισθό¹¹⁹. Επίσης, ο πιστός οφείλει να εφαρμόσει τη συγχώρεση των αμαρτιῶν των άλλων, για να μπορέσει και εκείνος να συγχωρεθεί από το Θεό, «Ἐὰν δὲ μὴ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν»¹²⁰ και να Του ζητήσει, «ἄφες μοι τὰς πολλὰς μου

¹¹³ Ρωμ. 6: 3-7. Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* VI, 26 PG 33, 584B.

¹¹⁴ Ο.π.

¹¹⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Μυσταγωγικές Κατηχήσεις*, 32 PG 33, 1053B: «...τῆς ἁγίας τοῦ πάσχα ἡμέρας, καὶ τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἀγάπης φωτιζομένης...».

¹¹⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, I, 5, PG 33, 376A.

¹¹⁷ Ο.π., I, 4, PG 33, 373B.

¹¹⁸ Ο.π., I, 5, PG 33, 376B-377A.

¹¹⁹ Ο.π.

¹²⁰ Ματθ. 6:15. Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, I, 6, PG 33, 377A.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

άμαρτίας»¹²¹. Μέσω της συγχώρεσης των κακών που οι άλλοι έπραξαν είτε σε εκείνον είτε σε κάποιον άλλο, εφαρμόζεται ο νόμος της αγάπης, μιας αγάπης που δεν ζητεί «τα εαυτής». Πρόκειται για την αγάπη που ξεπερνάει τα οποιαδήποτε εμπόδια μεταξύ των ανθρωπίνων σχέσεων. Διαλύει τις κακίες και τις έχθρες και στη θέση τους οικοδομεί την ομόνοια και την αλληλοπεριχώρηση. Άρα η εκδήλωση της αγάπης προς τον κάθε αδελφό ξεκινά με την συγχώρεση των παραπτωμάτων του και των λαθών του, γιατί, «Εάν τις εἶπη ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῆ, ψεύστης ἐστίν· ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν ὃν ἐώρακε, τὸν Θεόν ὃν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;»¹²².

Ο Stefan Cvetanovski σχολιάζει σχετικά με τα ανωτέρω στις Κατηχήσεις του ιερού Πατρός ότι ο Θεός της αγάπης έχει αναλάβει την πρωτοβουλία να μας σώσει από την αρχή του κόσμου. Προσφέρει σωτηρία στον Αδάμ αλλά την αρνήθηκε αμαρτάνοντας. Ο Θεός υποσχέθηκε σε όλη την ανθρωπότητα την έλευση του Σωτήρα. Στο Βάπτισμα, ο Θεός εκπληρώνει την υπόσχεσή του δίνοντας πάλι αυτό που ο Αδάμ είχε χάσει για όλους, γιατί τώρα μεταξύ των κατηγουμένων και του Αδάμ βρίσκεται ο Χριστός. Μέσω του Αγίου Πνεύματος, οι νεόφυτοι λαμβάνουν τη συγχώρεση των αμαρτιών και μια νέα ζωή μέσω του βαπτίσματος¹²³. Για τον Κύριλλο, υπάρχουν δύο λόγοι για τη θεία παρέμβαση μέσω του βαπτίσματος: η παντοδυναμία και το αγαπητικό έλεος του Θεού. Το εντυπωσιακό είναι ότι ο Θεός, προσφέροντας τη νέα ζωή, ήρθε για να σώσει τον άνθρωπο από το θάνατο των αμαρτιών και να περπατήσει μαζί του σε αυτήν τη νέα ύπαρξη. Αυτή η δύναμη είναι αυθεντική γιατί τώρα η βαπτιστική αναδημιουργία είναι πολύ μεγαλύτερη από τη δημιουργία του κόσμου. Αλλά αυτό που πραγματικά κινεί τον Κύριλλο να εκφράσει τον θαυμασμό του είναι πάνω απ' όλα η αγάπη που έχει δείξει ο Θεός στα κτίσματα μέσω του βαπτίσματος¹²⁴.

¹²¹ Ο.π.

¹²² Α' Ιω. 4:20.

¹²³ S. Cvetanovski, *Το μυστήριο της Θείας οικονομίας με βάση τις «Κατηχήσεις» του αγίου Κυρίλλου Ιεροσολύμων*, μ.δ., (Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, 2021), σ. 86.

¹²⁴ Ο.π.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Ο ιερός Κύριλλος σημειώνει ότι προτύπωση του βαπτίσματος των πιστών απετέλεσε το βάπτισμα του Ιωάννη Προδρόμου, μέσω του οποίου οι άνθρωποι καλούνταν σε μετάνοια. Μπορεί να μετανοούσαν δεν λάμβαναν, όμως, τη θεία χάρη να γίνουν παιδιά του Θεού με υιοθεσία¹²⁵. Παρατηρεί δε ότι μία άλλη προτύπωση του βαπτίσματος αποτελεί το συμβάν της «νυγείσης πλευράς» του Κυρίου εκ της οποίας «ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ». Ἐτσι με το αἷμα του Κυρίου γίνεται ἔμμεση αναφορά τόσο στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας όσο και στο βάπτισμα των μαρτύρων στο αἷμα τους, «Λυτρούμενος γὰρ τὴν οἰκουμένην ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ Σταυροῦ, καὶ τὴν πλευρὰν νυγεῖς, ἐξήγαγεν αἷμα καὶ ὕδωρ, ἵνα οἱ μὲν ἐν καιροῖς εἰρήνης ἐν ὕδατι βαπτισθῶσιν, οἱ δὲ ἐν καιροῖς διωγμῶν ἐν οἰκείοις αἵμασι βαπτισθῶσι»¹²⁶. Οπότε, ο Κύριλλος εξηγεί ότι σε περιόδους ειρηνικές οι πιστοί θα βαπτίζονται με ὕδωρ και Πνεῦμα, ὅμως στη διάρκεια των διωγμῶν ἡ βάπτισμα πολλῶν πιστῶν γίνεται μέσω αἵματος και Πνεύματος.

Αναντιλέκτως, λοιπόν, το βάπτισμα για τον Κύριλλο Ιεροσολύμων αποτελεί το μέσο της εν Χριστῷ αναγεννήσεως του πιστού και της ἑνταξή του ως μέλους στο σῶμα της Εκκλησίας. Δεν είναι μια συμβολική τελετή το βάπτισμα, ἀλλά ἕνα γεγονός με υπαρξιακές διαστάσεις. Ο ἄνθρωπος γεννιέται πραγματικά με τὴν βάπτισή του, τονίζει στις Κατηχήσεις του ο Κύριλλος. Η κολυμβήθρα γίνεται ἡ πνευματική μήτρα. Ο παλαιός ἄνθρωπος της φθοράς πεθαίνει και γεννιέται μέσω του ὕδατος και του Πνεύματος ο νέος ἄνθρωπος της αφθαρσίας, ὅπως κι ο Χριστός πέθανε και αναστήθηκε. Εντάσσεται πλέον στο σῶμα της Εκκλησίας, γίνεται μέλος Χριστοῦ¹²⁷. Ἐτσι, με το ἅγιο Βάπτισμα που θεωρεῖται λουτρό της παλιγγενεσίας και ανακαινίσεως ἀπὸ το Ἅγιο Πνεῦμα οἱ πιστοὶ αποθέτουν τον παλαιό ἄνθρωπο της αμαρτίας και ἐνδύονται τον Χριστόν και ὡς διὰ θύρας εἰσέρχονται στην Εκκλησία το βασίλειο της Χάριτος, λαμβάνοντας τὴν ἀναγέννηση και τὴν ἀνακαίνιση και

¹²⁵ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, III, 7, PG 33, 436B-437A.

¹²⁶ Ο.π. III, 8, PG 33, 440D.

¹²⁷ Γ. Μεταλληνός, *Το ἅγιο Βάπτισμα. Ἡ ἑνταξή μας στην Εκκλησία του Χριστοῦ*, (Αθήνα: εκδ. Αποστολική Διακονία, 2002), σ. 31-32.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

αναδημιουργία και μεταστοιχείωση της φύσεώς τους και ανάπλαση της θείας εικόνας εντός τους γινόμενοι ούτω μέλη του μυστικού σώματος, του Χριστού, υιοί Θεού κατά χάρη και θείας φύσεως κοινωνοί.

Φυσικά, ο Κύριλλος Ιεροσολύμων δεν παραλείπει να σημειώσει ότι κάποιοι βαπτίζονται προκειμένου να γίνουν αποδεκτοί μέσα στη χριστιανική κοινωνία των Ιεροσολύμων και γενικότερα της αυτοκρατορίας που είχε αρχίσει να στρέφεται προς το Χριστιανισμό. Όταν, λοιπόν, κάποιος βαπτίζεται για να ωφεληθεί κοινωνικά και επαγγελματικά και όχι για να εισέλθει στην Εκκλησία και να καθαρθεί¹²⁸, τότε βαπτίζεται μόνο με νερό και όχι με Άγιο Πνεύμα¹²⁹, «Εἰ δὲ ἐπιμένεις κακῇ προαιρέσει ὁ μὲν λέγων ἀναίτιος, σὺ δὲ μὴ προσδόκα λήψεσθαι τὴν Χάριν τὸ μὲν ὕδωρ σὲ δέξεται, τὸ δὲ πνεῦμα σὲ οὐ δέξεται»¹³⁰, «Ἐὰν καὶ αὐτὸς ἔχῃς ἀνυπόκριτον εὐλάβειαν, κατέρχεται καὶ ἐπὶ σὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον...»¹³¹. Ἐνα τέτοιο παράδειγμα υπήρξε ο Σίμων ο Μάγος. Εκείνος βαπτίστηκε για να μπορέσει να εκμεταλλευτεί την ιδιότητά του ως Χριστιανός πια και να μπορέσει να κάνει θαύματα, ώστε να κερδίσει περισσότερα χρήματα¹³². Ἐτσι βαπτίστηκε με νερό, έχοντας συγχωρηθεί οι μέχρι τότε αμαρτίες του αλλά δεν έλαβε τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Αυτό, όμως δεν σημαίνει ότι ο Σίμων ο Μάγος και όποιος άλλος βαπτιζόταν για ίδιον όφελος μπορούσε να ξαναβαπτιστεί για να λάβει τη χάρη του Πνεύματος, αφού ο δόλος με τον οποίο προσήλθε στο βάπτισμα εμπόδισε τη χάρη του Αγίου Πνεύματος να τον περιβάλει. Το βάπτισμα γίνεται μία φορά, «Οὐκ ἔστι δις καὶ τρίς λαβεῖν τὸ λουτρὸν ἐπεὶ ἦν εἰπεῖν ἅπαξ ἀποτυχῶν, δεῦτερον κατορθῶ, ἐὰν δὲ τὸ ἅπαξ ἀποτύχῃς, ἀδιόρθωτον τὸ πρᾶγμα...μόνον γὰρ αἰρετικοὶ τίνες ἀναβαπτίζονται»¹³³, εκτός αν κάποιος λάβαινε βάπτισμα από αιρετικούς που τότε δεν ίσχυε και έπρεπε να βαπτιστεί ξανά.

¹²⁸ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, XVII, 4, PG 33, 985B. «τὸ μὲν ὕδωρ ἔξωθεν περιέχεται καθαῖρον τὸ σῶμα, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὴν ἔνδοθεν ψυχὴν βαπτίζει ἀπαραλείπτως».

¹²⁹ Ο.π.

¹³⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, I,2, PG 33, 341A.

¹³¹ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, III,14, PG 33, 444C.

¹³² Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, XVII, 4, PG 33, 985BC. Πράξ. 8:9-24.

¹³³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Προκατήχησις Ζ'*, PG 33, 345C.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ:

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

2.1. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας και η εποχή του

Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας άσκησε με τα γραφόμενά του μεγάλη επίδραση τόσο στον εκκλησιαστικό βίο της Αλεξανδρείας όσο και στη χριστιανική διδασκαλία¹³⁴. Θεωρείται ο εκφραστής της πιο «δυναμικής» Χριστολογίας της Εκκλησίας¹³⁵ και αναδείχθηκε για το Νεστοριανισμό ό,τι και ο Αθανάσιος Αλεξανδρείας για τον Αρειανισμό¹³⁶. Σκοπός του Κυρίλλου δεν ήταν στο παραμικρό η «διάθεση αυτοπροβολής κι επιβολής». Υπήρξε η «μαρτυρία της συνειδήσεώς του ότι εκφράζει... την αλήθεια την οποία βίωσε στην Εκκλησία και για την οποία θεολόγησε με την βοήθεια του Αγίου Πνεύματος»¹³⁷. Άξια, λοιπόν, ο Αναστάσιος ο Σιναΐτης προσονόμασε τον Άγιο Κύριλλο ως την «σφραγίδα των Πατέρων»¹³⁸ ενώ ονομάστηκε «δόκτωρ» της Εκκλησίας το 1882. Η εορτή του γιορτάζεται στη Δυτική Εκκλησία στις 27

¹³⁴ Π. Κ. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία, Δ'*, (Θεσσαλονίκη 1989), σ. 339.

¹³⁵ Βλ. S. Trostyanskiy, *St. Cyril of Alexandria's Metaphysics of the Incarnation*, Studies in Church History, (New York: Peter Lang Inc., International Academic Publishers, New edition, 2016). Th. G. Weinandy, «Cyril and the mystery of the Incarnation», in Th. Weinandy, D.A. Keating (eds), *The Theology of St. Cyril of Alexandria: A Critical Appreciation*, (London 2003), p. 24-54. K. Williams, *The Mystery of the Incarnation: Towards a Reconciliation of Cyril and Nestorius* Portland-Oregon, 2018, Seminary Masters Theses. 29. http://digitalcommons.georgefox.edu/seminary_masters/. S. Wessel, *Cyril of Alexandria and the Nestorian Controversy: The Making of a Saint and a Heretic*, (Oxford: University Press, 2004). E. Artemi, «The Rejection of the Term Theotokos by Nestorius of Constantinople and the Refutation of his Teaching by Cyril of Alexandria», *De Medio Aevo* 2 (2012/2): 125-146.

¹³⁶ J. A. McGuckin, *Saint Cyril of Alexandria the christological controversy. Its history, theology and texts*, (New York 1994), p.1.

¹³⁷ Στ. Γ. Παπαδόπουλος, *Η συμβολή του Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας στην Χριστολογία*, (Πύργος 2003), σ. 39.

¹³⁸ N. Russell, *Cyril of Alexandria*, New York – London: Taylor & Francis e-Library, 2003), ebook, p. 4. Ε. Αρτέμη, *Το μυστήριο της ενανθρωπήσεως στους δύο διαλόγους, «Περί τής ενανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς» καί «Ὅτι εἶς ὁ Χριστός», του αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας, μ.δ.*, (Αθήνα 2000), σ. 15.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Ιουνίου ενώ στην Ανατολική τιμάται στις 9 Ιουνίου αλλά και στις 18 Ιανουαρίου μαζί με τον προκάτοχό του στο θρόνο του Πατριαρχείου της Αλεξανδρείας, Αθανάσιο.

Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας υπήρξε Πατριάρχης Αλεξανδρείας και διάδοχος στο θρόνο του Πατριαρχείου του θείου του Θεοφίλου Αλεξανδρείας¹³⁹. Πριν την άνοδό του στον Πατριαρχικό θώκο δεν είναι πολλά πράγματα γνωστά για τη ζωή του. Το σίγουρο είναι ότι έζησε επί βασιλείας Θεοδοσίου του Μικρού και γεννήθηκε μεταξύ του 370 και του 380 σε μία πόλη στην ανατολική πλευρά του Νείλου, στο Θεοδόσιο της Αιγύπτου, κοντά στη σύγχρονη Malalla el Kobra 120 χιλιόμετρα μακριά από την Αλεξάνδρεια. Άλλη πάλι θεωρούν ότι γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια.

Υπήρξε ορφανός από πατέρα και η μητέρα του ήταν αδελφή του Πατριάρχη Αλεξανδρείας, Θεοφίλου¹⁴⁰. Μάλιστα ο θείος του Κυρίλλου ήταν ένας πολύ δυναμικός άνδρας και πολύ έξυπνος, για τον οποίο ο ίδιος ο Κύριλλος ήταν περήφανος και τον αγαπούσε πολύ¹⁴¹. Ο Κύριλλος όντας ανιψιός του Αρχιεπισκόπου Θεοφίλου, έλαβε πολύ μεγάλη θεολογική μόρφωση και έγινε άξιος διάδοχος του θείου του στον Πατριαρχικό θρόνο της Αλεξανδρείας¹⁴². Ο Κύριλλος, σπούδασε γραμματική, ρητορική και φιλοσοφία στις ονομαστές εθνικές σχολές της Αλεξανδρείας και τέλος σπούδασε θεολογία και βιβλικές σπουδές στην ονομαστή Κατηχητική Σχολή της Αλεξανδρείας¹⁴³. Η μόρφωσή του φάνηκε μέσα από τις γνώσεις του, στα

¹³⁹ Κ. Β. Σκουτέρης, *Ιστορία Δογμάτων*, Α', (Αθήνα 1998), σ. 335-338. N. Russell, *Cyril of Alexandria, The early Church Fathers*, (New York: Routledge, 2000), p. 4. Ιωάννης Νικίου, *Χρονικά* 79,2-14.

¹⁴⁰ N. Russell, *Cyril of Alexandria, The early Church Fathers*, (New York: Routledge, 2000), p. 5.

¹⁴¹ Γ. Φλορόφσκυ, *Οι βυζαντινοί πατέρες του πέμπτου αιώνα*, (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά, 2009), p. 455.

¹⁴² N. Russell, *Cyril of Alexandria, The early Church Fathers*, (New York: Routledge, 2000), p. 4.

¹⁴³ «Λόγος του Μακαριωτάτου Πάπα και Πατριάρχη Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής Θεοδώρου Β' επί τη βραβεύσει Αυτού υπό του Ιδρύματος Ενώσεως των Ορθοδόξων Λαών εν Μόσχα τη 21 Ιανουαρίου 2012», <https://mospat.ru/gr/2012/01/22/news56736/> (Ημ. Ανάκτησης 10 Φεβρουαρίου 2023): «Η πρώτη μεγάλη θεολογική παράδοσις της αρχαίας Εκκλησίας ωρμήθη εκ της Αλεξανδρείας, και δη εκ της περιωνύμου Κατηχητικής Σχολής αυτής. Η Κατηχητική Σχολή της Αλεξανδρείας ανέδειξε κολοσσιαία αναστήματα της

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

γραπτά του και την επιρροή του σε άλλους χριστιανούς συγγραφείς της εποχής του. Αν και θεωρείται ένας από τους Έλληνες Πατέρες γνώριζε εξαιρετικά τη Λατινική γλώσσα και αυτό φαίνεται μέσα από την αλληλογραφία του με τον επίσκοπο της Ρώμης Πάπα Κελεστίνο Α'¹⁴⁴.

Ο Κύριλλος έδειξε από πολύ νωρίς την κλίση του προς το μοναχισμό. Με πνευματικό τον Ισίδωρο τον Πηλουσιώτη μόνασε για μικρό χρονικό διάστημα στη Νιτρία και σε μοναστικά κέντρα της Αιγύπτου¹⁴⁵. Γύρω στο 400 εισέρχεται στα πρώτα σκαλοπάτια που θα τον οδηγούσαν στο αξίωμα του Πατριάρχη. Χειροθετήθηκε από το θείο του Θεόφιλο αναγνώστης. Γρήγορα όμως χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος¹⁴⁶. Το 403 συνόδευσε τον θείο του Θεόφιλο στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί έλαβε μέρος στην «Δρυν Σύνοδο»¹⁴⁷, η οποία καθαίρεσε τον Ιωάννη Χρυσόστομο, τότε Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως¹⁴⁸.

Ο Θεόφιλος εκοιμήθηκε στις 15 Οκτωβρίου 412, μετά από επισκοπή άνω των είκοσι επτά ετών. Διάδοχός του εκλέχτηκε ο Κύριλλος. Αντίπαλός του στη διεκδίκηση του αρχιεπισκοπικού θρόνου ήταν ο αρχιμανδρίτης Τιμόθεος. Ο τελευταίος υποστηριζόταν από τον έπαρχο της πόλης. Ο Κύριλλος ενθρονίστηκε στις 18 Οκτωβρίου του 412 και διετέλεσε

Θεολογίας, ως είναι ο Κλήμης, ο Ωριγένης, ο Διονύσιος, ο Μέγας Αθανάσιος, ο Δίδυμος, ο Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης, ο Συνέσιος, ο πολύς Κύριλλος και άλλοι», Σ. Παπαδόπουλος, *Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας*, (Αθήνα 2004), σ. 17.

¹⁴⁴ N. Russell, *Cyril of Alexandria, The early Church Fathers*, (New York: Routledge, 2000), p. 5.

¹⁴⁵ Ο.π., σ. 18

¹⁴⁶ Ε. Αρτέμη, *Το μυστήριο της ενανθρωπήσεως σε δύο διαλόγους του Κυρίλλου Αλεξανδρείας, «Περί της Ενανθρωπήσεως του Μονογενούς» και «Ότι εις εστί ο Χριστός»*, (Αθήνα: εκδόσεις 24 γράμματα), σ. 17.

¹⁴⁷ “Synod of the Oak, John Chrysostom”, in: Brill Encyclopedia of Early Christianity Online, General editor David G. Hunter, Paul J.J. van Geest, Bert Jan Lietaert Peerbolte. Consulted online on 21 December 2022 http://dx.doi.org/10.1163/2589-7993_EECO_DUM_00003317 First published online: 2018

¹⁴⁸ Ο.π. Βλ. Ι. Φειδάς, «Ο Χρυσόστομος και η «επί Δρυν» Σύνοδος», *Χρυσοστομικό Συμπόσιο, Η προσωπικότητα και η θεολογία αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, (Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 2007) σ. 811-823. Α. Louth, «John Chrysostom and the Antiochene School to Theodoret of Cyrillus», in A. Casiday (Author) & F. Young, L. Ayres, & A. Louth (Eds.), *The Cambridge History of Early Christian Literature* (pp. 342-352), (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), doi:10.1017/CHOL9780521460835.031. Cl. Fleury, *The Ecclesiastical History of M. L'abbe Fleury, from A.D. 400 to A.D. 429*, (London: Rivington, 1943) p. 50.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

αρχιεπίσκοπος Αλεξανδρείας για 32 ολόκληρα έτη¹⁴⁹. Στα χρόνια της επισκοπής του είχε να αντιμετωπίσει πολλές αιρέσεις και σχίσματα, όπως τους Ωριγενιστές¹⁵⁰, τους Νοβατιανούς¹⁵¹, ενώ αναμετρήθηκε με τους παγανιστές και τους Εβραίους της πόλης¹⁵². Από την αρχή της ποιμαντορίας του, ο νέος αρχιεπίσκοπος άρχισε να επιβάλλει με ζήλο τα διατάγματα του Θεοδοσίου Α' κατά των ειδωλολατρών.

Γενικότερα, ο πληθυσμός της πόλης της Αλεξανδρείας τον 4^ο και 5^ο αιώνα μ.Χ. ήταν ένα περίεργο συνοθύλλευμα από διάφορες εθνότητες και θρησκείες και γενικότερα υπήρξε μία πόλη που δύσκολα θα μπορούσε να κυβερνηθεί. Υπήρχαν συχνές ταραχές μεταξύ των Εβραίων και των Χριστιανών από τη μια πλευρά και των ειδωλολατρών με των χριστιανών από την άλλη¹⁵³. Ο Κύριλλος, γενικότερα, ανέπτυξε μια σπουδαία αντιαρειτική ποιμαντική με αποτέλεσμα να βρεθεί στο στόχαστρο των αιρεσιάρχων αλλά και του επάρχου Ορέστη, που αν και φαινομενικά ήταν χριστιανός, υποστήριζε με προκλητικό τρόπο τους ειδωλολάτρες, κάνοντας τους χριστιανούς να τον αποκαλούν «Θύτην και Έλληνα». Ο Κύριλλος προσπάθησε να έχει καλές σχέσεις με τον αυτοκράτορα αλλά γενικότερα με την πολιτική ηγεσία της Αλεξανδρείας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι θα δεχόταν την οποιαδήποτε επέμβαση της πολιτικής ηγεσίας, στα θέματα της Ορθοδόξου Πίστεως¹⁵⁴. Μία από τις άσχημες στιγμές της ποιμαντορίας υπήρξε η δολοφονία της αλεξανδρινής φιλοσόφου Υπατίας το 416¹⁵⁵. Για την δολοφονία της Υπατίας δεν κατηγορείται ο Κύριλλος ούτε από τον ιστορικό της εποχής και εχθρό του

¹⁴⁹ Ο.π.

¹⁵⁰ D. Gwynn, «Theophilus, patriarch». *In The Encyclopedia of Ancient History*, R. S. Bagnall, K. Brodersen, C. B. Champion, A. Erskine and S. R. Huebner (eds), (Malden, MA: Wiley - Blackwell, 2012) doi:10.1002/9781444338386.wbeah12208

¹⁵¹ M. Wallraff, «Socrates Scholasticus on the History of Novatianism», *Studia Patristica*, vol. 29, (1997) p. 170-177.

¹⁵² Σ. Παπαδόπουλος, *Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας*, (Αθήνα 2004), σ. 19-20.

¹⁵³ Ο.π.

¹⁵⁴ Σωκράτης Σχολαστικός, *Εκκλησιαστική Ιστορία* 7, 7, PG 67, 749C-762A. Θεοδώρητος Κύρου, *Εκκλησιαστική Ιστορία* 5, 40 PG 83, 1277D. Νικηφόρος Κάλλιστος, *Εκκλησιαστική Ιστορία* 15,14 PG 146, 1100A- 1104A.

¹⁵⁵ E. Artemi, «The historical inaccuracies of the movie "AGORA" by Alejandro Amenabar», <https://www.impantokratoros.gr/D3C02F38.en.aspx> (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022).

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Κυρίλλου, το Σωκράτη το Σχολαστικό¹⁵⁶. Μόνο έναν σχεδόν αιώνα αργότερα κατηγορείται για το φόνο της Υπατίας από τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο, Δαμάσκιο¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Ο.π., E. Artemi, «The historical inaccuracies of the movie "AGORA" by Alejandro Amenabar», <https://www.impantokratoros.gr/D3C02F38.en.aspx> (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2023).

¹⁵⁷ A. W. Richeson, «Hypatia of Alexandria», *National Mathematics Magazine*, Vol. 15, No. 2 (1940), p. 74-82., <http://links.jstor.org/sici?sici=1539-5588%28194011%2915%3A2%3C74%3AHOA%3E2.0.CO%3B2-I>.

«Ο Σωκράτης ουδέποτε διατύπωσε τέτοια ευθεία καταδίκη κατά του Κυρίλλου αφού γνωρίζουμε πως «η μοναδική σαφής και ξεκάθαρη κατηγορία κατά του πατριάρχη και των χριστιανών της Αλεξάνδρειας αναφέρεται στο έργο του Δαμασκίου Ισιδώρου βίος· Αυτός ο ισχυρισμός του Δαμασκίου, ο οποίος καταγράφεται στη Σούδα, περί προσωπικού φθόνου του Κυρίλλου κατά της Υπατίας, εκτός από το γεγονός ότι διατυπώνεται με τρόπο που δείχνει προκατάληψη κατά του ιεράρχη (βλ. κρίση του J.M. Rist: «η Σούδα φαίνεται τόσο αναξιόπιστη όσο και ο Φιλοστόργιος»), επιπλέον εντάσσει την εξιστόρηση σ' ένα μυθιστορηματικό πλαίσιο. Όπως σημειώνει ο Pierre Chuvin: «Σύμφωνα με τον Εθνικό Δαμάσκιο, που γράφει στις αρχές του 6ου αι., ο επίσκοπος, περνώντας μπροστά από το σπίτι της Υπατίας και βλέποντας το πλήθος που συνωστιζόταν, ανακάλυψε τυχαία τη δημοτικότητα της φιλοσόφου. Η εκδοχή αυτή ενοχοποιεί άμεσα τον επίσκοπο και παρουσιάζει τον φόνο ως μια σαφή έκφραση της έχθρας ανάμεσα στον χριστιανισμό και την εθνική φιλοσοφία. Βέβαια, είναι μάλλον απίθανο ο Κύριλλος, που χειροτονήθηκε επίσκοπος τον Οκτώβριο του 412, να πληροφορήθηκε τη δημοτικότητα της Υπατίας τον Μάρτιο του 415· Η Υπατία ήταν διάσημη εδώ και μία -αν όχι δύο-δεκαετίες». Και συμπληρώνει: για τον λόγο αυτό, «για τον ιστορικό, πολύ πειστικότερος από τον Δαμάσκιο είναι ο Σωκράτης». Επιπλέον, ο J.M. Rist σημειώνει ότι δεν υπάρχει τίποτα στην επισκοπική πορεία του Κυρίλλου που να αφήνει να εννοηθεί ότι θα μπορούσε να οργανώσει μια δολοφονία από καθαρό φθόνο για την αυξημένη δημοτικότητα κάποιου.

Ο Ιωάννης Μαλάλας, έναν αιώνα αργότερα, αναφέρει ότι «εκείνον δε τον καιρόν παρρησίαν λαβόντες υπό του επισκόπου» «οι Αλεξανδρείς», δολοφόνησαν την Υπατία. Για το εδάφιο αυτό, υπάρχει η αντίληψη ότι αποτελεί «μια ασαφή πληροφορία». Η Maria Dzielska, έχει επισημάνει ότι «η πλέον αξιόπιστη πηγή» είναι ο σύγχρονος των γεγονότων Σωκράτης και ακόμα ότι «η μοναδική σαφής και ξεκάθαρη κατηγορία κατά του πατριάρχη και των χριστιανών της Αλεξάνδρειας αναφέρεται στο έργο του Δαμασκίου Ισιδώρου βίος». Το ίδιο σημειώνει και ο καθ. Στ. Παπαδόπουλος: «καμία ιστορική πηγή δεν αποδίδει άμεσα ευθύνη» στον Κύριλλο. Αυτό ίσως σημαίνει, ότι ερμηνεύει την φράση του Μαλάλα στο ίδιο πνεύμα με τον J.C. Robertson, ότι οι οπαδοί του Κυρίλλου ήταν ενθαρρημένοι από την μέχρι τότε συμπεριφορά του. Διευκρινίζει όμως ο J.C. Robertson πως το γεγονός «ότι ο Κύριλλος είχε οποιαδήποτε συμμετοχή σε αυτή τη θηριωδία, δείχνει να αποτελεί μια αστήρικτη συκοφαντία». Από τα παραπάνω φαίνεται πως το εδάφιο του Μαλάλα δεν έχει κατανοηθεί σαν να μιλά για σχεδιασμό ή συμμετοχή του Κυρίλλου στο έγκλημα, αλλά περισσότερο σαν να τον αναφέρει «ως εξερεθίσαντα τον ευερέθιστον λαόν της Αλεξανδρείας». Όπως γράφει ο W. Bright, αν δεν είχε γίνει η επίθεση κατά των Εβραίων, δεν θα είχε γίνει και ο φόνος της Υπατίας, χωρίς όμως να θεωρεί ότι ο Κύριλλος ήταν συμμετοχός στην «φριχτή αυτή πράξη». Αυτή την ευθύνη ίσως καταλογίζει στον Κύριλλο ο σύγχρονος της Υπατίας, ιστορικός Σωκράτης, καθώς δεν απαγγέλει κατηγορία συνενοχής στον Κύριλλο αλλά εξιστορεί ότι το έγκλημα διέπραξαν κάποιοι «τους οποίους κατηύθυνε κάποιος Πέτρο» και όχι ο ίδιος ο Κύριλλος. Έτσι, μένει στη διαπίστωση ότι η δολοφονία της Υπατίας αποτέλεσε μομφή/όνειδος για τον Κύριλλο και την Εκκλησία της Αλεξάνδρειας. Η ακριβής φράση που χρησιμοποιεί ο Σωκράτης είναι: «Τούτο ου μικρόν μώμον Κυρίλλω και τη Αλεξανδρέων

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Το γεγονός που ανέδειξε τον Κύριλλο προστάτη της Ορθόδοξης Πίστεως ήταν ο αγώνας του εναντίον της κακοδοξίας του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου¹⁵⁸. Ο Νεστόριος, κήρυττε ότι ο Ιησούς Χριστός δεν ήταν Θεός, αλλά απλά θεοφόρος που δια μέσου της Παναγίας ήρθε στη γη για να παρουσιάσει τον Θείο Λόγο στους ανθρώπους μέσω Αυτού¹⁵⁹. Η Χριστολογική αυτή αίρεση του Νεστορίου είναι γνωστή και ως «Νεστοριανισμός»¹⁶⁰. Ο Άγιος Κύριλλος έλαβε ενεργό μέρος ως πρόεδρος στην Γ΄ Οικουμενική Σύνοδο το 431 μ.Χ.¹⁶¹ στην Έφεσο και κατάφερε να σταματήσει τις κακοδοξίες του Πατριάρχη Νεστορίου, παρόλο που ο Νεστόριος είχε τον αυτοκράτορα με το μέρος του. Ο τελευταίος θεωρούσε ότι η διαμάχη μεταξύ Κυρίλλου και Νεστορίου βασιζόταν σε προσωπική

εκκλησία ειργάσατο». Δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί ότι εδώ υπονοείται άμεση εμπλοκή του επισκόπου, καθώς ο ίδιος ακριβώς «μώμος» (μομφή/όνειδος) απευθύνεται και στον Κύριλλο αλλά και σε ολόκληρη την Εκκλησία της Αλεξανδρείας, «κάνεις όμως δεν θα έλεγε ότι η Εκκλησία αυτή ήταν ένοχη για το έγκλημα», σχολιάζει ο W. Bright.

Επιπλέον -έχοντας υπόψη βέβαια ότι τα εδάφια μας τα διασώζει ο Φώτιος-, ο αρειανιστής Φιλοστόργιος, επίσης σύγχρονος της Υπατίας, ενώ καταγγέλει τους Ορθοδόξους γενικά (αυτούς που πρεσβεύουν το ομοούσιον), εντούτοις δεν κατονομάζει τον δογματικό του αντίπαλο Κύριλλο. Η απουσία αναφοράς στο όνομα του Κυρίλλου από τον Φιλοστόργιο, αποκτάει μεγαλύτερο ενδιαφέρον σε περίπτωση που ισχύουν και κατά ένα μέρος έστω, όσα του καταλογίζει ο Φώτιος στη Βιβλιοθήκη του: «Εξαίρει συλλήβδην τους αρειανίζοντες, περιούζει με ύβρεις τους ορθοδόξους, έτσι που η ιστορία του να μην είναι ιστορία αλλά μάλλον εγκώμιο, αφενός, των αιρετικών, απροκάλυπτος ψόγος αφετέρου και «κατηγορώ» κατά των ορθοδόξων». Ο επίσης μεταγενέστερος των γεγονότων Θεοφάνης, αναφέρει ότι την Υπατία σκότωσαν «κάποιοι» («τινές ανείλον»), «Η φιλόσοφος Υπατία από τις πηγές», <https://www.oodegr.com/neopaganismos/diogmoi/ypatia.htm>

¹⁵⁸ Ε. Αρτέμη, *Το μυστήριο της ενανθρωπήσεως σε δύο διαλόγους του Κυρίλλου Αλεξανδρείας, «Περί της Ενανθρωπήσεως του Μονογενοῦς» και «Ὅτι εἰς ἐστί ὁ Χριστός»*, (Αθήνα: εκδόσεις 24 γράμματα), σ. 24-26. «Ο Νεστόριος ως Αντιοχειανός έδινε μεγάλη έμφαση στην ανθρώπινη φύση του Χριστού. Για το λόγο αυτό, όπως προαναφέρθηκε, θεωρούσε ότι η Παρθένος Μαρία έπρεπε να ονομάζεται «Χριστοτόκος» και όχι «Θεοτόκος» Ο Νεστόριος Τη θέση του αυτή την τεκμηρίωνε εξηγώντας ότι η Μαρία, ως άνθρωπος που ήταν, γέννησε έναν άνθρωπο φορέα της θεότητας «θεοφόρο άνθρωπο» και «Θεῶ συνημμένον» αλλά όχι τον ίδιο το Θεό. Ο όρος «Θεοτόκος» είχε υιοθετηθεί από την Αλεξανδρινή Σχολή, με βάση τη θεολογία περί της αντίδοσης των ιδιωμάτων των δύο φύσεων του Ιησού Χριστού. Τόνιζε ότι η τέλεια ανθρώπινη φύση ενώθηκε με το θείο Λόγο και για αυτό, ο ενσαρκωμένος Θεός Λόγος δίκαια ονομαζόταν Θεάνθρωπος, τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος». J. N. Kelly, *Early Christian Doctrines* (N. York Continuum 1985), σ. 311.

¹⁵⁹ «Nestorius of Constantinople», *The international cyclopaedia- a compendium of human Knowledge revised with large additions*, V. X, N. York 1899, p. 409-10.

¹⁶⁰ Ε. Αρτέμη, *Το μυστήριο της ενανθρωπήσεως σε δύο διαλόγους του Κυρίλλου Αλεξανδρείας, «Περί της Ενανθρωπήσεως του Μονογενοῦς» και «Ὅτι εἰς ἐστί ὁ Χριστός»*, (Αθήνα: εκδόσεις 24 γράμματα), σ. 37 κ.ε..

¹⁶¹ J. A. McGuckin, *St. Cyril of Alexandria: The Christological Controversy, its History, Theology, and Text*, (Leiden: Brill, 1994), p. 54-60.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

φιλοδοξία του Κυρίλλου που ήθελε να παρουσιάζεται ο μόνος σπουδαίος ηγέτης της Εκκλησίας. Ο Κύριλλος, λοιπόν, για να εξηγήσει ότι το πρόβλημα ήταν δογματικό γράφει έργα και τα απευθύνει στις βασιλίσσες και στον αυτοκράτορα προκειμένου να εστιάσει στο δογματικό χαρακτήρα του προβλήματος.

Η αιρετική διδασκαλία του Νεστορίου καταδικάστηκε, λοιπόν, από τη Γ Οικουμενική Σύνοδο το 431 στην Έφεσο και ο Ιησούς Χριστός διακηρύχτηκε ως τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος¹⁶². Ο Κύριλλος διδάσκει την αληθινή σάρκωση του Θεού Λόγου και την τέλεια ένωση της θείας και ανθρώπινης φύσεως στο πρόσωπο του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού. Η αντιμετώπιση της κακόδοξης διδασκαλίας του Νεστορίου¹⁶³ από τον Κύριλλο, τον καθιστά ως έναν από τους πιο σημαντικούς Πατέρες που αξίζει κάποιος να μελετήσει για τη θεολογική και δογματική τεκμηρίωση του μυστηρίου της ενανθρωπήσεως του Χριστού¹⁶⁴ και του προσώπου της Υπεραγίας Θεοτόκου¹⁶⁵. Σημειώνει με έμφαση ότι η μητέρα του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού, πρέπει να λέγεται Χριστοτόκος και Θεοτόκος, και κυρίως Θεοτόκος: «Μόνη δὲ παρ' ἐκείνας ἡ ἅγια Παρθένος Χριστοτόκος τε ὁμοῦ καὶ Θεοτόκος νοεῖται τε καὶ λέγεται· γεγέννηκε οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον, καθ' ἡμᾶς σαρκωθέντα δὲ μᾶλλον καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον»¹⁶⁶.

¹⁶² J. A. McGuckin, *St. Cyril of Alexandria: The Christological Controversy, its History, Theology, and Text*, (Leiden: Brill, 1994), p. 54-60.

¹⁶³ Ο Ostrogorsky γράφει «ο Κύριλλος επικράτησε θριαμβευτικά στην αναμέτρησή του με τον επίσκοπο της πρωτεύουσας και με την αυτοκρατορική κυβέρνηση, που τον υποστήριζε, και έτσι αναδείχθηκε ηγέτης της ανατολικής Εκκλησίας. Συγχρόνως, κατόρθωσε να ανεβάσει το κύρος του πάνω από το κύρος των αυτοκρατορικών πολιτικών εκπροσώπων στην Αίγυπτο. Το πατριαρχείο της Αλεξάνδρειας, που αποκτούσε όλο και περισσότερη σημασία από την εποχή του Μ. Αθανασίου, έφθασε στο απόγειο της δυνάμεώς του». G. Ostrogorsky, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, Α', 1997, (Αθήνα: εκδ. Δ. Βασιλόπουλου, 1997), σ. 120-121.

¹⁶⁴ Ο.π.

¹⁶⁵ St. Runciman, *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, (Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 2005), σ. 42. «Ο διαφιλονικούμενος όρος «Θεοτόκος» ήταν ευρέως αποδεκτός στην Αλεξανδρινή Σχολή. Ήταν συνέπεια της αντιδόσεως των ιδιωμάτων -communicatio idiomatum-, και εξέφραζε την αλήθεια ότι ο άνθρωπος ενώθηκε με το θείο Λόγο. Δίκαια ο ενσαρκωμένος ονομαζόταν Θεός». J. N. Kelly, *Early Christian Doctrines*, (New York, 1985), p. 311.

¹⁶⁶ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Έπιστ. 1 - Προς τούς ἐν Αἰγύπτῳ μοναχούς*, PG 77, 20D. Του ίδιου, *Ὅτι Θεοτόκος ἡ Ἁγία Παρθένος καὶ οὐ Χριστοτόκος*, PG 76, 252B. Του ίδιου, *Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, SC 97, 684²¹⁻²² (=PG 75, 1201A). Βλ. Λουκ. 1:35.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Αδιαμφισβήτητα, η δογματική θεολογία του Κυρίλλου απετέλεσε τη βάση της χριστολογίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας¹⁶⁷. Το συγγραφικό έργο του είναι πλούσιο σε θεολογικά, ερμηνευτικά, δογματικά συγγράμματα, που μέχρι σήμερα αποτελούν μια άκρως σημαντική παρακαταθήκη για την Ορθοδοξία. Σε αυτό τον βοήθησε η άριστη παιδεία που είχε αποκτήσει. Χειριζόταν άψογα την ελληνική γλώσσα. Τα κείμενά του, χαρακτηρίζονται από χρήση διαφόρων κανόνων και σχημάτων της ρητορικής τέχνης, και της ποιήσεως. Χρησιμοποιεί και πολλές σπάνιες λέξεις και γλωσσικούς τύπους¹⁶⁸. Επιπροσθέτως, χειρίζεται την ελληνική φιλοσοφία και τη θύραθεν γραμματεία με απόλυτη προσοχή ούτε τις περιφρονεί αλλά ούτε γίνεται δέσμιός τους. Άλλωστε ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας δεν απορρίπτει την αρχαία ελληνική σκέψη ως φιλοσοφία, αλλά ως θεολογία. Το κίνητρό του είναι προφανές. Η αντίθεση μεταξύ χριστιανικής θεολογίας και ελληνικής φιλοσοφίας υπάρχει μόνο, όταν η ελληνική φιλοσοφία παρουσιάζεται ως θεολογία και η χριστιανική διδασκαλία ως μία ορισμένη φιλοσοφία. Η μεταξύ τους έριδα προϋποθέτει κοινό χώρο, τον οποίο εκατέρω διεκδικεί για τον εαυτό της. Η κυρίλλειος απόρριψη της ελληνικής «ψευδολατρίας ως αχρήστου παντελώς»¹⁶⁹ λαμβάνει χώρα ως θεολογική κρίση. Όταν ο Κύριλλος κατακρίνει τας «Ελληνικάς και μανιώδεις...

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Λόγος κατά των μη βουλομένων ομολογείν Θεοτόκον την Αγίαν Παρθένον Θ'*, PG 76, 265B: «...Ει δε μετά την ένωσην κέχρισται, την δε ένωσην (=των δύο φύσεων) ου βούλονται λέγειν πριν εκ της Παρθένου τεχθήναι (=υποστήριζαν ότι μετά την γέννηση ενώθηκε ο Λόγος με τον Χριστό), ουδέ χριστοτόκος ουκέτι προς αυτών η Παρθένος ομολογηθήσεται. Ει γαρ χριστοτόκος, πάντως ότι και Θεοτόκος. Ει δε ου Θεοτόκος, ουδέ χριστοτόκος...»

¹⁶⁷ Α. Παπαδόπουλος, «Η αληθής έννοια της φράσεως «μια φύση ή υπόστασις του Θεού Λόγου σεσαρκωμένη» που χρησιμοποιήθηκε από τον Άγιο Κύριλλο Πατριάρχη Αλεξανδρείας, και η δι' αυτής προσέγγιση ορθοδόξων και μη Χαλκηδονίων», *Πρακτικά του ΙΘ' Θεολογικού Συνέδριου με θέμα «Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας»*, Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, (Θεσσαλονίκη 1999), σ. 397-398.

¹⁶⁸ Ε. Αρτέμη, «Οι χρήσεις της εθνικής γραμματείας στο έργο του Κυρίλλου Αλεξανδρείας», https://www.impantokratoros.gr/Kyrillos_Alexandrias-ethnikh_grammateia.el.aspx (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022). J. A. McGuckin, *Saint Cyril of Alexandria the christological controversy. Its history, theology and texts*, (Leiden: Brill, 1994), p. 191, 192.

¹⁶⁹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εις Ιωάννην*, VII και VIII, Pusey, vol. II, σ. 3091 (=PG 74, 81CD). Πρβλ. Κ. Παπαπέτρου, *Η αποκάλυψις του Θεού και η γνώσις Αυτού κατά το υπόμνημα του Κυρίλλου Αλεξανδρείας εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, εναίσιμος επί διδακτορία, (Αθήναι 1962), σ. 126.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

κακοβουλίας»¹⁷⁰ και ασκεί «έλεγχον της Ελλήνων απάτης»¹⁷¹, γίνεται από τα συμφραζόμενα φανερό ότι δεν καταφέρεται κατά της ελληνικής φιλοσοφίας, αλλά κατά της αρχαίας ελληνικής θρησκευτικότητας»¹⁷².

Τα έργα του είναι έμπλεα χωρίων της Αγίας Γραφής και της διδασκαλίας των Πατέρων¹⁷³ πριν από τον Κύριλλο. Το σύνολο των έργων του, χαρακτηρίζεται από ύφος διαλογικό. Με αυτό τον τρόπο, το ενδιαφέρον του αναγνώστη κρατείται ζωντανό¹⁷⁴. Σχετικά δε με τη χρήση της Αγίας Γραφής στα έργα του και τη χρήση της στην τεκμηρίωση της διδασκαλίας του υπογράμμισε ότι η βιβλική θεμελίωση δεν αποτελεί μία εξωτερική αναφορά σε ένα κείμενο που ανήκει σε κάποια παρελθοντική περίοδο του χριστιανισμού, αλλά είναι η συνειδητοποίηση και η επιτέλεση του νοήματος της Γραφής στο εκάστοτε παρόν, δηλαδή είναι τούτο το γεγονός της κοινωνίας του Θεού¹⁷⁵. Και μόνο με την κοινωνία με το Θεό, η Αγία Γραφή μπορεί να ερμηνευθεί σωστά, εμποδίζοντας την οποιαδήποτε οίηση του ανθρώπου που θα οδηγήσει σε αίρεση, «πολλοὶ γὰρ ταῖς νομομαθείαις ἐπαυχεῖν εἰωθότες, καὶ τοῖς ἱεροῖς ἀφορήτως ἐπισοβαρευόμενοι Γράμμασι, μείζονα δὴ πάντως ἀποτίσουσι δίκην ἐξ ὧν μὲν εἰδέναι τὸ ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον διὰ τε νόμου καὶ τῶν προφητῶν

¹⁷⁰ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην*, V, Α', Pusey, vol. I, σ. 663^{16-17, 23-24} (=PG 73, 721CD). Πρβλ. Κ. Παπαπέτρου, *Ἡ αποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνώσις Αὐτοῦ κατὰ τὸ υπόμνημα τοῦ Κυρίλλου Αλεξανδρείας εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, εναίσιμος ἐπὶ διδασκαλία, (Αθήναι 1962), σ. 126, υποσ. 17.

¹⁷¹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Υπὲρ τῆς τῶν χριστιανῶν εὐαγούσ θρησκείας πρὸς τὰ του ἐν ἀθέοις Ἰουλιανού*, PG 76, 752A-1064B.

¹⁷² Ε. Αρτέμη, «Οἱ χρήσεις τῆς ἐθνικῆς γραμματείας στο ἔργο τοῦ Κυρίλλου Αλεξανδρείας», https://www.impantokratoros.gr/Kyrillos_Alexandrias-ethnikh_grammateia.el.aspx (Ἡμ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2023).

¹⁷³ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην*, Pusey, vol. II, σσ. 60830-6091 (=PG 74, 420C): «Φίλη τοιγαροῦν ἡμῖν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀληθείας δόγματα, καὶ αὐτοῖς ἐκεῖνοις ἡμεῖς οὐχ ἐψόμεθα, τὴν δὲ τῶν ἁγίων πατέρων ἰχνηλατοῦντες πίστιν». Σε ἄλλο ἔργο τοῦ σημειώνει: «...τοὺς τῶν ἁγίων Πατέρων πολυπραγμονήσας πόνους, οἳ καὶ ἐπ' ὀρθότητι τε καὶ ἀκριβεῖα δογμάτων διαβόητον ἔχουσι παρὰ πάντων τὴν εὐφημίαν», Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἀπολογητικὸς ὑπὲρ τῶν Δώδεκα Κεφαλαίων*, ACO, τ. 1, I, 7, σ. 4820-21 (=PG 76, 349A).

¹⁷⁴ R. Sorabji, *The Philosophy of the Commentators, 200-600AD*, Vol. 2: Physics (Ithaca; NY: Cornell University Press, 2005), p. 297-8. J. Chapman, «St. Cyril of Alexandria» *In The Catholic Encyclopedia*, New York: Robert Appleton Company, 1908, Retrieved February 15, 2022 from New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/04592b.htm>.

¹⁷⁵ Κ. Παπαπέτρου, *Ἡ αποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνώσις Αὐτοῦ κατὰ τὸ υπόμνημα τοῦ Κυρίλλου Αλεξανδρείας εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, εναίσιμος ἐπὶ διδασκαλία, (Αθήναι 1962), σ. 129.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

πολυειδῶς ἐκτυπούμενόν τε καὶ βοώμενον, αὐτόκλητον δὲ διὰ πολλῆς ἄγαν τῆς ῥαθυμίας ἀρπάζοντες ἄγνοιαν, εἰ καὶ εἰδότες μὲν ἀκριβῶς, γὰρ μὴν ὅπερ ἔδει δρᾶν καὶ μάλιστα προθύμως ἐθελήσαντές ποτε. Παιδαγωγεῖν γὰρ ἔδει τῶν ἀγελαίων τὸν νοῦν πρὸς κατάληψιν τῶν ἐπὶ Χριστῷ μυστηρίων, καὶ πειρᾶσθαι μᾶλλον καθηγεῖσθαι τῶν ἄλλων πρὸς ἐπίγνωσιν ὧν ἔδει μαθεῖν. Ἄλλ' οἱ πλατεῖς εἰς λόγους, καὶ δεινοὶ πρὸς ἀλαζονείας, τό “Ἡμεῖς οἶδαμεν”, πολὺ λίαν ἀπηυχενισμένως ἀναβοήσαντες, τὰς μὲν τοῦ νόμου παρωθοῦντες φωνάς, οὐδὲν τὰ Μουσεῶς εἶναι λογίζονται, ὄχλος δὲ ἄλλως αὐτοῖς καὶ τὰ ἐκ προφητῶν εἶναι δοκεῖ»¹⁷⁶.

Ἐν κατακλείδι, ὁ Κύριλλος Αλεξανδρείας κοιμήθηκε στις 27 Ιουνίου του 444¹⁷⁷.

¹⁷⁶ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην*, IV, PG 73, 988A.

¹⁷⁷ Βλ. Ι. Φειδάς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Α', (Αθήναι 1992), σ. 619.

3.2. Το μυστήριο του βαπτίσματος κατά τον Κύριλλο Αλεξανδρείας

Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας συνδέει το βάπτισμα με την ενανθρώπιση του δευτέρου Προσώπου της Αγίας Τριάδας. Άλλωστε σε ολόκληρο το έργο του ασχολείται με το μυστήριο της ενανθρώπισης, αφού εκείνο είναι που καταλαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο στη θεολογία του. Και πώς θα μπορούσε να το αγνοήσει ο Κύριλλος έχοντας να αντιμετωπίσει την κακοδοξία του Νεστορίου! Η Εκκλησιολογία του συνδέεται άμεσα αλλά και με απόλυτα λειτουργικό τρόπο με την Τριαδολογία και εμπεριέχει το μυστήριο της θείας ενανθρωπήσεως¹⁷⁸. Η θεολογία του Κυρίλλου περί της Εκκλησίας και των μυστηρίων της είναι δοξολογική, «χωρίς τῆς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ»¹⁷⁹, τονίζεται η ορθότητα της πίστεως, ταυτόχρονα η ορθή δόξα για το Θεό δηλαδή η ορθή δοξολογία του Θεοῦ, η ορθοδοξία: «Δεῖ πάντως πίστεως μέν, καί πρό γε τῶν ἄλλων ὀρθῆς»¹⁸⁰.

Η Εκκλησία και τα μυστήρια της συνδέονται άμεσα με τη Θεοτόκο και την ενανθρώπιση του Κυρίου. Η Θεοτόκος γέννησε το Χριστό, ο οποίος αποτελεί το θεμέλιο λίθο της Εκκλησίας. Κατά συνέπεια, η Θεοτόκος συνδέεται άρρηκτα με την Εκκλησία¹⁸¹. Η αναφορά στο όνομα της Θεοτόκου αποτελεί την πεμπτουςία του μυστηρίου της Εκκλησίας και συνεπώς άμεσο και έμμεσο δοξασμό της Αγίας Τριάδας¹⁸². Άλλωστε ο Τριαδικός Θεός είναι Εκείνος που μετέχει σε ολόκληρο το μυστήριο της ενανθρωπήσεως του δευτέρου Προσώπου Του, και έτσι μέσω του Υιού αποκαλύπτεται η Αγία

¹⁷⁸ «Το μυστήριον της Εκκλησίας αποτελεί μετά του μυστηρίου της ενανθρωπήσεως του Λόγου του Θεοῦ ενότητα αδιάσπαστον, εν μέγα μυστήριον», Κ. Μουρατίδης, *Η ουσία και το πολίτευμα της Εκκλησίας κατά την διδασκαλίαν Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, (Αθήναι 1958), σ. 47.

¹⁷⁹ Εβρ. 11: 6.

¹⁸⁰ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς τό Λουκᾶν*, PG 72, 776B, 916A. Βλ. Αθ. Γιεφτις, «Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος», <https://www.imaik.gr/?p=12468> (Ημ. Ανάκτησης 5 Ιουλίου 2020). Θ. Ζήσης, *Θέματα Χριστιανικής Ηθικής Β*, (Θεσσαλονίκη 1987), σ. 18-25.

¹⁸¹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς τό Ματθαῖον*, PG 72, 424B.

¹⁸² Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἐπίλυσις τῶν δώδεκα κεφαλαίων*, PG 76, 304A. Πρβλ. Χρ. Σταμούλης, *Θεοτόκος και ορθόδοξο δόγμα. Σπουδή στη διδασκαλία του αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας*, (Θεσσαλονίκη 1996), σ. 146-150.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Τριάδα¹⁸³. Σε άλλο σημείο τονίζει ο ιερός Πατήρ: «Γένοιτο δέ, ἡμᾶς τρέμειν και προσκυνεῖν τὴν ἐνότητα... καὶ τρέμειν καὶ σέβειν τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸν αὐτῆς Υἱὸν καὶ νυμφίον ἄσπilon. Ὅτι αὐτῶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»¹⁸⁴.

Στην Εκκλησία όχι μόνο δοξάζεται ο Τριαδικός Θεός, αφού αποτελεί εικόνα Του, αλλά όσοι εισέρχονται βαπτίζονται στο όνομά Του. Μέσω του βαπτίσματος στον Τριαδικό Θεό και όχι γενικά στην έννοια του Θεού, ο άνθρωπος λαμβάνει τη χάρη του Θεού και στο νου του κυριαρχεί η εικόνα του Τριαδικού Θεού¹⁸⁵. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας θεωρεί ότι το βάπτισμα είναι καταλυτικό μυστήριο για την είσοδο του πιστού ως μέλους στην Εκκλησία. Τονίζει την αξία του, γράφοντας για το Άγιο Βάπτισμα είναι «τό θεῖον καὶ σεπτὸν μυστήριον»¹⁸⁶, αποτελεί «λουτρόν παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινίσις Πνεύματος Ἁγίου»¹⁸⁷ ενώ είναι η σφαγίδα της χάριτος προς οικειότητα με το Θεό¹⁸⁸, της δεύτερης γέννησής μας¹⁸⁹. Για να μπορέσει κάποιος να εισαχθεί και να συμμετέχει στον θεανθρώπινο οργανισμό της Εκκλησίας πρέπει πρώτα να βαπτισθεί στην αγία και ομοούσιο Τριάδα, δηλαδή στο όνομα του Θεού Πατρός, του Θεού Υιού και του Θεού Αγίου Πνεύματος, «βεβαπίσμεθα δὴ οὖν εἰς ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, τὴν ἔν γέ φημί τῶ Πατρί, καὶ τῶ Υἱῶ, καὶ τῶ Ἁγίῳ Πνεύματι»¹⁹⁰. Αυτή την εντολή την έδωσε ο ίδιος ο Κύριος στους μαθητές Του, «Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»¹⁹¹. Με το βάπτισμα, λοιπόν, ο άνθρωπος εισάγεται έτσι στο μυστικό σώμα του Χριστού,

¹⁸³ Α' Κορ. 2:10. Λουκ. 10, 22. Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς Λουκᾶν*, PG 72, 673A.

¹⁸⁴ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ὁμιλία 4*, PG 77, 996BC. Βλ. X. Σταμούλης, «Θεοτόκος και Εκκλησία –Σχόλιο στη διδασκαλία του Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας για τη μητέρα του Θεού», *ΕΕΘΣΠΘ 6*, τμήμα Θεολογίας, (Θεσσαλονίκη 1996), σ. 303.

¹⁸⁵ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην*, IA, 6, PG 74, 500BC.

¹⁸⁶ Ἴδιος, *Κατὰ Ἰουλιανοῦ, Ζ'*, PG 76, 878D.

¹⁸⁷ Ἴδιος, *Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, PG 69, 865B. Τίτ. 3, 3.

¹⁸⁸ Ἴδιος, *Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι καὶ Προσκυνήσεως, Ζ'*, PG 68, 504B.

¹⁸⁹ Ἴδιος, *Εἰς τὸν Λουκᾶν*, PG 72, 526A.

¹⁹⁰ Ἴδιος, *Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, SC 97, 773³²⁻³⁶ (= PG 75, 1353B).

¹⁹¹ Ο.π., SC 97, 773A (=PG 75, 1353B). Ματθ. 28:19. Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως*, KH', PG 75, 1468D.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

την Εκκλησία¹⁹². Το βάπτισμα βοηθά τον άνθρωπο, τον πιστό εν Χριστώ να αναπλάσει, να αναμορφώσει την ανθρώπινη φύση του, όπως εκείνη ανακαινίστηκε στο πρόσωπο του ενανθρωπήσαντος Λόγου, «ἀναμορφούμεθα γάρ ὡς εἰς εἰκόνα τὴν θεῖαν, εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὐ σωματικόν ὑπομένοντες τὸν ἀναπλασμόν»¹⁹³. Με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος που καλύπτει το νεοφώτιστο κατά την ώρα της βαπτίσεως του, γίνεται πραγματικά μέλος της Εκκλησίας και αδελφός του Χριστού, γιατί αναγεννιέται πνευματικά σε μία καινούρια ένθεη ύπαρξη¹⁹⁴. Δέχεται τον Χριστό μέσα του, συμμετέχοντας σε αυτόν και στη ζωή του, και άρα μετέχει των ενεργειών της θεία φύσεως, με ένα διπλό μέσο: μέσω της κατοίκησης του Αγίου Πνεύματος στην ανθρώπινη φύση, που αρχικά αυτό γίνεται με το βάπτισμα, και στη συνέχεια μέσω της μετάληψης του σώματος και του αίματος του Χριστού στη θεία Ευχαριστία.

Ο Κύριλλος για να δείξει τους καρπούς που λαμβάνει κάποιος με το μυστήριο του βαπτίσματος χρησιμοποιεί το χωρίο από τον προφήτη Ησαΐα, «ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης»¹⁹⁵, και το ερμηνεύει με ένα χωρίο της προς Γαλάτας επιστολής του αποστόλου Παύλου, «Ὅσοι γάρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε»¹⁹⁶. Σύμφωνα με ανωτέρω χωρία, το βάπτισμα παρομοιάζεται με ρούχο, «ἱμάτιον», που μέσω αυτού ο βαπτιζόμενος ενδύεται τον ίδιο τον Χριστό, γίνεται μέλος Του. Το τελευταίο τον γεμίζει όχι μόνο χαρά, αφού γίνεται αδελφός του Χριστού και κατά χάριν Υἱός Θεού, αλλά και τον οδηγεί στο δρόμο της λυτρώσεως, αφού τον απαλλάσσει από τη φθοροποιό δύναμη της αμαρτίας και από το ρύπο και την ενοχή που προέρχονται από αυτήν.¹⁹⁷

¹⁹² Η. Δ. Μουτσούλας, *Η σάρκωσις του Λόγου και η θέωσις του ανθρώπου κατά την διδασκαλίαν του Γρηγορίου Νύσσης*, δ.δ, (Αθήναι 1965), σ. 33.

¹⁹³ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, SC 97, 706⁸⁻¹² (=PG 75, 1240C).

¹⁹⁴ Ο.π.

¹⁹⁵ Ο.π., SC 97, 706¹³⁻²¹ (=PG75, 1240C). Πρβλ. Ησ. 61:10.

¹⁹⁶ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, SC 97, 706¹²⁻¹⁵ (=PG 75, 1240C). Γαλ. 3:27.

¹⁹⁷ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Υπόμνημα εἰς τό κατά Λουκᾶν*, PG 72, 904A.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Ο Κύριλλος σημειώνοντας τη μεγάλη σημασία που έχει το βάπτισμα για τη ζωή ενός ανθρώπου για τον καθαρισμό του από την αμαρτία, υπογραμμίζει ότι οι χριστιανοί δεν βαπτίζονται ούτε με απλό νερό, ούτε με στάχτη δαμαλιού, όπως έκαναν οι παγανιστές, αλλά με το Άγιο Πνεύμα. Εκείνο ως φωτιά θεία και πνευματική πετυχαίνει την κάθαρση από τους ρύπους της φαυλότητας που έχει δημιουργήσει ο μολυσμός από την αμαρτία¹⁹⁸. Στο σημείο αυτό ο ιερός Πατήρ, τονίζει με τις φράσεις «έν ὕδατι γυμνῶ» αλλά «πυρί τῷ θείῳ καί νοητῶ» τη διαφορά του βαπτίσματος των χριστιανών από την κάθαρση που θεωρούσαν ότι λάμβαναν οι παγανιστές συμμετέχοντας στα διάφορα μυστήρια. Εξάλλου, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι η φωτιά θεωρούνταν ανέκαθεν σύμβολο εξαγνισμού καθώς και σύμβολο μίας νέας αρχής για καινούρια ζωή. Μέσα από την υλική φωτιά, ο αρχαίος άνθρωπος ήταν έτοιμος να δεχθεί την κάθαρση του νερού¹⁹⁹. Το νερό ήταν ένα άλλο στοιχείο το οποίο θεωρούνταν σαν εσωτερικό καθαρτήριο σώματος και ψυχής. Με τη διαφορά, όμως, ότι στο χριστιανισμό η φωτιά της καθάρσεως είναι το Άγιο Πνεύμα και το νερό, το αγιασμένο από Αυτό²⁰⁰.

Με το βάπτισμα ο βαπτισμένος λαμβάνει μέρος στα πάθη του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, στην τριήμερη ταφή και ανάστασή Του, «εἰ γάρ σύμφυτοι, γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ἀλλά καί τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα»²⁰¹. Η τριπλή κατάδυση και ανάδυση του βαπτιζομένου στα νερά της κολυμβήθρας είναι μετοχή στην τριήμερη ταφή και ανάσταση του Κυρίου. Κατά τον θεηγόρο Παύλο, «Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς

¹⁹⁸ Ἰδιος, *Εἰς Ἡσαΐαν*, Α', III, PG 70, 132C.

¹⁹⁹ Βλ. Γ. Β. Σιέττος, *Καβείρια Μυστήρια*, εκδ. Πύρινος Κόσμος, (Αθήνα 1993), σ. 21.

²⁰⁰ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περί τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως*, ΣΤ, PG 68, 448D: «Αὕτη κάθαρσις ἀληθής· τοῦτο λαμπρότης ἢ πνευματικὴ· διεσμῆγμεθα γὰρ ἡμεῖς, πίστει τῇ εἰς Χριστὸν κεκερδακότες τῆς ἀμαρτίας τὴν ἄφεσιν, ἡγιασμένοι δὲ τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας, καὶ τὴν θεῖαν ἑαυτοὺς καταπλουτίσαντες χάριν, τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ὃ καὶ πυρὸς δίκην, οἷά τινα συρφετὸν τὸν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ἐγκατασκήψαντα δαπανᾷ μολυσμόν. Ἐν Πνεύματι γὰρ ἀγίῳ καὶ πυρί βεβαπτίσθαι ἡμᾶς φησι ταῦτητοι δικαίως ἢ θεόπνευστος Γραφή».

²⁰¹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περί τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως*, PG 75, 1469A. Ρωμ. 6:5.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα»²⁰². Το Βάπτισμά μας δηλαδή είναι βάπτισμα, μετοχή στον θάνατο του Χριστοῦ. Κάτω ἀπὸ το νερό ο ἄνθρωπος δεν μπορεῖ νὰ ζήσει, πεθαίνει. Ἐτσι καὶ με το Βάπτισμα, ο βαπτιζόμενος πεθαίνει καὶ συνθάπτεται μαζί με τον Χριστό. Ὅπως ὁμως ο Κύριος δεν ἔμεινε στον τάφο, ἀλλὰ ἀναστήθηκε τριήμερος, ἔτσι καὶ ο βαπτιζόμενος ἀναδύεται ἀπὸ το νερό καὶ συνανίσταται μαζί Του. Ὅπως ο Χριστός πέθανε καὶ ἀναστήθηκε, ἔτσι, με τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, που ενεργεῖ μέσα στην Ἐκκλησία μας, αὐτός που βαπτίζεται πεθαίνει κατὰ τον παλαιὸ ἄνθρωπο, τον ευρισκόμενο μακριὰ ἀπὸ τον Θεό, καὶ γεννιέται ὡς ἄνθρωπος ἐνωμένος με τον Θεό. Γι' αὐτό καὶ ἔχουμε βούτηγμα στο νερό ολόκληρου τοῦ σώματος καὶ ὄχι ράντισμα.

Ἡ ἐξοδος τοῦ νεοφώτιστου ἀπὸ τὴν κολυμβήθρα του παρέχει τὴ δυνατότητα γιὰ τὴν καινούρια ζωὴ που, ἐνῶ ξεκινᾷ ἐδῶ στὴ γῆ, ἔχει προοπτικὴ, κατεύθυνση καὶ στόχο τον οὐρανὸ καὶ τὴ ζωὴ του μέλλοντος αἰῶνος. Ο βαπτιζόμενος μέσω τῆς βάπτισης καὶ ἐμπλεος Ἁγίου Πνεύματος ἐπιτυγχάνει τὴν ἀφθαρσία καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως του ἐνῶ ντύνεται με τὴν ἀπάθεια, «οὕτω καὶ ὑμεῖς τῆς χαλεπῆς τοῦ θανάτου δουλείας ἀπαλλαγῆσασθε, καὶ τὴν φθορὰν ἀπορρίψαντες σὺν τοῖς πάθεσιν, ἐνδύσασθε τὴν ἀπάθειαν»²⁰³. Πετυχαίνεται, δηλαδή, με το βάπτισμα, υπογραμμίζει ο Κύριλλος Αλεξανδρείας, ὅτι δώρισε ο Χριστὸς στὴν ἀνθρώπινη φύση με τὴν ἐνανθρώπηση Του, τὰ πάθη Του, το σταυρικὸ θάνατό Του καὶ τέλος με τὴν ἀνάστασή Του, τὴν ἀνακαίνιση καὶ τὴν ἀνάπλαση ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου φυράματος ἀπὸ τὰ δεσμά του θανάτου καὶ τῆς ἀμαρτίας, τὴν ἀφθαρτοποίηση καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ἀνθρώπινης φύσης, «εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν μετέβη»²⁰⁴. Το βάπτισμα τέλος, γράφει ο ἀλεξανδρινὸς θεολόγος, ὁδηγεῖ τον βεβαπτισμένο ἀπὸ τον πνευματικὸ θάνατο, ἀποτέλεσμα τῆς παρακοῆς των πρωτοπλάστων, στὴν καινὴ ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ τον βοηθᾷ νὰ ἀπεκδυθεῖ ἀπὸ

²⁰² Ρωμ. 6:3-5.

²⁰³ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως*, PG 75, 1469A.

²⁰⁴ Ὁ.π.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

τους δερμάτινους χιτώνες που φόρεσε ο άνθρωπος μετά την πτώση και οι οποίοι έγιναν αφορμή ώστε να μην μπορεί πλέον ο άνθρωπος να συμμετεωροπορεί με τις θείες και ουράνιες δυνάμεις²⁰⁵.

Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας, αν και εξαίρει στο «Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς», τη σημασία του βαπτίσματος για να γίνει κάποιος μέλος του σώματος του Χριστού, τονίζει συγχρόνως ότι οι πιστοί πρέπει να τρέφονται συνεχώς, να μεταλαμβάνουν²⁰⁶ την ζωοποιούσαν²⁰⁷ σάρκα του Κυρίου, ώστε να υπάρχει οργανική²⁰⁸ ενότητα μεταξύ πιστού και Χριστού και επομένως η ανθρώπινη φύση να θεώνεται²⁰⁹ και να κερδίζει την αιωνιότητα και την αθανασία, «Οἱ ἐσθιοντες ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, οὐ μὴ γεύσονται θανάτου εἰς τὸν αἰῶνα»²¹⁰.

Επιπλέον, ερμηνεύοντας ο Κύριλλος τον στίχο από το ευαγγέλιο του Λουκά: «Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς... ἕως ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους»²¹¹, λέει ότι ο Θεός διά στόματος Ἰωήλ του Προφήτη²¹² είχε προαναγγείλει την αποστολή του Αγίου Πνεύματος, «καί ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα»²¹³. Κατά τον Κύριλλο ο Ιησούς επαγγέλεται στους Μαθητές το ίδιο αυτό Πνεύμα για το οποίο κάνει λόγο ο Ἰωήλ, «Πνεύματος Ἁγίου Κάθοδον, ὃ διὰ Ἰωήλ ὁ Θεός προεπηγγείλατο, τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, ἵν' εἶεν εὐσθενεῖς καὶ ἀκαταγώνιστοι, καὶ δίχα παντός δέους διακηρύξειαν τοῖς ἀπανταχοῦ τό θεῖον μυστήριον.

²⁰⁵ Κ. Β. Σκουτέρης, «Μετεωροπορεῖν» καὶ «Συμμετεωροπορεῖν» παρά τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ Νύσσης», *ανάπτυκον* ἐκ τῆς Θεολογίας, Αθήναι 1969, σ. 11.

²⁰⁶ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ὅτι Θεοτόκος ἡ Ἁγία Παρθένα καὶ οὐ Χριστοτόκος*, PG 76, 253A.

²⁰⁷ Ο.π.

²⁰⁸ Η. Δ. Μουτσούλας, *Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γρηγορίου Νύσσης*, δ.δ., (Αθήναι 1965), σ. 33. W. Goossens, *L' Eglise corps du Christ d' après S. Paul*, ed. J. Galbada (Paris 1949), p. 43.

²⁰⁹ Η. Δ. Μουτσούλας, *Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γρηγορίου Νύσσης*, δ.δ., (Αθήναι 1965), σ. 33.

²¹⁰ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ὅτι Θεοτόκος ἡ Ἁγία Παρθένα καὶ οὐ Χριστοτόκος*, PG 76, 253A. Ησ. 48:16.

²¹¹ Λουκ. 24:49.

²¹² Ἰωήλ. 2:28.

²¹³ Πράξ. 2:17.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Λαβούσι πνεῦμα, λέγει, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, μετά τήν ἀνάστασιν καί φησίν· ὑμεῖς δέ καθίσατε εἰς Ἱεροσόλυμα, και παραμείνατε τήν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός, ἣν ἠκούσατέ μου ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δέ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»²¹⁴. Ο Κύριλλος τονίζει ὅτι τὸ νέο βάπτισμα θὰ εἶναι, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι και ὄχι βάπτισμα ἐν ὕδατι ὅπως αὐτὸ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου και Βαπτιστῆ²¹⁵. Οἱ πρῶτοι που δέχθηκαν τὸ βάπτισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι οἱ Μαθητὲς τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ²¹⁶.

Ἐν κατακλείδι, ὁ ἱερός Κύριλλος Αλεξανδρείας υπογραμμίζει ὅτι ἡ μυστηριακὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ ἀρχίζει με τὸ βάπτισμα, με τὴν πνευματικὴ λαμπροφορία τῶν πιστῶν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, και τελειοποιεῖται στο μυστήριο τῆς Θείας Ευχαριστίας, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔνωση τοῦ Χριστοῦ με τὸ σῶμα τοῦ κάθε πιστοῦ: «και οὐ μόνον δίδωσιν ἐνεργεῖν τῷ λόγῳ τὴν τῶν νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ ζωοποιὸν τὸ ἴδιον σῶμα, καθάπερ οὖν ἤδη προείπομεν, τῶν τεθνεώτων ἀπτεται, και δι' αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἐντιθεῖς τοῖς ἤδη κατεφθαρμένοις. Και εἰ δια μόνῃς ἀφῆς τῆς ἁγίας σαρκὸς ζωοποιεῖται τὸ διεφθαρμένον, ... μεταποιήσει γὰρ πάντως εἰς τὸ ἴδιον ἀγαθόν, τουτέστι τὴν ἀθανασίαν, τοὺς μετεσχηκότας αὐτῆς»²¹⁷. Ἐπιτυγχάνεται, λοιπόν, ἡ ἀναγέννηση ὁλόκληρης τῆς ψυχοσωματικῆς οντότητας τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ πρωτόπλαστου Ἀδάμ. Γίνεται ἀπὸ τὸ δεύτερο Ἀδάμ, τὸν ἐνσαρκωμένο θεῖο Λόγο, ὁ ὁποῖος μεταστοιχειώνει τὴν ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὴν πτωτικὴ κατάστασή της στη νέα ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ζωὴ²¹⁸. Κατὰ τὸ βάπτισμα τὸ ἔλλογον σφραγίζεται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Παύει νὰ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, γιατί τὸ Πνεῦμα καθαρίζει «τοὺς τῆς ἐν ἡμῖν φαυλότητος δαπανῶντι ρύπους, και τὸν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐκτῆκοντι μολυσμόν»²¹⁹. Τὸ σφράγισμα αὐτὸ τοῦ παρέχει τὴ δυνατότητα νὰ μπορέσει νὰ πετύχει τὴ θέωση με τὸν Θεὸ και γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ «ἐστὶν ἀρραβῶν τῆς

²¹⁴ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς τὸ Κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον*, PG 72, 949B.

²¹⁵ Ματθ. 3:11

²¹⁶ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς τὸ Κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον*, PG 72, 949B. Λουκ. 24, 49

²¹⁷ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην XI, IB'*, Pusey, vol. I, σ. 530²²⁻²⁷, 531¹⁻³ (=PG 74, 572D).

²¹⁸ Ἴδιος, *Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι και ἀληθείᾳ προσκονήσεως ΙΖ'*, PG 68,1076D

²¹⁹ Ἴδιος, *Εἰς τὸν Ἡσαΐαν I, Γ'*, PG 70, 132C. Εβρ. 9:13-14.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

κληρονομίας ημών»²²⁰. Ο Κύριλλος, σχολιάζοντας το γεγονός της σφραγίσεως του ανθρώπου από το Πνεύμα υπογραμμίζει ότι η μυστηριακή ζωή του εκάστοτε χριστιανού στη βάση της αρχίζει με το μυστήριο του βαπτίσματος, το ύδωρ της αναγεννήσεως. Τη σφραγίδα αυτή στο βάπτισμα τη βάζει το Πνεύμα, γιατί είναι Θεός και δρα αχωρίστως και αδιαιρέτως με τα άλλα δύο πρόσωπα της Αγίας Τριάδος. Έτσι μπορεί να επαναφέρει τον πεπτωκότα άνθρωπο στην αρχέγονη κατάσταση, κατά την οποία γευόταν την αθανασία και τη δυνατότητα να συνομιλεί καθημερινά με τον Θεό: «ὡσπερ ἐν τινι κηρῶ ταις των δεχομένων αυτό καρδίαις αοράτως δίκην σφραγίδος ενθλίβεται, δια της προς εαυτό κοινωνίας τε και ομοιώσεως, εις το αρχέτυπον κάλλος την φύσιν αναζωγραφούν, και κατ' εικόνα Θεού δεικνύον αύθις τον άνθρωπον»²²¹.

²²⁰ Ίδιος, *Θησαυρός, ΑΔ'*, PG 75, 609D. Εφ. 1:13-14.

²²¹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Θησαυρός, ΑΔ'*, PG 75, 612A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ:

ΣΥΓΚΡΙΣΗ, ΟΜΟΙΟΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΛΛΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Η σωτηρία της ανθρώπινης φύσης από τη δουλεία της αμαρτίας και την παγίδα του θανάτου είχε ως βασική προϋπόθεση ο λυτρωτής να είναι ο αληθινός Θεός. Μέσα από την νέα γέννηση και την ενσάρκωση, δόθηκε στον άνθρωπο και πάλι η ευκαιρία να κινηθεί προς τη σωτηρία και την τελειότητα της θεοποίησης. Μέσω της ενσάρκωσης, ο Θεός κυριολεκτικά έγινε άνθρωπος και η ανθρωπότητα «παγιδεύτηκε» μυστικώς στη Θεότητα μέσω της χάριης²²².

Το βάπτισμα κατέχει σημαντική θέση στη θεολογία του Κυρίλλου Ιεροσολύμων. Φυσικά, ο Κύριλλος Ιεροσολύμων αφιερώνει ολόκληρο κεφάλαιο από τις Κατηχήσεις του, ενώ παράλληλα υπάρχουν διάσπαρτες στο έργο του πολλές αναφορές για το συγκεκριμένο μυστήριο. Μάλιστα, κάνει λεπτομερή αναφορά στην τελετουργία του βαπτίσματος και στη σημασία του κάθε σταδίου που γίνεται σε αυτήν. Από την άλλη, ο Κύριλλος Αλεξανδρείας συνδέει το βάπτισμα με την ενανθρώπιση και τη σωτηρία που προέρχεται από αυτήν. Άλλωστε, ο Αλεξανδρείας δεν ενδιαφέρεται να αναφερθεί τόσο στα μυστήρια της Εκκλησίας και στη διαδικασία που ακολουθείται για αυτά, όσο ενδιαφέρεται να αναφερθεί σε άκρως δογματικά θέματα που απασχολούσαν λαό και κληρικούς την εποχή εκείνη.

Στο έργο και των δύο Κυρίλλων σημειώνεται με έμφαση ότι ο Χριστός έγινε τέλειος άνθρωπος, παραμένοντας τέλειος Θεός. Έδωσε στους ανθρώπους τη δυνατότητα της αντικειμενικής σωτηρίας μέσω της ενανθρώπησής Του, του βαπτίσματός Του, των Παθών και της Ανάστασής

²²² D. A. Keating, «Divinization in Cyril: The Appropriation of Divine Life» in T. G. Weinandy D. A. Keating, *The Theology of St. Cyril of Alexandria: A Critical Appreciation*, (T. & T. Clark: London, 2007), p. 149-187, esp. p.164-165.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Του. Οι άνθρωποι και δη οι πιστοί μπορούν να συμμετέχουν στην κοινωνία με το Χριστό μέσω της συμμετοχής τους στην Εκκλησία και στα ιερά μυστήρια. Εισιτήριο για τη μετοχή μας στην εκκλησιαστική ζωή αποτελεί το ιερό βάπτισμα, σύμφωνα με τη διδασκαλία και των δύο ιερών Κυρίλλων²²³. Κατά τη βάπτισή του ο πιστός, μιμούμενος το παράδειγμα του ίδιου του Θεανθρώπου που βαπτίστηκε αλλά και τη εντολής του προς του Αποστόλους του να κηρύττουν τη διδασκαλία του και να βαπτίζουν τους ανθρώπους στο όνομα του Τριαδικού Θεού γίνεται έμπλεος της χάρης του αγίου και ζωοποιού Πνεύματος. Η χάρη αυτή δίνεται αρχικά με το θείο βάπτισμα.

Το μυστήριο του αγίου βαπτίσματος στη διδασκαλία του Κυρίλλου Ιεροσολύμων και Αλεξανδρείας αποτελεί την προϋπόθεση και για τα υπόλοιπα μυστήρια της Εκκλησίας. Το βάπτισμα αποτελεί «σφραγίδα» της πίστεως και δι' αυτού παρέχεται η απελευθέρωση του ανθρώπου από τις αμαρτίες. Και οι δύο τονίζουν ότι μέσω του νερού συγχωρούνται οι αμαρτίες του βαπτιζομένου και μέσω της χάρης του Αγίου Πνεύματος ο πιστός γίνεται ενεργό μέλος της Εκκλησίας. Το βάπτισμα αποτελεί το σύνορο πού χωρίζει το «νῦν τοῦ ἐν Χριστῷ εἶναι» από το «πρὶν τῆς ἁμαρτίας». Εκείνο εισάγει τους ανθρώπους στην Εκκλησία ως μέλη του σώματος του Χριστού, και για κάθε χριστιανό σημαίνει αναγέννηση στο θάνατο και την ανάστασή Του²²⁴. Αποτελεί εγκεντρισμό στη ζωή και γέννηση σε αυτή, «οἷτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; ἢ ἀγνοοῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν»²²⁵ που

²²³ J. McGuckin, *Saint Cyril of Alexandria and the Christological Controversy*, Crestwood, (New York: St Vladimir's Seminary Press, 2004), σ. 273. John

J. O'Keefe, «The Persistence of Decay: Bodily Disintegration and Cyrillian Christology», in *In the Shadow of the Incarnation: Essays on Jesus Christ in the Early Church in Honor of Brian E. Daley*, S.J., ed. Peter W. Martens (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2008), p. 228-245.

²²⁴ Ν. Ματσούκας, *Δογματική και Συμβολική θεολογία Β΄. Έκθεση της ορθόδοξης πίστεως σε αντιπαράθεση με τη δυτική χριστιανοσύνη*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Κυριακίδη, 2016), σ. 475.

²²⁵ Ρωμ. 6:2-4.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

κατά την Κυριακή ρήση²²⁶ στο κέντρο της τοποθετείται το μυστήριο της Αγίας Τριάδας και τελικώς ο εκκλησιολογικός χαρακτήρας του. Διαφέρει μάλιστα από το αντίστοιχο βάπτισμα του Ιωάννου²²⁷, το οποίο ήταν βάπτισμα μετανοίας²²⁸, καθότι αυτό αποκαθιστά τη φύση του ανθρώπου και απαλείφει το προπατορικό αμάρτημα και τις προσωπικές αμαρτίες του ανθρώπου²²⁹, όπως μαρτυρείται από την Αγία Γραφή²³⁰. Το βάπτισμα δίνει την ύπαρξη αλλά και την εν Χριστώ υπόσταση στον άνθρωπο, καθώς «τό μὲν βάπτισμα τό εἶναι δίδωσι καί ὅλως ὑποστήναι κατά Χριστόν, τοῦτο γάρ νεκρούς καί διεφθαρμένους παραλαβόν εἰς τήν ζωὴν πρῶτον εἰσάγει»²³¹. Αυτός είναι και ο λόγος που ο ίδιος ο Χριστός, ο ενσαρκωθὲς Λόγος του Θεού, καταδέχθηκε να βαπτιστεί από τα χέρια του ανθρώπου Ιωάννη. Και τη στιγμή εκείνη άνοιξαν οι ουρανοί για να φανερωθεί ότι μόνο μέσω του Βαπτίσματος «τὸν οὐράνιον ὁψόμεθα χῶρον»²³²

Και οι δύο άγιοι Κύριλλοι κάνουν λόγο για το βάπτισμα δίνοντας έμφαση στο μυστήριο της ενανθρωπήσεως. Φυσικά, τόσο από τον όγκο του έργου του μπορεί κάποιος να αντιληφθεί ότι ο Κύριλλος Αλεξανδρείας δεν ενδιαφέρεται τόσο για τη διαδικασία του βαπτίσματος ως μυστηρίου αλλά για τη σημασία του ως συνδεδεμένο με τη θεία επιφάνεια του ενσαρκωθέντος Χριστού. Αντίθετα, ο Κύριλλος Ιεροσολύμων σημειώνει με λεπτομέρειες τη διαδικασία του μυστηρίου αυτού χωρίς να παύει να συνδέει το βάπτισμα με την ένσαρκη επιφάνεια του Θεού Λόγου.

²²⁶ Ματθ. 28:19: «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

²²⁷ Χρ. Ανδρούτσος, *Δογματική της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, (Αθήναι: Τυπογραφίον του "Κράτους" 1907), σ. 319.

²²⁸ Ματθ. 3: 11: «ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἰκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί.»

²²⁹ Χρ. Ανδρούτσος, *Δογματική της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, (Αθήναι: Τυπογραφίον του "Κράτους" 1907), σ. 320.

²³⁰ Πράξ. 2:38: «Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτοὺς· μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»

²³¹ Νικόλαος Καβάσιλας, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, Λόγος Α', 19, SC 355, σ. 94.

²³² Ο.π.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Και οι δύο άγιοι Πατέρες σημειώνουν ότι η χάρη του Θεού που περιέχεται στο Βάπτισμα, αν και πλήρης μπορεί να αποφέρει καρπούς μόνο σε συνύπαρξη με το θέλημα του πιστού. Μετά την πτώση ο άνθρωπος έχασε αυτή τη θεία δύναμη, το να μπορεί να ζει πραγματικά, βρισκόμενος σε κοινωνία με το θεό. Η θέωση που αναφέρεται στον Κύριλλο Ιεροσολύμων και Αλεξανδρείας είναι στην πραγματικότητα η αποκατάσταση της χάρης που είχε ο άνθρωπος πριν την πτώση, δηλαδή επιτυγχάνεται η αναδημιουργία εν Χριστώ²³³. Ο Κύριος Ιησούς Χριστός, μέσω της σάρκωσης αποκατέστησε την ανθρώπινη «φύση» και όχι τα «πρόσωπα». Κατά συνέπεια, η ανθρώπινη φύση στο σύνολό της έχει έρθει σε κοινωνία με τη θεία χάρη. Σε αυτήν την κοινωνία τα ανθρώπινα «πρόσωπα» μπορούν τώρα να αγγίξουν την τελειότητα και την θέωση, αν το επιθυμούν και ζήσουν μια ζωή εν Χριστώ²³⁴.

Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας από την άλλη εξηγεί πώς το Βάπτισμα του Κυρίου καθιερώνει το «πρότυπο» και δίνει ένα «παράδειγμα» για το δικό μας βάπτισμα. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας συνδέει το βάπτισμα με την «ασταμάτητη προσευχή». Εξηγεί ότι το βάπτισμα αποτελεί την αρχική βάση της προσευχής για να μπορεί κάποιος να μένει ενωμένος με το Θεό. Μάλιστα ο Κύριλλος Αλεξανδρείας κάνει ένα συλλογισμό, ο οποίος δεν υπάρχει στον Κύριλλο Ιεροσολύμων, συνδέει τη λέξη «πρωτότοκος» και με το βάπτισμα. Έτσι δίνει μία τελειώς δογματική ερμηνεία στους όρους. Συγκεκριμένα, ο όρος *Πρωτότοκος* έχει τρεις έννοιες: α. Κατά την γέννηση Του από την Παναγία Μητέρα Του, την Παρθένο Μαρία, β. κατά το άγιο Βάπτισμα που εγκαινίασε ο ίδιος με την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος και γ. κατά την λαμπροφόρο Ανάστασή Του. Και με τους τρεις τρόπους πού ζωοποιείται η ανθρώπινη φύση, δηλαδή την κατά σάρκα Γέννηση, το Άγιο Βάπτισμα και την Ανάσταση,

²³³ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* XIII, 2 PG 33, 774A. Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἡ Βίβλος τῶν Θεσαυρῶν*, PG 75, 136B.

²³⁴ Χ. Φιλιώτης – Βλαχάβας, *Τό μυστήριο τῆς Θείας Οἰκονομίας στὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας πρό τῆς Νεστοριανικῆς διαμάχης*, (Θεσσαλονίκη 2002) σ. 185-196. Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς τό Κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, PG 74, 749C.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

υπήρξε *Πρωτότοκος* ὁ Χριστός, ὥστε να ζωοποιηθεῖ ἡ δική μας φύση²³⁵. Από την ἄλλη ὁ Κύριλλος Ιεροσολύμων δεν χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο Πρωτότοκος μέσα στις Κατηχήσεις του.

Ὁ Κύριλλος Ιεροσολύμων, ὅπως καὶ ὁ Αλεξανδρείας, διδάσκουν ὅτι τὸ βάπτισμα ἀποτελεῖ μίμηση τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Εξηγεῖ ὅτι μέσω τῆς «μίμησης» τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ιεροτελεστία τοῦ Βαπτίσματος, πεθαίνουμε μυστηριωδῶς καὶ ἀνασταινόμεσθε μαζί με τὸν Χριστό ἀληθινά, «ἐν εἰκόνι ἢ μίμησις, ἐν ἀληθείᾳ δὲ ἢ σωτηρία»²³⁶. Τὸ μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος ἔχει τὴ δύναμη να ζωοποιεῖ ἐκ νέου τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι κατεβαίνουν στο νερό ὅπως κατέβηκε ὁ Χριστός στον τάφο καὶ ἀνέρχονται ζωοποιημένοι, βγαίνουν ἀπὸ τὸ νερό για να ζήσουν «ἐν καινότητι ζωῆς»²³⁷. Τὸ σημαντικό ὅμως εἶναι ὅτι ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι που βαπτίζονται δὲν πεθαίνουν, οὔτε σταυρώνονται κυριολεκτικὰ, ἀλλὰ εἶναι ουσιαστικὰ μιὰ μίμηση τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τοῦ Χριστοῦ, ἡ σωτηρία που τοὺς δίνεται ὡς δωρεὰ εἶναι πέρα για πέρα ἀληθινὴ καὶ ὄντολογικὴ²³⁸, «δικαιουμένου δωρεάν καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. Μάλλον δὲ διὰ τῆς πίστεως, καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος»²³⁹.

Ἡ ταφή καὶ ἡ ἀνάσταση τοῦ Θεανθρώπου παρέχει στους ἀνθρώπους τὴ δυνατότητα να γίνουν πραγματικὰ μέτοχοι τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀναστάσεως μέσα ἀπὸ τὴν κοινωνία με τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ²⁴⁰. Παρέχεται ἡ ἀπολύτρωση στον ἄνθρωπο²⁴¹, ἡ ἀναγέννηση τῆς υιοθεσίας²⁴², ὁπότε ἀπεκδύεται τὸν παλαιὸ σαρκικὸ ἄνθρωπο καὶ ἐνδύεται τὸν νέο ἀφ’ οὗ δέχεται τὸν ἀραβῶνα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος²⁴³. Τὸ βάπτισμα ουσιαστικὰ

²³⁵ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περὶ Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237 519¹²⁻²⁷ (=PG 75, 815BC).

²³⁶ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG 33, 1094C.

²³⁷ Ὁ.π., PG 33, 444A.

²³⁸ Ὁ.π., PG 33, 1081A. Βλ. Α. Καγγελάρης, *Τὸ Βάπτισμα ὡς εἴσοδος στὴν Κοινωνία τῶν Ἁγίων κατὰ τὸν Κύριλλο Ιεροσολύμων*, μ.δ. (Θεσσαλονίκη 2019), σ. 67.

²³⁹ Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἡσαΐαν*, 1, PG 70, 40B.

²⁴⁰ Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, PG 33, 1081AB.

²⁴¹ Ὁ.π., PG 33, 369A.

²⁴² Ὁ.π., PG 33, 372B.

²⁴³ Ὁ.π., PG 33, 372C.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

αποτελεί τον πνευματικό γάμο κατά τον οποίο ενώνεται η αναγεννημένη ψυχή με τον νυμφίο Χριστό, «Αί μὲν γὰρ κατὰ τὸν κόσμον ἐπιγαμία καὶ συνθήκαι, οὐ πάντως γίνονται κατὰ κρίσιν· ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ἡ πλοῦτος ἢ κάλλος, ἐκεῖ ταχέως ἐπένευσεν ὁ νυμφίος· ὧδε δέ, οὐχ ὅπου σωμάτων ἐστὶ κάλλος, ἀλλ' ὅπου ψυχῆς ἀκατάγνωστος συνείδησις»²⁴⁴.

Τέλος και οι δύο Κύριλλοι επικεντρώνονται στα χαρακτηριστικά του βαπτίσματος που δίνονται στη νέα ζωή του πιστού, ενδυναμώνεται η πίστη του βεβαπτισμένου, γίνεται ο αγιασμός σώματος και ψυχής, υπάρχει η ανύψωση του αφού γίνεται κατά χάρη υιός και του δίνεται η δυνατότητα συμμετοχής στις άκτιστες ενέργειες της θείας φύσης. Δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διδασκαλία και των δύο Πατέρων σχετικά με το βάπτισμα του Ιησού, το οποίο αποκαλύπτει τον Ενσαρκωμένο Λόγο και ως φορέα και ως αποδέκτη της σωτηρίας και καθιερώνει την κεντρική θέση του δώρου του Πνεύματος στην Ενανθρώπιση του πιστού και στη μετοχή του στα αγαθά της θείας ζωής.

²⁴⁴ Ο.π., PG 33, 425A. Α. Καγγελάρης, *Το Βάπτισμα ως είσοδος στην Κοινωνία των Αγίων κατά των Κύριλλο Ιεροσολύμων*, μ.δ. (Θεσσαλονίκη 2019), σ. 67-68.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί μία αναφορά σε δύο σημαντικούς Πατέρες της Εκκλησίας, τον Κύριλλο Ιεροσολύμων και τον Κύριλλο Αλεξανδρείας. Εξετάστηκε η διδασκαλία τους για το βάπτισμα και έγινε και μία σύγκριση στις απόψεις τους και γενικά στην παρουσίαση του μυστηρίου του βαπτίσματος. Έτσι, μετά από ενδελεχή έρευνα στα έργα τους καταλήξαμε στα εξής συμπεράσματα.

A. Για τον Κύριλλο Ιεροσολύμων το Μυστήριο του Βαπτίσματος, αυτό καθ' αυτό αποτελεί μέρος της διδασκαλίας του. Παρουσιάζει το νόημα και τη σημασία του Μυστηρίου. Στην Α' και Β' Μυσταγωγική Κατήχηση αναλύει τα σχετικά με το τυπικό της τέλεσης του Μυστηρίου και τον τρόπο που ενεργεί η Χάρη του Αγίου Πνεύματος στο Βαπτιζόμενο. Επιπλέον, κάνει μία αναφορά στις προτυπώσεις του βαπτίσματος που συναντάμε στην Π.Δ. και στη βάπτισή του Ιωάννη του Προδρόμου, του Χριστού, του Αιθίοπα που αναφέρονται στην Κ.Δ.

B. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας δεν αναφέρεται στο τυπικό του Βαπτίσματος αλλά συνδέει το μυστήριο με την ενανθρώπιση του Θείου Λόγου και σημειώνει ότι μέσω του βαπτίσματος, ο άνθρωπος μπορεί να αξιοποιήσει τη δυνατότητα της θέωσης και της αντικειμενικής σωτηρίας που του δίνεται μέσα από την ενανθρώπιση του Θείου Λόγου.

Γ. Και οι δύο Πατέρες θεωρούν το βάπτισμα ως λουτρό παλιγγενεσίας που καθαρίζει από τις αμαρτίες την αμαυρωμένη από την πτώση ανθρώπινη φύση.

Δ. Και οι δύο Πατέρες υπογραμμίζουν με έμφαση ότι το Μυστήριο του Βαπτίσματος συνδέεται άρρηκτα με το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

²⁴⁵ και δεν λειτουργούν μαγικά, αλλά είναι απαραίτητη η συνέργεια της Θείας Χάρης με τον βαπτιζόμενο, και μετά με τον πιστό αλλιώς παραμένουν ανενεργά. Καταλυτικός παράγοντας στα δώρα που προκύπτουν από τη συμμετοχή του πιστού στα θεία δώρα που δίνονται μέσα σε αυτά τα Μυστήρια είναι η προαίρεση του πιστού και ο αγώνας του να τηρεί τις εντολές του Θεού.

Ε. Και για τους δύο Πατέρες το Βάπτισμα είναι ανεπανάληπτο Μυστήριο, αφού Ένας είναι ο Κύριος, μία η πίστη και ένα το Βάπτισμα.

ΣΤ. Μέσα στη διδασκαλία και των δύο Πατέρων σημειώνεται ότι το βάπτισμα συνδεόμενο με τα άλλα μυστήρια της Εκκλησίας είναι εικόνα των Εσχάτων και φανέρωση της Βασιλείας του Θεού. Είναι ο καλύτερος τρόπος βίωσης του μυστηρίου της Εκκλησίας.

Ζ. Το βάπτισμα είναι το λουτρό της αναγέννησης που πλουτίζει τον άνθρωπο με τη θεία χάρη του Πνεύματος. Αυτό ως φωτιά τρώει τη σκουριά της αμαρτίας. Κατά συνέπεια το βάπτισμα δεν είναι μόνο η τριπλή κατάδυση του ανθρώπου στο νερό αλλά είναι η «κάλυψη» του ανθρώπου με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος.

Εν κατακλείδι, υπάρχουν διαφορές στον τρόπο παρουσίασης του Μυστηρίου του βαπτίσματος μέσα στα έργα των δύο αυτών Πατέρων. Ο Ιεροσολύμων κάνει μία λεπτομερή αναφορά σχετικά με το τυπικό του βαπτίσματος αφού αναφέρεται στις κατηχήσεις του σε εκείνους που πρόκειται να βαπτιστούν και στους νεοφώτιστους. Αντίθετα ο Κύριλλος Αλεξανδρείας αναφέρεται στη σχέση του Βαπτίσματος με την ενανθρώπιση του Θείου Λόγου και τη σωτηρία του ανθρώπου. Και οι δύο, όμως, τονίζουν ότι πετυχαίνεται με το βάπτισμα ό,τι δώρισε ο Χριστός στην ανθρώπινη φύση με την ενανθρώπησή Του, τα πάθη Του, το σταυρικό θάνατό Του και τέλος με την αναστασή Του, δηλαδή την ανακαίνιση και την ανάπλαση όλου του ανθρώπινου φυράματος από τα δεσμά του θανάτου και της αμαρτίας, την αφαρτοποίηση και την αθανασία της ανθρώπινης φύσης. Τέλος, στο Βάπτισμα ο πιστός ομολογεί την πίστη στον Τριαδικό Θεό, «Πιστεύοντες γάρ

²⁴⁵ L.J. Welch, *Christology and Eucharist in the Early Thought of Cyril of Alexandria*, (San Francisco, CA: Catholic Scholars Press, 1994), p. 74-79.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

εις Πατέρα καί Υιόν καί ἅγιον Πνεῦμα, καί τήν ἐξαίρετον ταύτην ὁμολογίαν ποιούμενοι ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων, πάντα μὲν ρύπον τόν ἐξ ἁμαρτίας ἀπονιπτόμεθα, καταπλουτοῦμεν δέ καί τήν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέθεξιν, καί θείας φύσεως ἀποτελούμεθα κοινωνοί, καί τήν τῆς υἰοθεσίας κερδαίνομεν χάριν»²⁴⁶.

²⁴⁶ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς Λουκᾶν*, PG 72, 524A. Β΄ Πέτρ. 1,4. Ρωμ. 10,9-10: «Ἐάν ὁμολογήσης ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καί πιστεύσης ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ Θεός αὐτόν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. Καρδία γάρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δέ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν».

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

ΠΗΓΕΣ

Καινή Διαθήκη, (Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 2000).

Παλαιά Διαθήκη, μτφρ. από τους εβδομήκοντα, (Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 2000).

Αναστάσιος Σιναΐτης, *Κυρίλλου Ιεροσολύμων, εκ του Κατηχητικού. Ερωτήσεις και αποκρίσεις*, PG 89, 336C. Ιωάννου Δαμασκηνού, *Απολογητικός προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνας*, PG 94, 1405C.

Βασίλειος Καισαρείας, *Εἰς τό ἅγιον βάπτισμα προτρεπτική*, PG 31, 424-444.

Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Εἰς τά ἅγια Φῶτα*, PG 36, 336-360.

Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Ἐπη θεολογικά I* PG 37, 952A.

Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τήν ἡμέραν τῶν Φώτων*, PG 46, 577-599.

Ερμείας Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία V*, 4-5 PG 67, 1225A-1230A.

«Ευχολόγιον το Μέγα», (Αθήναι: εκδ. Αστήρ, 1992).

Θεοδώρητος Κύρου, *Εκκλησιαστική* PG 80, 1064D.

Θεοφάνους, *Χρονογραφία*, PG 108, 141C

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περί τῆς ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καί λατρείας*, I-XVII, PG 68, 133A-1125D.

**Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων**

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, PG 69, 717A-1273A.

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἐξήγησις Ὑπομνηματικὴ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν*, I-V, PG 70, 9A-1449C.

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατά Ματθαῖον*, J. Reuss, *Matthäus-Kommentare aus der griechischen Kirche*, [Texte und Untersuchungen 61], Berlin 1957, σσ. 153-269 (=PG 72, 365A-472C).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἐξήγησις εἰς τὸ κατά Λουκᾶν εὐαγγέλιον*, Α'-ΚΔ', PG 72, 476A-949C.

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἐξήγησις Ὑπομνηματικὴ εἰς τὸ κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον*, I-XII, P.E. Pusey, *Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis evangelium*, I-III vols, Bruxelles 19652 (=PG 73, 9A-1056A καὶ 74, 9A-756C).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἐρμηνεία εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, P.E. Pusey, *Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis evangelium*, III vol., Brussels 19652, σσ. 441-451 (=PG 74, 757A-773A).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν*, P.E. Pusey, *Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis evangelium*, III vol., Bruxelles 19652, σσ. 173-248 (=PG 74, 773B-856B).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν Α' καὶ Β'*, P.E. Pusey, *Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis evangelium*, III vol., Bruxelles 19652, σσ. 249-360 (=PG 74, 856B-952A).

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ἡ Βίβλος τῶν Θησαυρῶν περί τῆς ἁγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος*, Α' - ΛΔ', PG 75, 24A-656D.

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περί ἁγίας τε καί ὁμοουσίου Τριάδος*, Α'-Ζ', G.M. de Durand, SC 231(1976), 237(1977), 246(1978) (=PG 75, 657A-1124C).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, G.M. de Durand, Cyrille d'Alexandrie, Deux dialogues christologiques, SC 97, Paris 1994 (=PG 75, 1189B – 1253B).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Ὅτι εἶς ὁ Χριστός*, G.M. de Durand, Cyrille d'Alexandrie. Deux dialogues christologiques, SC 97, Paris 1994 (=PG 75, 1253C–1361C).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Κατά τῶν Νεστορίου Δυσφημιῶν: Πεντάβιβλος Ἀντίρρησις κατά τῶν Νεστορίου Δυσφημιῶν*, Α'-Ζ', ACO, τ. 1, I, 6, Berolini et Lipsiae 1928, σσ. 13-106 (=PG 76, 9A-248A).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Πρός τόν εὐσεβέστατον βασιλέα Θεοδόσιον. Περί τῆς ὀρθῆς πίστεως τῆς εἰς τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν*, Α'-ΜΕ', ACO, τ. 1, I, 1, Berolini et Lipsiae 1928, σσ. 42-72 (=PG 76, 1133A-1200D).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Α' Προσφωνητικός ταῖς εὐσεβεστάταις βασιλίσσαις*, ACO, τ. 1, I, 5, σσ. 62-118 (=PG 76, 1201A-1336B).

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Β' Προσφωνητικός ταῖς εὐσεβεστάταις βασιλίσσαις, περί τῆς ὀρθῆς πίστεως*, Α'-ΝΘ', ACO, τ. 1, I, 5, σσ. 26-61 (=PG 76, 1336A-1420D).

**Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων**

Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, Α΄-ΚΓ', PG 33, 332A-1128D.

Κύριλλος Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις* (Αθήνα:εκδ. «Ετοιμασία» Ιεράς Μονής
Τμίου Προδρόμου Καρέας, 1991).

Νικηφόρος Κάλλιστος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, PG 146, 1100A- 1104A

Νικόλαος Καβάσιλας, *Ἐν Χριστῷ ζωή*, PG 150, 368-772.

Ομήρου, *Οδύσσεια*

Ρουφίνου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, PL 21, 505B.

Σωκράτης Σχολαστικός, *Ἐκκλησιαστική Ιστορία*, PG 67, 33A-841D.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρούτσος, Χρ., *Δογματική της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, (Αθήνα: Τυπογραφείον του "Κράτους" 1907)

Αρτέμη, Ε., *Το μυστήριο της ενανθρωπήσεως στους δύο διαλόγους, «Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς» καί «Ὅτι εἶς ὁ Χριστός», του αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας, μ.δ., (Αθήνα 2000).*

Αρτέμη, Ε., «Οι χρήσεις της εθνικής γραμματείας στο έργο του Κυρίλλου Αλεξανδρείας», https://www.impantokratoros.gr/Kyrillos_Alexandrias-ethnikh_grammateia.el.aspx (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2022)

Βασιλειάδης, Χ., «Ο Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής. Το Ιωάνναιο και το Χριστιανικό Βάπτισμα», <https://www.impantokratoros.gr/ABB1E66D.el.aspx> (Ημ. Ανάκτησης 10 Δεκεμβρίου 2022)

Βλάχος, Ι., Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου, *Εμπειρική Δογματική τῆς Ορθοδόξου Καθολικῆς Εκκλησίας κατά τις προφορικές παραδόσεις του π. Ι. Ρωμανίδη, Β΄, 11/8/2015* https://www.oodegr.com/oode/theos/triada/omoousio_omoiousio_1.htm, (Ημ. Ανάκτησης 5 Φεβρουαρίου 2023)

Βουλγαράκης, Η., *Αι Κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων. Ιεραποστολική θεώρησις*, (Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1977).

Γιεφτις, Αθ. «Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος», <https://www.imaik.gr/?p=12468> (Ημ. Ανάκτησης 5 Ιουλίου 2020).

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Γιαγκάζογλου, Στ., «*Η Ευχαριστία ως το καθολικό Μυστήριο της Εκκλησίας*», *Θεολογία* 80, τεύχ. 4, (2009), 4-17.

Γιαγκάζογλου, Στ., «Πνευματολογία: Το Άγιο Πνεύμα στη ζωή της Εκκλησίας», <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/THEOL293/%CE%9C%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B1%207%CE%BF%2C%20%CE%A4%CE%BF%20%CE%86%CE%B3%CE%B9%CE%BF%20%CE%A0%CE%BD%CE%B5%CF%8D%CE%BC%CE%B1%20%CF%83%CF%84%CE%B7%20%CE%B6%CF%89%CE%AE%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%95%CE%BA%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82.pdf>. (Ημ Ανάκτησης 13 Μαΐου 2021)

Ζηζιούλας, Ιω., *Ευχαριστίας Εξεμπλάριον*, (Μέγαρα: εκδόσεις Ευεργέτης, 2006).

Ζήσης, Θ., *Θέματα Χριστιανικής Ηθικής Β*, (Θεσσαλονίκη 1987)

«Η φιλόσοφος Υπατία από τις πηγές», <https://www.oodegr.com/neopaganismos/diogmoi/ypatia.htm>

Καγγελάρης, Α. *Το Βάπτισμα ως είσοδος στην Κοινωνία των Αγίων κατά των Κύριλλο Ιεροσολύμων*, μ.δ. (Θεσσαλονίκη 2019).

«Λόγος του Μακαριωτάτου Πάπα και Πατριάρχη Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής Θεοδώρου Β΄ επί τη βραβεύσει Αυτού υπό του Ιδρύματος Ενώσεως των Ορθοδόξων Λαών εν Μόσχα τη 21 Ιανουαρίου 2012», <https://mospat.ru/gr/2012/01/22/news56736/> (Ημ. Ανάκτησης 10 Φεβρουαρίου 2023)

Ματσούκας, Ν., *Ιστορία της φιλοσοφίας*, (Θεσσαλονίκη 2001).

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Ματσούκας, Ν., *Δογματική και Συμβολική θεολογία Β΄. Έκθεση της ορθόδοξης πίστης σε αντιπαράθεση με τη δυτική χριστιανοσύνη*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Κυριακίδη, 2016).

Μεταλληνός, Γ. *Το άγιο Βάπτισμα. Η ένταξή μας στην Εκκλησία του Χριστού*, (Αθήνα: εκδ. Αποστολική Διακονία, 2002)

Μενεξές, Σ., *Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων και οι αποδιδόμενες σε αυτόν Μυσταγωγικές Κατηχήσεις. Όψεις της πρώιμης μυστηριακής ζωής της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων*, μ.δ. (ΑΠΘ: Θεσσαλονίκη, 2021).

Μουρατίδης, Κ. *Η ουσία και το πολίτευμα της Εκκλησίας κατά την διδασκαλίαν Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, (Αθήναι 1958)

Μουτσούλας, Η. Δ. *Η σάρκωσις του Λόγου και η θέωσις του ανθρώπου κατά την διδασκαλίαν του Γρηγορίου Νύσσης*, δ.δ, (Αθήναι 1965).

Μπόνης, Κ., «Εισαγωγικά» στο *Γελάσιος Καισαρείας-Κύριλλος Ιεροσολύμων*, Β.Ε.Π.Ε.Σ. 39, (Αθήνα:εκδ. Αποστολικής Διακονίας, 1969).

Μωραΐτης, Δ. *Κύριλλος ο Ιεροσολύμων ως καθηγητής και Παιδαγωγικός*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Μιχ. Τριανταφύλλου, 1949).

Παπαδόπουλος, Α., «Η αληθής έννοια της φράσεως «*μία φύση ή υπόστασις του Θεού Λόγου σεσαρκωμένη*» που χρησιμοποιήθηκε από τον Άγιο Κύριλλο Πατριάρχη Αλεξανδρείας, και η δι' αυτής προσέγγιση ορθοδόξων και μη Χαλκηδονίων», *Πρακτικά του ΙΘ΄ Θεολογικού Συνέδριου με θέμα «Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας»*, Ιερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, (Θεσσαλονίκη 1999), σ. 397-398.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Παπαδόπουλος, Στ., *Πατρολογία Β΄: Ο τέταρτος αιώνας. Ανατολή και Δύση*, (Αθήνα: Παρουσία, 1990).

Παπαδόπουλος, Στ., *Η συμβολή του Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας στην Χριστολογία*, (Πύργος 2003).

Παπαδόπουλος, Σ. *Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας*, (Αθήνα 2004).

Παπαπέτρου, Κ., *Η αποκάλυψις του Θεού και η γνώσις Αυτού κατά το υπόμνημα του Κυρίλλου Αλεξανδρείας εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, εναίσιμος επί διδακτορία, (Αθήναι 1962)

Πατρώνος, Γ., «Εισαγωγή-σχόλια» στο: Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Μυσταγωγικές Κατηχήσεις*, (Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 2005).

Πρασινάκης, Χρ. (Σ), *Η Θεία Ευχαριστία φανερώνει την Εκκλησία*, 20 Ιανουαρίου 2021

Ρωμαίος, Α., *Κατηχήσεις Αγίου Κυρίλλου Ιεροσολύμων*, (Καρέας: Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου Προδρόμου Καρέα, 1999²).

Cvetanovski, S., *Το μυστήριο της Θείας οικονομίας με βάση τις «Κατηχήσεις» του αγίου Κυρίλλου Ιεροσολύμων*, μ.δ., (Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, 2021).

Σιέττος, Γ. Β., *Καβείρια Μυστήρια*, εκδ. Πύρινος Κόσμος, (Αθήνα 1993).

Σκαλτσής, Π., «Ιστορική διαμόρφωση του Αγίου Βαπτίσματος, Το Άγιον Βάπτισμα», *Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου*, (Αθήνα: Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2003), σ. 25-49.

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Σμέμαν, Α., *Ημερολόγιο*, μτφρ. Ιωσήφ Ροηλίδης, Β' έκδοση (Αθήνα: Εκδ. Ακρίτας, 2003).

Σκουτέρης, Κ. Β., *Ιστορία Δογμάτων*, Α', (Αθήνα 1998).

Σκουτέρης, Κ. Β., «Μετεωροπορεῖν» καὶ «Συμμετεωροπορεῖν» παρά τω αγίῳ Γρηγορίῳ Νύσσης», *ανάτυπον* εκ της Θεολογίας, Αθήναι 1969

Σταμούλης, Χ., «Θεοτόκος και Εκκλησία –Σχόλιο στη διδασκαλία του Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας για τη μητέρα του Θεού», *ΕΕΘΣΠΘ* 6, τμήμα Θεολογίας, (Θεσσαλονίκη 1996).

Σταμούλης, Χ., *Θεοτόκος και ορθόδοξο δόγμα. Σπουδή στη διδασκαλία του αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας*, (Θεσσαλονίκη 1996).

Φειδάς, Βλ. Ι., «Ο Χρυσόστομος και η «επί Δρυν» Σύνοδος», *Χρυσοστομικό Συμπόσιο, Η προσωπικότητα και η θεολογία αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, (Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 2007) σ. 811-823

Φειδάς, Βλ. Ι., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Α', (Αθήναι 1992).

Φιλιώτης – Βλαχάβας, Χ., *Τό μυστήριο τῆς Θείας Οἰκονομίας στὰ ἔργα τοῦ αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας πρό τῆς Νεστοριανικῆς διαμάχης*, (Θεσσαλονίκη 2002

Φλωρόφσκι, Γ., *Ευχαριστία και Καθολικότης, Ανατομία προβλημάτων της πίστεως*, μτφρ. αρχιμ. Μελετίου Καλαμαρά, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Ρηγόπουλου, 1977).

Φλωρόφσκι, Γ., *Οι βυζαντινοί πατέρες του πέμπτου αιώνα*, (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά, 2009)

Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων

Φουντούλης, Ιω. Μ., *Λειτουργικά θέματα Α*, (Θεσσαλονίκη 1977).

Χρήστου, Π., «Κύριλλος. Ο Ιεροσολύμων», *Θρησκευτική και Ήθική
Έγκυκλοπαιδεία*, τ. 7 (1965), σ. 1155.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Artemi, E., «The Rejection of the Term Theotokos by Nestorius of Constantinople and the Refutation of his Teaching by Cyril of Alexandria», *De Medio Aevo* 2 (2012/2): 125-146.

Artemi, E., «The historical inaccuracies of the movie "AGORA" by Alejandro Amenabar», <https://www.impantokratoros.gr/D3C02F38.en.aspx> (Ημ. Ανάκτησης 5 Μαρτίου 2023)

Burkert, W. «Greek Margins: Mysteries of Samothrace Ελληνική Περιφέρεια: Τα μυστήρια της Σαμοθράκης», *Ελληνική Περιφέρεια: Τα μυστήρια της Σαμοθράκης*, μτφρ. Α. Αβαγιανού, χ.χ. σ. 31-63.

Burkert, W., *Ancient Mystery Cults* (Cambridge: Harvard University Press, 1987), 86-7.

Chapman, J. «St. Cyril of Alexandria» *In The Catholic Encyclopedia*, New York: Robert Appleton Company, 1908, Retrieved February 15, 2022 from *New Advent*: <http://www.newadvent.org/cathen/04592b.htm>

Drijvers, W., *Cyril of Jerusalem: Bishop and City*, (Boston 2004).

Farnell, L. R., *The Cults of the Greek States*, Vol. III, (New York: Caratzas Brothers, 1997).

Goossens, W., *L' Eglise corps du Christ d' après S. Paul*, ed. J. Galbada (Paris 1949).

**Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων**

Guthrie, W. K. C., *Orpheus and Greek Religion*. foreword by L. J. Alderink, (Princeton: Princeton University Press, 1993).

Gwynn, D., «Theophilus, patriarch». In *The Encyclopedia of Ancient History*, R. S. Bagnall, K. Brodersen, C. B. Champion, A. Erskine and S. R. Huebner (eds), (Malden, MA: Wiley - Blackwell, 2012) doi:10.1002/9781444338386.wbeah12208

Keating, D. A. «Divinization in Cyril: The Appropriation of Divine Life» in T. G. Weinandy D. A. Keating, *The Theology of St. Cyril of Alexandria: A Critical Appreciation*, (T. & T. Clark: London, 2007), p. 149-187

Kelly, J. N., *Early Christian Doctrines* (N. York: Continuum 1985).

Louth, A., «John Chrysostom and the Antiochene School to Theodoret of Cyrhus», in A. Casiday (Author) & F. Young, L. Ayres, & A. Louth (Eds.), *The Cambridge History of Early Christian Literature* (pp. 342-352), (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), doi:10.1017/CHOL9780521460835.031. Cl. Fleury, *The Ecclesiastical History of M. L'abbe Fleury, from A.D. 400 to A.D. 429*, (London: Rivington, 1943)

Marcel, D., *The Writing of Orpheus: Greek Myth in Cultural Contact*, trans. Janet Lloyd, (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2003).

McCauley, L. P., Anthony, A. S., *The Works of Saint Cyril of Jerusalem*, 1, *The Fathers of The Church*, vol. 61, (Washington, 2017).

McGuckin, J. A *Saint Cyril of Alexandria the christological controversy. Its history, theology and texts*, (New York 1994).

**Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων**

McGuckin, J. A., *St. Cyril of Alexandria: The Christological Controversy, its History, Theology, and Text*, (Leiden: Brill, 1994)

«Nestorius of Constantinople», *The international cyclopaedia- a compendium of human Knowledge revised with large additions*, V. X, N. York 1899, p. 409-10.

O’Keefe, J. «The Persistence of Decay: Bodily Disintegration and Cyrillian Christology», in *In the Shadow of the Incarnation: Essays on Jesus Christ in the Early Church in Honor of Brian E. Daley*, S.J, ed. Peter W. Martens (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2008), p. 228-245.

Ostrogorsky, G. *Ιστορία του βυζαντινού κράτους*, Α΄, 1997, (Αθήνα: εκδ. Δ. Βασιλόπουλου, 1997).

Richeson, A. W., «Hypatia of Alexandria», *National Mathematics Magazine*, Vol. 15, No. 2 (1940), p. 74-82., <http://links.jstor.org/sici?sici=1539-5588%28194011%2915%3A2%3C74%3AHOA%3E2.0.CO%3B2-I>.

Runciman, St., *Η Βυζαντινή Θεοκρατία*, (Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 2005).

Russell, N., *Cyril of Alexandria*, New York – London: Taylor & Francis e-Library, 2003), ebook

Russell, N., *Cyril of Alexandria*, *The early Church Fathers*, (New York: Routledge, 2000).

Schaff, P., *Cyril of Jerusalem, Gregory Nazianzen* εν NPNF2-07, 1980.

**Το μυστήριο του Βαπτίσματος στη θεολογία του
Κυρίλλου Αλεξανδρείας και Κυρίλλου Ιεροσολύμων**

Sorabji, R., *The Philosophy of the Commentators, 200-600AD*, Vol. 2: Physics (Ithaca; NY: Cornell University Press, 2005)

“Synod of the Oak, John Chrysostom”, in: Brill Encyclopedia of Early Christianity Online, General editor David G. Hunter, Paul J.J. van Geest, Bert Jan Lietaert Peerbolte. Consulted online on 21 December 2022 http://dx.doi.org/10.1163/2589-7993_EECO_DUM_00003317 First published online: 2018

Trostyanskiy, S., *St. Cyril of Alexandria's Metaphysics of the Incarnation*, Studies in Church History, (New York: Peter Lang Inc., International Academic Publishers, New edition, 2016).

Wallraff, M., «Socrates Scholasticus on the History of Novatianism», *Studia Patristica*, vol. 29, (1997) p. 170-177

Weinandy, Th. G., «Cyril and the mystery of the Incarnation», in Th Weinandy, D.A. Keating (eds), *The Theology of St. Cyril of Alexandria: A Critical Appreciation*, (London 2003), p. 24-54.

Welch, LJ, *Christology and Eucharist in the Early Thought of Cyril of Alexandria*, (San Francisco, CA: Catholic Scholars Press, 1994).

Wessel, S., *Cyril of Alexandria and the Nestorian Controversy: The Making of a Saint and a Heretic*, (Oxford: University Press, 2004)

Williams, K., *The Mystery of the Incarnation: Towards a Reconciliation of Cyril and Nestorius* Portland-Oregon, 2018, Seminary Masters Theses. 29. http://digitalcommons.georgefox.edu/seminary_masters/.